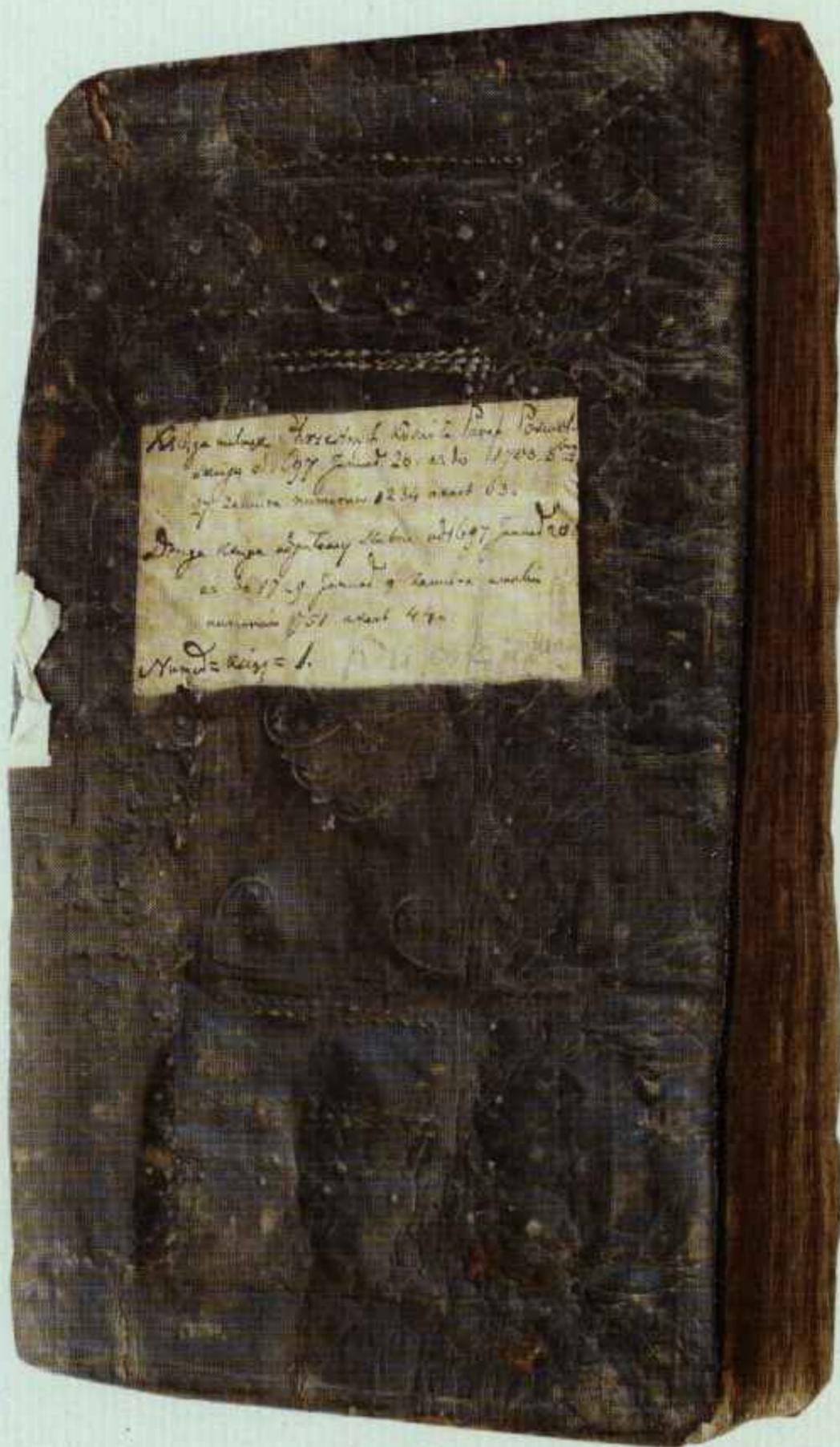

ŠIAURIETIŠKI ATŠIVERIMAI

PASVALIO KRAŠTO ISTORIJOS IR KULTŪROS ŽURNALAS
2004' 2

SIAURIETIŠKI ATSIVĖRIMAI

PASVALIO KRAŠTO ISTORIJOS IR KULTŪROS ŽURNALAS
2004 2 (17)
LEIDŽIAMAS NUO 1999 M.
ISSN 1392-6810

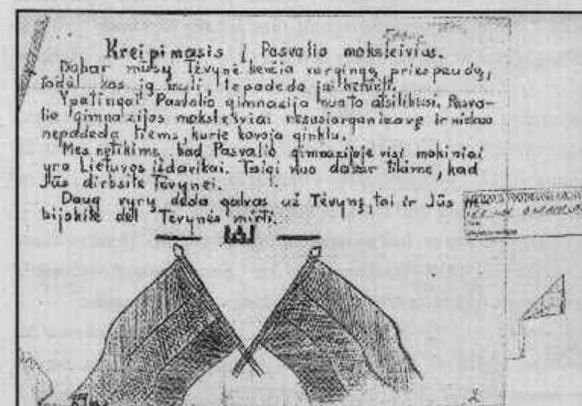
Prieš 60 metų Pasvalio krašte, kaip ir visoje Lietuvoje, prasidėjo aktyvioji rezistencija prieš antrąją sovietų okupaciją.

1944 metų rudenį Pasvalio gimnazijoje įsikūrė antisovietinė pogrindžio organizacija „Žaibas“, vėliau pasivadavusi „Viltimi“. Turi ką papasakoti savo anūkiui Gediminui buvęs šios organizacijos narys, politinis kalinys Vytautas Puteikis

Nuotrauka iš Vytauto Puteikio asmeninio archyvo

„Vilties“ organizacijos „Kreipimasis į Pasvalio moksleivius“ (faksimilė)

TURINYS

Albinas Kazlauskas „... Už didžią ticsą aš šiandieną kaujuos...“	3
Antanas Šimkūnas Antisovietinė pogrindžio organizacija Pasvalio gimnazijoje	8
Stanislovas Mastilionis Partizanų viltys išsipildė	13
Vytautas Žukauskas Šeimos muziejus	15
Leonas Prakaitis Mokytoją Mykolą Steponavičių prisiminus	17
Algimantas Navakas Karas mus nubloškė į Australiją	19
Romualdas Alekna Poezija	22
Kazimieras Pūras Skaitant Albiną Vaitkų	23
Albinas Vaitkus Saulėlydis po eglėmis	27
Mykolas Kurčėuskas Mūsų dvasinės būsenos pamatams	31
Antanas Vaičekonis Turime ką prisiminti	32
Romualdas Kašuba Mūsų Antanas	33
„Vilniaus žinioms“ – 100 metų	34
Antanas Šimkūnas Gražūs vileišiečių darbai	36
Petras Kiemėnas Šventė – ne vienadienė, įpareigojanti	38
Antanas Vanaginis Susirinko visi daugjėniečiai	40
Jonas Amčas Eugenijaus Matuzevičiaus „Daina apie Krinčiną“	41
Danielius Micevičius Mūšos lankų užburti	44
Algimantas Krinčius Seniausioji Pasvalio bažnyčios knyga (1697-1703)	46
Rima Dulevičiūtė Prisiminimai apie Joną Kvedarą, cirko artistą (1913-2004)	52
Tomas Taškauskas Eilėraščiai	58
Edita Žurumskytė Esė	
Regina Grubinskienė 30 metų Pasvalyje	64
Albertas Bieliūnas Eilėraščiai	64
Kronika	66

REMIA

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Media Support Foundation

Pasvalio rajono savivaldybė
Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka
Pasvalio krašto muziejus

LEIDŽIA

Žurnalo „Šiaurietiški atsivėrimai“ visuomeninė redakcija
Vytauto Didžiojo a. 6/1, LT-39149 Pasvalys
Spaudai parengė Danieliaus leidykla
Dailininkas – Jonas Vėgėlė

RENGIA

Redakcinė kolegija:
Danguolė Abazoriuvienė
Jonas Aničas
Vladas Braziūnas
Regina Grubinskienė (stilistė)
Vitalija Kazilionytė
Vitutė Povilionienė
Kazimieras Pūras
Janina Stankevičienė
Stasė Šeštakauskaitė
Antanas Šimkūnas (redaktorius)

TALKINA

Nijolė Banelienė
Rima Gradinskienė
Akad. Bronius Grigelionis
Mykolas Karčiauskas
Algimantas Krinčius
Bronė Lapinskaitė
Paulė Mikelinskaitė
Romualdas Ozolas
Albina Pribušauskaitė

Pirmame viršelio puslapyje – seniausioji Pasvalio
bažnyčios knyga

Ketvirtajame viršelio puslapyje – tautodailininko Vytauto
Jackūno stogastulpis Žilpamūšio kaime

Summary

„Šiaurietiški atsivėrimai“ („Northern Revelations“), a historical and cultural magazine for Pasvalys region is being issued since 1999. The magazine is sponsored by Pasvalys Municipality, Pasvalys Marius Katiliškis Public Library, Pasvalys Region Museum and the Media Support Foundation.

The main topics of the issue

60 years ago in Pasvalys region, well as in all Lithuania, started an active resistance movement against the second soviet occupation.

Albinas Kazlauskas, a museum expert, writes about the most important underground organizations and the resistants of this region.

Journalist Antanas Šimkūnas' article „Antisoviet Underground Organization in Pasvalys Gymnasium“ presents two still alive members of the organization Vytautas Puteikis and Antanas Petrikonis, who survived Stalin gulags (places of deportation).

Former partisan, exile Stasys Masilionis in his article „Partisans' Expectations have come true“ tells about partisans' fights against the occupants in Daujėnai environs.

Leonas Prakaičius from Daujėnai remembers Mykolas Steponavičius, a teacher of Daujėnai Primary School and the leader of Šauliai (patriotic pre-war organization), who was exiled to Siberia in the summer of 1941.

Vytautas Žukauskas from Pasvalys acquaints with a family museum, which is founded by Laima Zigmuntienė in her own home in Pasvalys.

Architect Algimantas Navakas from Australia, the son of Kazimieras Navakas, the general of pre-war independent Lithuania tells about the ruined family life, escaping from soviet occupation, his father's unexpected death in Poland.

Journalist Kazimieras Pūras analyses some aspects of the creative work by Albinas Vaitkus (Marius Katiliškis) who left Lithuania for the West in 1944. Albinas Vaitkus would have celebrated his 90 year anniversary that autumn. His short-story „The Sunset under Fir-trees“, found in Martynas Mažvydas Library manuscript funds, is published for the first time.

Poet Mykolas Karčiauskas in his article „For the Foundations of our Spritual State“ writes about the significant work of Vilnius community, members of which are descendants from Pasvalys, about the public institution „Vileišių kolegija“, which seeks to immortalize the memory of the Vileišiai kinsfolk and takes care of material, spiritual and cultural heritage.

Historian Jonas Aničas writes about Eugenijus Matuzevičius, a famous poet from Krinčinas and his „Song about Krinčinas“, the variants of which have spread throughout Lithuania.

Journalist Danielius Mickevičius in this article „Charmed by the Mūša Meadows“ tells about the disappeared villages during the soviet period and dreams about the future of Lithuania's village.

The magazine includes the works of young writers from Pasvalys.

Prieš 60 metų mūsų krašte prasidėjo aktyvus pasipriešinimas antrajai sovietų okupacijai

Krašto rezistencijos istorijos pėdsakais

Albinas Kazlauskas

„... UŽ DIDŽIĄ TIESĄ AŠ ŠIANDIENĄ KAJUOS...“

Pasvalio kraštas – dabartinis rajonas – nėra didelis: tik apie 50 tokių „lapelių“ sudėjęs susidaro dabartinės Lietuvos plotas. Tačiau pasipriešinimas ne žmonių pasirinktai, o svetimos sovietinės sistemos primestai santvarkai buvo didelis. Iš šio krašto kilę žymūs rezistencinės (partizaninės) kovos organizatoriai, labai svarbios reikšmės turėjusios partizaninės spaudos kūrėjai, jos talkininkų telkėjai buvo Bronius Krivickas-Vilnius, Vladas Juozokas-Petraitis, Jonas Misiūnas-Žalias Velnias, Julijonas Būtėnas-Stevė.

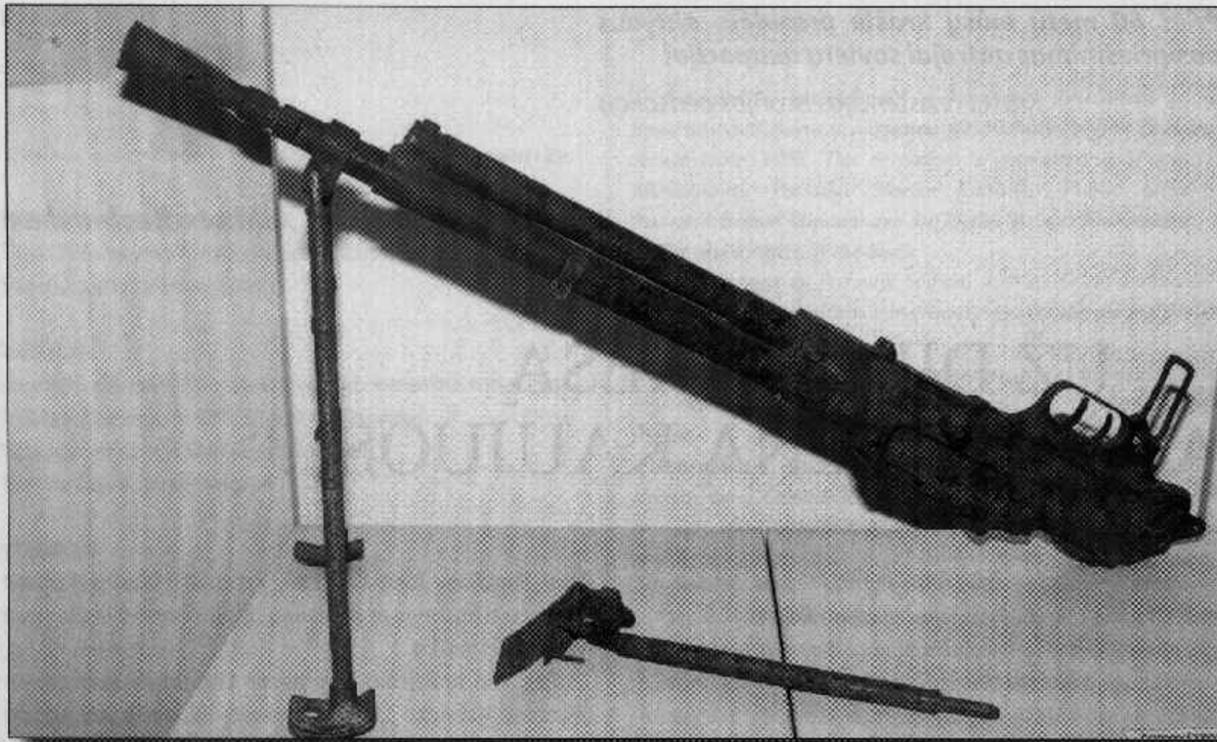
Ne vienas šimtas Pasvalio krašto vyrų buvo eiliniai partizanai, „rikiuotės“ žmonės. Daugelis žuvo kovoje, kiti jau mirę. Tačiau šiandieną dar galima pasikalbėti su buvusiais partizanais – kaliniais ir tremtiniais Antanu Karobliu,

Petru Rinkūnu, Jonu Čeponiu, ryšininke Emilija Praka-piene, su trijų žuvusių partizanų broliu Stasiu Masilioniu, Albertu Petrausku...

Pasvalio kraštiečio Virginijaus Gasiliūno parengtame Broniaus Krivicko „Raštų“ beveik 600 puslapių viena-tomyje sudėta visa poeto partizano originalioji kūryba, vertimai ir turingas parengėjo įvadas. Stanislovas Abromavičius 1995 m. parengė 200 puslapių knygą „Žalio Velnio takais“. Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos bibliografe Vitalija Kazilionytė jau parengusi 60-70 puslapių studiją apie Julijoną Būtėną, kuri laukia leid-đejo. Bibliografijos skyriuje sukaupta daug dokumentinės ikonografinės medžiagos, periodinių leidinių rezistencijos tematika. Jais naudojosi ir šio rašinio autorius.

Rezistencinių kovų ekspozicijos fragmentas. Aidos Dulkienės nuotrauka

Partizano kulkosvaidžio išlikusi dalis. Aidos Dulkienės nuotrauka

Pasvalio krašto muziejuje yra stendas apie rezistencinę kovą šiame areale – partizaninės kovos atributika, dokumentų kopijos, fotografijos.

Pokario metais Pasvalio vidurinėje mokykloje dirbusi mokytoja Elzė Rauduvaitė, iki mirties gyvenusi Klaipėdoje, šio rašinio autoriui įsakmiai pabrėžė: nedera užmiršti nė vieno pasiaukojusio Lietuvos laisvės atgavimui, bet derėtų atskirti vadovavusius nuo eilinių. Reikia pridurti, kad „Dobilo“ leidykla išleido E. Rauduvaitės prisiminimus apie rezistenciją Pasvalio krašte – „Vieversio laukas“.

Apybraižai apie Pasvalio krašto rezistenciją rinkausi pavadinimą. Ir nieko geresnio neradau, kaip Broniaus Krivicko eilių ciklo „Už didžią tiesą“ pirmąją eilutę. Taigi.

BRONIUS KRIVICKAS (1919-11-17–1952-09-21). Gimė netoli Pasvalio – Pervalkų kaime. Šeimoje 7 vaikai: trys dukterys ir keturi sūnūs. 28 hektarų ūkis. Kai vaikai paaugo, tėvams parūpo didesnis ūkis. Savą pardavė, o 10 tūkst. litų banko paskolą gavęs nusipirko 80 hektarų už Biržų, netoli Suosto bažnytkaimio. Bet į mokslus įstengė išleisti tik vieną – Bronių. Baigė Biržų gimnaziją, studijavo humanitarinius mokslus Kauno universitete, reiškėsi kaip literatas, žurnalistas, kritikas. Bendradarbiavo „Naujojoje Romuvoje“, „XX amžiuje“, „Kūryboje“.

1944 – 1945 mokslo metų pradžioje mokytojavo Biržų gimnazijoje. Turėjo įtakos ankstesni ryšiai su savo kartos poetais „žemininkais“ – Eugenijum Matuzevičium, Kaziu

Partizano Broniaus Krivicko portretas

Aidos Dulkienės nuotrauka

Bunkeris – Broniaus Krivicko žitės vieta

V. Povilionienės nuotrauka

Bradūnu, Alfonsu Nyka-Niliūnu ir kitais. Karo viesulas buvo apnaikinęs antrąją tėviškę Suoste. O broliai jau buvo pasirinkę partizaninės kovos kelią. Bronius mokytojavo tik keturis su puse mėnesio: gavo šaukimą atvykti į Biržų NKVD būstinę. Suprato, kad iš ten nesugrįš, tad nėjo. Partizanavo netoli namų, apsistodamas pas pažįstamus žmones. Jį pažinojusių liudijimu tik vasarą ateidavo į mišką pabūti su partizaniais. Vedė Smilgių – Biržų krašto – mokytoją. 1948-1949 m. buvę kūrybingiausi: parašė daugumą sonetų, išvertė 70 Gėtės eilėraščių. Jis mėgo būti vienas, o už jo galvą NKVD siūlęs 5 tūkstančius rublių. Net bunkeryje – lentynos ir knygos, skirtos humanitarinėms studijoms...

Partizaninė kova jau kiek prablėso. 1951 m. rudenį B. Krivickas skiriamas Rytų Lietuvos srities štabo Visuomeninės dalies viršininku. Redagavo leidinius „Laisvės kova“, „Aukštaičių kova“. 1952 m. rugsėjo 21 d., išdavus bunkerį Raguvos miške, Bronius Krivickas besipriešindamas žuvo. Kapas – Putiliškių kaimo kapinaitėse.

Rezistencinėje kovoje žuvo du Broniaus Krivicko broliai – Jonas ir Juozas. Sodyba Suostuose sudeginta baudėjų.

VLADAS JUOZOKAS (1920-0-20–1946-02-3). Jo gimtinė – Pasvalys, Vytauto aikštės ir Petro Avižonio gatvių kampinis namas. Dabar čia Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka ir keletas nedidelių krautuvėlių.

Prekyba vertėsi ir būsimojo partizaninės kovos organizatoriaus tėvai. Be jų, šeimoje buvo du broliai ir dvi seserys.

Vladas baigė Pasvalio P. Vileišio gimnaziją ir įstojo į karo mokyklą. Ją baigė 1941-aisiais, virsmų ir netikėtumų metais. Hitlerinės okupacijos metais mirė tėvelis, tačiau šeima vertėsi prekyba neblogai. 1944 m. V. Juozokas, jaunesnysis leitenantas, įstojo į gen. P. Plechavičiaus organizuotą vietinę rinktinę, dalyvavo susirėmimuose

pietryčių Lietuvoje su Lenkijos „Armija Krajova“ daliniais, skriaudusiais lietuvius patriotus. Buvo nesunkiai sužeistas.

Hitlerininkams persekiojant neklusnius vokiečiams „plechavičiukus“, V. Juozokas su bendražygiais pasitraukė į miškus. Išėję traukėsi į Žemaitiją, ruošėsi pereiti artėjančią fronto liniją. Tačiau gavo pasiūlymą vykti į desantininkų mokyklą Vokietijoje. Iš Telšių ten ir nuvyko, suprasdami, kad teks kovoti partizaniniu būdu. Mokėsi, nepritarė nei hitlerinei, nei stalininei okupacijoms, galvodami apie Lietuvos ateitį.

Po 2 mokymosi mėnesių, 1944 m. vėly rudenį, vokiečiais lėktuvais atskraidinti į Miežiškių apylinkes prie Žaliosios girios. V. Juozokas pasirinko Petraičio – į Vakarus pasitraukusio geriausio draugo – pavardę kaip partizano slapyvardį. Turėdamas karininko laipsnį tapo Žaliosios rinktinės partizanų vadu. Labai reikalavo drausmės, sąžiningumo, aukščiausią bausmę leido skirti tik visapusiškai mustačius didžiausią kaltės laipsnį.

Turėjo vokiečių duotus planus, kur miškuose užkasti ginklai ir šaudmenys, tad jų nestokojo. Veiklos pradžioje vadovavo partizanams Levaniškio miške: iš gretimų kaimų čia buvo susitelkę nemažai vyrų, vengusių sovietinės mobilizacijos. Jiems davė „Kęstučio“ būrio vardą, paskyrė vadą. Pats laikėsi Eimuliškio miške, Jakubonių girioje ir kitur.

Žuvo 1945 m. vasario 13 d. Ažagų kaimo (Panevėžio r.) laukuose, netoli Spirakių: pateko į pasalą ir sunkiai sužeistas nusišovė.

JONAS MISIŪNAS. Gimė 1910 m. Pušaloto apylinkėje. Vienais duomenimis – Valmonių kaime, kitais – Padliesėje, kuri arčiau Joniškėlio nei Pušaloto. Iki Nepriklausomybės netekties buvo pasienio policijos viršila, o hitlerinės okupacijos metais – Kaišiadorių policijos vachmistras. 1944 m. pavasarį įstojo į P. Plechavičiaus vietinę rinktinę, o tų pačių metų vasarą išėjo partizanauti Trakų apskrityje. Jau rugsėjo mėnesį tapo Didžiosios kovos rinktinės vadu. Rinktinė vėliau tapo net apygarda. Gerai organizavo partizaninę žvalgybą. Stengėsi ilgiau vienoje vietoje nebūti. J. Misiūnas ir jo štabo nariai veikė labai drąsiai, mėgo gąsdinančius slapyvardžius – Žalias Velnias, Velnio Išpera, Vaiduoklis ir pan.

1946 m. rugpjūtį patikėjo enkavedistų provokatoriaus Juozo Markulio žinia apie kuriamą pagrindinį partizanų centrą, gavo kvietimą į „pasitarimą“ Vilniuje. Rugpjūčio 14 d. buvo suimtas, rengiant fiktyvius nurodymus partizanų daliniams naudotasi jo – Žalio Velnio vardu.

Jo likimas kalėjime nėra aiškus: manoma, kad 1947 m. ten ir mirė. Tačiau paskutinė kalėjimo vieta – Maskvos kalėjimas. Ten J. Misiūną išvežė, kai išaiškėjo Juozo Markulio-Erelio parengta minėta provokacija.

JULIJONAS BŪTĖNAS (1915-03-24–1951-05-21). 1951 m. balandžio 19 d. į Kazlų Rūdos miškus atskraidintas desantas: Julijonas Būtėnas ir Jonas Kukauskas. Taip telegramiškai trumpai rašė rezistencijos raidos tyrėja Nijolė Gaškaitė knygoje „Pasiūpinimo istorija: 1944–1953 metai“. Jis, kaip ir kitas kraštiečiai Bronius Krivickas, buvo partizanas, rezistentas – intelektualas. Tad svarbiausias rūpestis jam – ne kova ginklu, o NKVD dalinių vis labiau užgnaužiamos partizaninės kovos gaivinimas, kovotojų, žmonių rezistencinių nuotaikų dvasios palaikymas, spauda, atsišaukimais, leidiniai. Tai ir galėjo padaryti tik toks igudęs žurnalistas, publicistas, koks buvo netoli Grūžių bažnytkaimio, Dovyduose, gimęs Julijonas Būtėnas.

Jis – žinomo pedagogo, vertėjo, vadovėlių autoriaus Petro Būtėno jauniausias brolis, turėjęs aiškių filologinių ir filosofinių polinkių. Mokėsi Linkuvos gimnazijoje. Jau ten ryškėjo jo rezistencinės nuostatos, kai Švietimo ministerija 1930 m. uždraudė katalikiškų moksleivių organizacijas mokyklose.

1933–1936 m. Kauno universitete studijavo ekonomiką ir teisę. Studijų nebaigė, bet dirbo katalikiško laikraščio „Rytas“ redakcijoje, o 1937 m. baigė Karo mokyklą atsargos jaunesniojo leitenanto – artileristo laipsniu. Atnaujino žurnalisto veiklą: vietoj tautininkų sustabdyto dienraščio „Rytas“ rašė į kitą panašų – „XX amžių“. Tačiau retą savo rašinį pasirašydavo vardu ir pavarde. Dažniau vartojo inicialus.

Julijonas Būtėnas

Iš muziejaus archyvų: Iankstinukas Julijono Būtėno atminimui. Aidos Dulkienės nuotrauka

1939–1940 m. Julijonas Būtėnas – jau subrendęs žurnalistas, svarbiausio katalikiško kultūros žurnalo darbuotojas: rašė tarptautinės politikos apžvalgas, ryškias informatyvumu ir lakoniškumu.

Sovietinė okupacija 1940 m. birželį J. Būtėną užklupo dirbantį „XX amžiaus“ redakcijoje ir kartu Lietuvos žurnalistų sąjungos valdyboje.

Nepritariant primestai sovietinei tvarkai, Julijonui Būtėnui teko trauktis iš Lietuvos. Atsidūrė Berlyne tarp maždaug 1000 lietuvių pabėgėlių. Jie telkėsi būsimai kovai už Lietuvos išlaisvinimą, sukūrė LAF (Lietuvos aktyvistų frontą). 1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne, Lietuvos atstovo pasvaliečio pulkininko Kazio Škirpos bute, ir buvo pasirašytas LAF „Steigiamasis Aktas“.

1941 m. birželį, pačioje SSSR – Vokietijos karo pradžioje, J. Būtėnas grįžo į Lietuvą ir jau birželio 25 d. išleido pirmąjį laikraščio „Į laisvę“ numerį.

Nuo 1942 m. iki 1944 m. pradžios – vėl Berlyne: iš vienos pusės „Į laisvę“ korespondentas, iš kitos – lietuvių antihitlerinio pogrindžio ryšininkas (jis buvo iš tų nuovokių intelektualų, kurie ir bolševizmą, ir hitlerinį nacizmą laikė pražūtingais mažai Lietuvos valstybei).

1944 m. kovo 1 d. jis jau P. Plechavičiaus vadovaujamos Vietinės rinktinės štabe – spaudos ir informacijos skyriuje. Hitlerininkams rinktinės veiklą sutrikdžius, J. Būtėnas iki 1944 m. pabaigos įkalintas koncentracijos stovyklose Salaspilyje (Latvija), Gdynėje (Lenkija). Iš ten pabėgo.

Vėl Vokietijoje atsidūręs Julijonas Būtėnas tapo 1943 metais pogrindyje įkurto VLIK (Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto) informacijos biuro vedėju. Nuo 1949 m. dirbo VLIK kariniame skyriuje.

1950 m. spalį į Lietuvą palydėjo kovoti grįžtantį (slapta perejęs į Vakarus, kad informuotų juos apie rezistencinę kovą Lietuvoje) partizano Juozo Lukšos – Daumanto desantą. Bet dalyvauti rezistencinių jėgų veikloje, gaivinti slopstančią partizanų kovą labai siekė pats Julijonas. Dėl to mokėsi žvalgybos mokykloje Vokietijoje. Kursą baigęs, pasirinkęs Stevės, Margio slapyvardžius, 1951 m. balandžio 19 d. iš čekų lakūnų valdomo lėktuvo parašutais su Jonu Kukausku nusileido į Kazlų Rūdos miškų masyvo Rūdšilių girią. Po mėnesio juos užklupo NKVD daliniai. Apsuptyje žuvo Julijonas Būtėnas, bet Jonas Kukauskas paimtas gyvas, tardomas sakėsi nušovęs J. Būtėną pistoletu. Kitais duomenimis, Julijonas Būtėnas nusišovęs pats. Esama ir išdavystės požymių: Jonas Kukauskas, suimtas jų abiejų bunkeryje, nebuvo nuteistas lagerių bausme, gyveno kaip laisvas pilietis.

TRAGEDIJA ČIRVINSKŲ SODYBOJE

Dabar jos apytikrėje vietoje yra paminklas trimis žuvusiems partizanams, trimis Jonams: Alenčikui, Čirvinskui ir

Indrišiūnui. Jis – prie „VIA BALTICA“ trasos, jos dešinėje pusėje netoli tilto per Svalių (vykstant nuo Panevėžio).

1946m. vasaris. Gili, šalta žiema. Kantariškių kaimelio Čirvinskų sodybos klotime buvo partizanų slėptuvė. Tą lemtingą vasario 16-ąją čia slėpėsi gausaus Žadeikių partizanų būrio vadas Jonas Alenčikas – Dragūnas ir Jonas Indrišiūnas – Pušėlė. Jie išgirdo pavojaus signalą ir susprogdino galingą miną. Žuvo abu ir pats Čirvinskas, taip pat vienas persekiotojas, o kitas buvo sužeistas. Sprogimo banga apgriovė visą nedidelį klotimą.

Kodėl tai atsitiko, kas nurodė slėptuvę?

Vienu liudijimu – slėptuvę tardoma išdavė Čirvinsko sesuo. Kita versija – pats Jonas Čirvinskas nusprendė legalizuotis ir nuvyko į Pasvalį. Iš jo pareikalavo atiduoti ginklą. Sakėsi neturįs, bet tardomas ir kankinamas prisipažino, tad Pasvalio „įgulos“ atstovai jį nusivežė sodybon, o ginklas... bunkeryje. Čirvinskas apie pavojų sušukęs, klotimą atidarius.

Susisprogdinusius 3 partizanus atvežė į Pasvalį, numetė ant turgavietės akmenų grindinio.

Jonas Alenčikas buvo aktyvus šaulys, primesta sovietinė santvarka jam buvo svetima, žinojo, kad represijų neišvengs. Todėl ir pasirinko partizano kelią. Dėl to areštavo tėvą – eigulį, kuris tardomas mirė kalėjime. Šeima buvo ištremta į Sibirą.

KITOS KOVOS, ATSIMINIMAI, ATSPINDŽIAI

Buvę ir daugiau skaudžių susidūrimų: Jurgeniškių kaime, kur žuvo broliai Pyragiai, kilę iš Baluškių, žinomo aviatoriaus majoro Jono Pyragiaus broliai, Lepšynės, Migonių miškuose, Girelėje, Telžių kaime ir kitur. Neilgame

Daujėnietė Valerija Šimkevičiūtė, grįžusi iš tremties, vis tebeieško savo brolio partizano Juozo Šimkevičiaus žitės vietos. Kaimynas Alfonsas Prakaitis rodo lauką, kur žuvo apie 20 partizanų. Antano Šimkūno nuotrauka

apžvalginiam straipsnyje visko net suminėti neįmanoma. Iš kitos pusės – kam tai daryti, jei besidomintys gali atsiversti 700-900 puslapių toms „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“. Jų 3-ajame tome yra pavardžių rodyklė, kur lengva surasti Pasvalio krašto (dabartinio rajono) partizanų pavardes. Vieni tik suminėti, o kitų prisiminimų tekstai – Petro Rinkūno, Povilo Šimeliūno, Alberto Petrausko, Onos Kriapaiytės – sudaro 12-20 puslapių.

Atstatyti partizanų bunkeriai Žadeikių, Kriklinių miškuose, juos lanko šauliai, kariškiai, moksleivija, vyksta susitikimai su rezistencinės kovos dalyviais.

O kas iš to meto – kovos meto – relikvijų yra Pasvalio muziejuje?

Pirmiausia partizanų kulkosvaidžio liekanos. Jos gautos iš Medinių kaimo Pažemėkų sodybos. Jų klotime žemėse paslėpta ir dėl to toje duobėje surūdijusi, iškėlė sodybos šeiminkai. Jis priklausė partizanui Černiui, kuris paprašė saugiai paslėpti 1945 metais. Pusę amžiaus šis partizano ginklas laukė šviesos.

Kitas akcentas – rašomoji mašinėlė. 1945 metais iš Talačkonų pieninės partizanas Jonas Alenčikas – Dragūnas ją paėmė spaudos reikalams ir perdavė Jonui Čeponiui, kuris ją išsaugojo ir perdavė muziejui.

Rankinių granatų korpusas, šautuvo ir pistoleto surūdiję šoviniai, rasti atkuriant partizanų žeminę. – panevėžiečio Šimėno dovana.

Yra fotografijų, tarp jų gana iškalbingų: Daujėnų būrio partizanai Masilioniai (Jonas, Juozas ir Steponas – žuvę kovose), Jonas Alenčikas su seserimis ir kitos.

Rezistencinės kovos Pasvalio krašte – ir mūsų, muziejinių, edukacinės programos reikšminga dalis.

Antisovietinė pogrindžio organizacija Pasvalio gimnazijoje

1944 rudenį, prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai, Pasvalio gimnazijoje įsikūrė pogrindžio organizacija „Žaibas“, vėliau pasivadavusi „Viltimi“. Veikė griežčiausiomis konspiracijos sąlygomis, ir mes apie jos veiklą nieko nežinojome. Tą rudenį pradėjau lankyti antrąją gimnazijos klasę. Girdėdavome, kad mieste pasirodo antisovietiniai atsišaukimai, proklamacijos, laikraštis „Žaibas“, 1946 metų vasario 8 dieną išgirdome, kad buvo areštuoti 5 gimnazistai: Petras Gradinskas, Antanas Petrikonis, Vytautas Puteikis, Kazys Ranonis, Leonas Gudas. Už „antitarybinę veiklą“. Vėliau buvo suimtas Pranas Mikelinškas, Algis Klemerauskas ir Vytautas Steponavičius. Daugiau apie jų likimą nieko nežinojome. 1947 metais girdėjome patylių šnekant, kad Petras Gradinskas mirė Lukiškių kalėjime.

Prasidėjus Atgimimui Vilniuje susiradau dauginių Praną Mikelinšką. Pasikviečiau pas save į namus, norėjosi kuo daugiau sužinoti apie pogrindinių gimnazistų veiklą, apie jų golgotas po arešto. Tačiau Pranas buvo nekalbus, dar neįcėkęs baimės ir įtarumo. Atvirai taip ir nepasikalbėjome. Žadėjome susitikti kitą kartą, kurio jau nebebuvo. Vėliau išgirdau, kad Pranas išėjo Amžinybėn.

Susitikimuose su buvusiais mokslo draugais dažnai prisimindavome tuos dražius gimnazistus ir klausinėdavome vienas kito apie jų likimą. Kartą iš pasvalietės A. Kalininaitės sužinojau, kad Vilniuje gyvena Vytautas Puteikis. Susiradau jo telefoną, paskambinau, susitikome ir pirmą kartą detalai prisiminėme dramatiškus 60 metų senumo įvykius. Vytautas Puteikis gimė Pasvalyje 1930 metais. Buvo vienturtis sūnus. 1939 metais šeima persikėlė į Mažeikius. Kai

Pasvalio pradinės mokyklos mokiniai su mokyklos vedėju Adomu Kuosa, mokytoja Elze Avižonyte ir kapelionu J. Stajošaičiu 1943 metais. Viršutinėje eilėje ketvirtas iš dešinės – Petras Gradinskas. J. Adamkavičiaus nuotrauka

Patriotinį nusiteikimą gimnazistai pogrindininkai atsinešė iš šeimos, mokyklos, bažnyčios. Vytautas Puteikis vaikystėje lankė bažnyčios globojamą darželį. Nuotraukoje: Vytukas /pirmas iš kairės / su bendraamžiais, vyskupu K.Paltaroku, kanauninku K.Kriščiūnu ir auklėmis-vienuolėmis. Nuotrauka iš Vytauto Puteikio asmeninio archyvo

karas juos nusiaubė, vėl grįžo į Pasvalį. Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai Vytautas pradėjo lankyti 4 – tą gimnazijos klasę. Tą patį 1944-ųjų rudenį jis drauge su Petru Gradinsku, Pranu Mikelinšku ėmė organizuoti pogrindžio grupę antisovietinei veiklai. Iki 1945 metų lapkričio jų organizacija vadinosi „Žaibas“, vėliau – „Viltis“.

– Kaip KGB pavyko susekti jūsų organizaciją?

– Sunkus klausimas. Petras Gradinskas buvo iš kažkur gavęs negausų surenkamąjį šriftą. Matyt, kai kas apie tai žinojo. Kai tik kagėbistai pamatė išplatintus lapelius su tuo šriftu, pirmiausia jį ir suėmė.

– Ar atsišaukimai buvo spausdinami pas Gradinską?

– Ne. Ranonis ir Gudas nuomojo kambariuką šalia Gradinsko. Ten ir spausdinom. Prasidėjus areštams ten viską ir paėmė, kiek buvo paruoštos medžiagos, skirtos artėjančiam Vasario 16-ajai ir sovietų valdžios rinkimams, kurie turėjo vykti vasario 12 dieną. Suėmė visus namuose. Iš ryto Gradinską, vakare kitus. Tą patį vakarą išvežė visus į Biržus. Tiesiog iš sunkvežimio mane nutempė pas viršininką, po to į karcerį, kuris buvo įrengtas po laiptais. Ten išbuvau 4 paras, nes nieko neprisipažinau, o mane laikė svarbiausiu. Paskui pradėjo rodyti, ką kiti pasakė. Nebebuvo prasmės spyriotis. Iš Biržų, kur išbuvom gal pusantro mėnesio, atvežė į Panevėžio kalėjimą. Ten turėjome sulaukti Aukščiausiojo teismo išvažiuojamosios sesijos. Jei

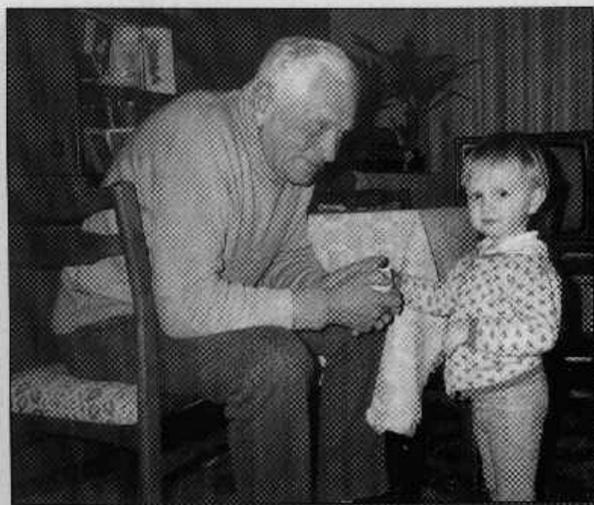
būtų teisės tribunolas, gal būtų greičiau viskas vykę ir mažesnes bausmes gal būtume gavę. Mus nuteisė 1946 metų pabaigoje. Visiems, išskyrus du, skyrė po 10 metų lagerio. Steponavičius ir Klemerauskas gavo po trejetą metų, po to buvo tremtyje. Po teismo – Lukiškės, po to pusmečiui pakliuvome į Kalnaberžės koloniją netoli Kėdainių, iš kur bandėme bėgti. Aš bėgau, Gudas bėgo. Sučiupo, vėl į Vilnių, į persiuntimo kalėjimą netoli geležinkelio stoties. Tada Oršos, Gorkio kalėjimai, iš ten į Kazachstaną, į Čiurubai Nura gyvenvietės statybą.

– Savo draugų ten jau nesutikote?

– Ten buvo tik Mikelinškas. Kiti pateko į kitus lagerius.

Į Lietuvą grįžau 1954 metais, lageryje praleidęs pusdevintų metų. Dabar byloje mačiau, kad mus turėjo anksčiau paleisti vietinės valdžios sprendimu, tačiau nežinia kodėl tai nebuvo skubama daryti.

Gyventi Lietuvoje Vytautui Puteikiui leido, tačiau neleido mokyti. Nors išlaikė egzaminus į Panevėžio muzikos mokyklą, tačiau mandatų komisija nepraleido. Tuomet direktorius surizikavo ir priėmė Vytautą į antrą kursą su sąlyga, kad išlaikys egzaminus už dvejus metus. Išlaikė ir vėliau įstojo į konservatoriją. Ją baigęs dėstė dirigavimą Pedagoginiame institute. Didelės karjeros nepadarė, nes lageryje patyrė traumą, buvo sužeistos balso stygos, tai trukdė darbui.

Turi ką papasakoti Vytautas Puteikis savo anūkui Gediminui

Nuo 1993 metų Vytautas Puteikis priklauso Tėvynės sąjungai. Užaugino du sūnus. Žmona nepriklausomybės laikų jau nesulaukė, mirė 1989 metais.

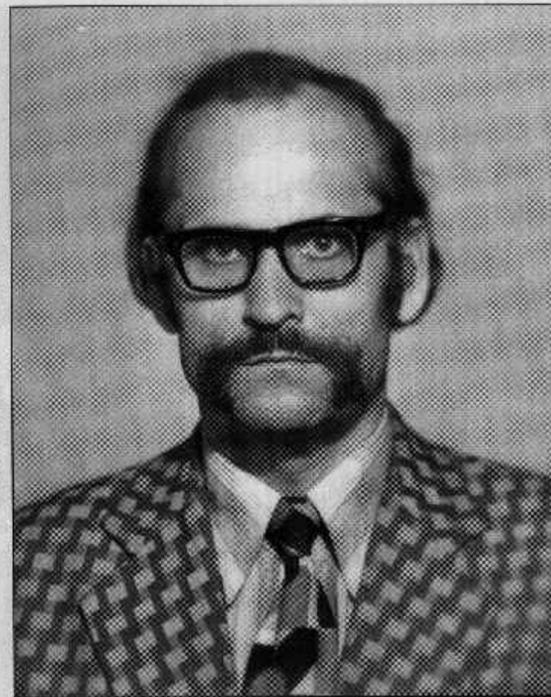
Iš Vytauto Puteikio sužinojau, kad Vilniuje gyvena dar vienas Pasvalio gimnazistas – pagrindininkas Antanas Petrikonis. Pokalbis su juo buvo ilgas, kaip ir jo kančios Stalino gulaguos.

Antanas, stambaus ūkininko sūnus, gimė 1929 metais. Šeimoje augo 8 vaikai. Kai 1941 metais sovietiniai okupantai pradėjo trėmimus, jų šeima slapstėsi. Pradinę mokyklą baigė Skrebotiškyje.

Pasvalio gimnaziją pradėjo lankyti 1941 metais, jau vokiečiams okupavus kraštą. Kai vėl grįžo sovietų okupantai, mokėsi 4 klasėje. 1944 metų pabaigoje išitraukė į pagrindinės organizacijos „Žaibas“ veiklą.

– Kartą su Pranu Mikelinsku, – pasakoja Antanas Petrikonis, – ėjome tiltu per Lėvenį ir jis manęs paklausė, ar nenorėčiau aktyviai prisidėti prie kovos su okupantais. Aš nedvejodamas sutikau, nes mano brolis partizanas Pranas jau buvo žuvęs. Drauge su kitų partizanų palaikais jo kūną pamačiau Pasvalio aikštėje prie šventoriaus suskaldyta galva. Pažinau jį iš rūbų, tokių pat kelnų, kokias aš nešiojau. Aš išsigandau, kad stribai to nepastebėtų. Iš namų man buvo atneštos kitos kelnės, tuomet nebebijodavau pasirodyti gatvėje. Po trijų dienų brolio ir kitų partizanų palaikai buvo išvežti į Krinčiną, kur užkasti. Paskui ta vieta buvo buldozeriais išlyginta ir ten pastatyti namai, kad niekas nežinotų ir nelankyti partizanų kapo. Vėliau statybininkai man pasakojo, kad rausiant žemę matė daug žmonių kaulų. Atgimimo metais šalia tos vietos buvo pastatytas koplytstulpis.

Kitas mano brolis Leonas taip pat buvo partizanas. Vėliau jis gavo naujus dokumentus, slapstydavosi, dažnai keisdavo darbo vietas, net mes, jo artimieji, nežinodavo-

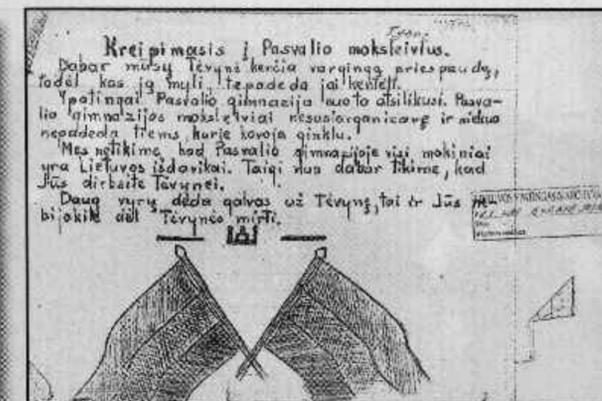
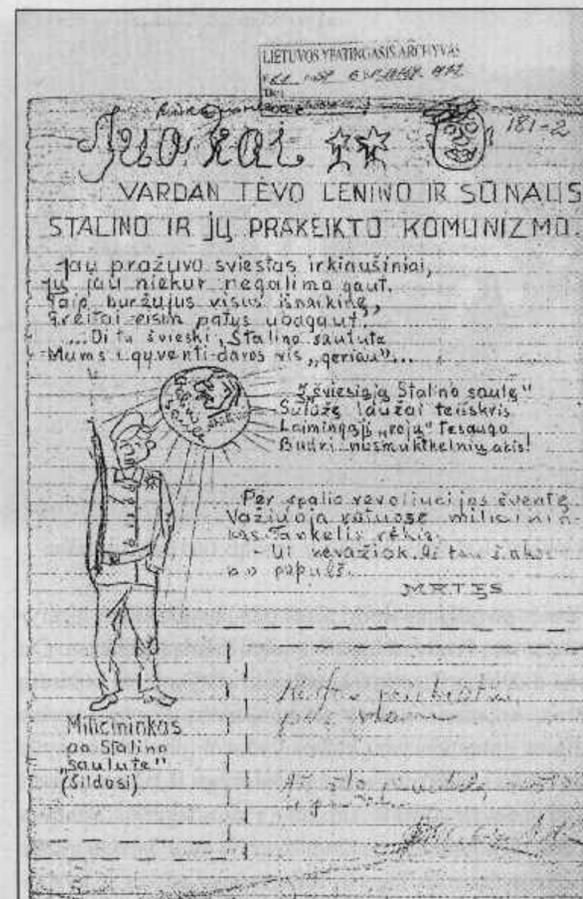
Pranas Mikelinskas

Prie Prano Mikelinsko kapo artimieji ir monsinjoras Kazimieras Vasičiauskas

me, kur jis slapstosi. Tik vėliau sužinojome, kad jis apsistojo Anykščiuose, gavo darbą elektrifikacijos sistemoje, jį mažai kas Anykščiuose matydavo, nes daug važinėjo po Lietuvą.

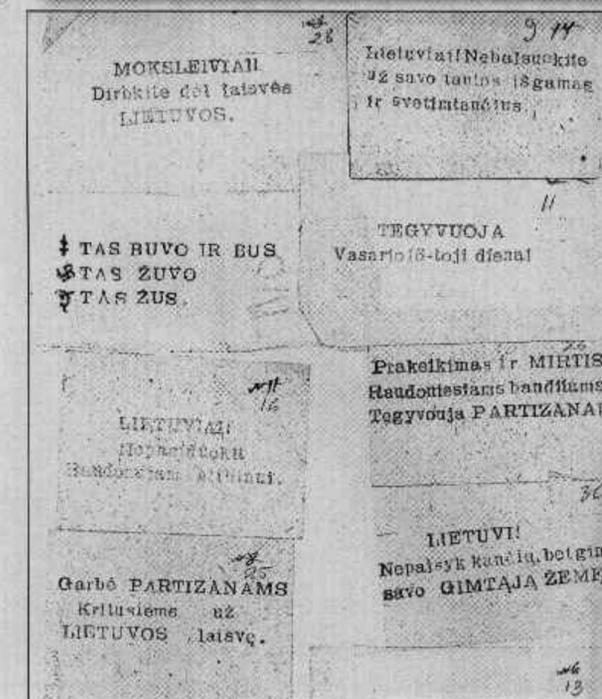
– Kitaip susiklostė mano likimas, – tęsia Antanas. – Mes pagrindžio organizacijoje sutarėme ne tik platinti antitarybinius atsišaukimus, bet ir veikti darant kitokią žalą okupantams. Galvojau ir aš eiti į partizanus, turėjau karabiną, kurį gavau iš vieno kaimyno. Tačiau nutariau veikti kitaip. 1946 metų vasario 12 dieną turėjo įvykti sovietų valdžios rinkimai. Susirinkę pas Praną

Mikelinską sutarėm atspausdinti ir išplatinti atsišaukimus, raginančius boikotuoti rinkimus. Grupės vadovu išsirinkome Vytautą Puteikį, aš tapau jo pavaduotoju. Grupėje buvo Petras Gradinskas, Algis Klemerskas, Vytautas Steponavičius, Pranas Mikelinskas, Leonas Gudas.

Be atsišaukimų ir proklamacijų platinimo, buvo sutarta rinkimų naktį sugadinti ryšių sistemą. Ruošėmės nupjauti telefono stulpus, nukirsti laidus, einančius į Biržus ir Panevėžį. Aš jau buvau pasiruošęs pjūklą, tačiau planų įgyvendinti nespėjome, nes vasario 8 dieną mūsų grupė buvo suimta. Pas mane naktį atėjo du kagėbistai, vienas stribas su automatu, padarė kratą, paėmė ženklų kolekciją, rinkimams skirtą brošiūrą, išmargintą mano ironiškais komentarais. Kai mane vedė iš namų, šeimninė sakė: „Jis toks ramus, tylus, kultūringas“. Vienas iš kagėbistų atsakė: „Tyli kiaulė gilia šaknį knisa“.

Buvo šalta, gili žiema. Mus vežant į Biržus įklimpo sunkežėmis, mus privertė stumti. Biržuose sugrūdo visus į rūsį, nei maisto, nei vandens, apsėdo parazitai. Po pusantro mėnesio – teismas Panevėžio kalėjime. Ten daugiausia laiko praleidau 47 kameroje, kurioje tarpukario metais buvo kalėjimo maldos namai. Langai buvo užkrauti dėžėmis, kad nieko nematytume. Mes pa-

„Vilties“ organizacijos platintų atsišaukimų ir lapelių faksimilės

Antanas Petrikonis /pirmas iš kairės/ ir Vytautas Putelkis /trečias iš kairės/ su ešelonų broliais ir sesėmis turi apie ką pašnekti susitikimuose Ariogaloje

sidarėme skylę, matydavome miesto sodą, iš kur bičiuliai įvairiausiais ženklais mums perduodavo kai kurią informaciją iš laisvės.

Ilgai pasakoja Antanas Petrikonis apie savo kančias po teismo. Iš Vilniaus kalėjimo, kur buvo aprenktas suplyšusiais kareiviškais rūbais, mažais batais, apdegusia rusiška kepure, gyvuliniam vagonė visą mėnesį buvo vežamas iki Sverdlovsko. Iš ten į Karabasą Kazachstane. Nuo gulėjimo ant vagono grindų kūne atsivėrė žaizdos, nušalo kojos, nebegalėjo vaikščioti, teko draugams nešti. O skausmingos

Mokėdamas vokiečių kalbą Antanas Petrikonis dažnai lankosi Vokietijoje, turi ten daug bičiulių. 1991 metų sausio 13-ąją Berlyne jis padėjo Baltijos laisvės komitetui surengti protesto akciją prieš sovietų veiksmus Vilniuje, sakė kalbą vokiškai. Nuotraukos iš asmeninio archyvo

kelionės po gulagus tęsėsi. Kiek pabuvęs Dolinkos lageryje vežamas į Prudų, iš ten 1949 metų žiemą į Temirtau. Čia dirba didžiulio chemijos kombinato statyboje. Iš vokiečių kalinių Antanas išmoksta vokiečių kalbą. Per laisvuosius kalinius gavęs kazachų kalbos vadovėlį pradeda mokytis kazachiškai, turėdamas slaptą mintį bėgti iš lagerio. Kagėbistai vadovėlį atima ir siunčia jį į kitus lagerius. Pabuvęs Taišete atsiduria Portvanino lageryje prie Japonų jūros. Tai buvo didžiulis lageris, turintis savo gatves ir kvartalus. Po trijų mėnesių patenka į lagerį – laivą „Džiurma“, plukdomas į Magadaną, ten beveik tūkstantį kilometrų sunkvežimiu, apraizgytu spygliuota viela, vežamas toliau į šiaurę, į D-2, Areko lagerius, kur dirba sunkiausių darbų statybose. Jau po Stalino mirties 1954 metais vežamas apie 300 kilometrų Jakutijos link, į Eliko lagerį, ten kerta mišką. Aplink jokių gyvenviečių, vienai kaliniai. Po pusantrų metų tampa tremtiniu. Kalymoje patenka į lagerių miestelį Susumana, dirba kalnakasybos įrenginių remonto gamykloje, po to žemsiurbėje – laive, kasančiame auksą. 1961 metais tremtis buvo atšaukta, tačiau apie tai buvo pranešta tik 1963 metais.

– Kai tais pačiais metais grįžau į Lietuvą, – pasakoja Antanas, – jau radau iš tremties grįžusius tėvus. Grįžo tėvas, motina, sesuo, brolis ir apsigyveno pas brolių Anykščiuose. Pradėjau ieškoti vietos, kur galėčiau prisiregistruoti. Nepavyko. Važiavau į Karaliaučiaus kraštą, rašiau laiškus savo draugams į Kazachstaną, Leningradą, Omską. Iš Leningrado gavau žinią – atvažiuok. Ten gavau darbą bendrabutyje, buvau priregistruotas. Porą metų dirbau. 1990 metais grįžau į bundančią Lietuvą. Tuo metu vyko rinkimai, norėjau juose dalyvauti, per didelį triukšmą pavyko prisiregistruoti. Šeškinėje atėjau į vidurinę mokyklą balsuoti. Žinojau, už ką. Už tuos, kurie žadėjo atkurti Lietuvos nepriklausomybę,

Stanislovas Masilionis

PARTIZANŲ VILTYS IŠSIPILDĖ

1944 metų rugpjūčio mėnesį Maskvos įsakymu į Lietuvą buvo atsiųsta NKVD 4-oji šaulių divizija, vadovaujama generolo majoro Pavelo Vetrovo, kuris trėmė čečėnus, ingušus, Krymo totorius iš gimtųjų vietų. Divizijos daliniai buvo išskirstyti po visą Lietuvą, kad slopintų pasipriešinimą, pradėjus mobilizuoti Lietuvos vyrus į okupacinę sovietų kariuomenę. Po 1940-ųjų metų okupacijos ir 1941-ųjų metų trėmimų tokio pasipriešinimo buvo laukiama. Ir

jis netrukus prasidėjo. Mano trys broliai nutarė neiti tarnauti svetimoje kariuomenėje. Taip pasielgė daugelis aplinkinių kaimų vyrų. Daujėnų valsčiuje susiformavo partizanų būrys, vadovaujamas Lietuvos kariuomenės leitenanto Povilo Žilio-Klevo iš Šakarnių kaimo. Jo pavaduotojais tapo mano brolis Steponas Masilionis-Beržas iš Mažionių kaimo ir Julius Navakas-Tilvikas iš Mikėnų kaimo.

Daujėnų partizanai. Iš kairės į dešinę sėdi: Antanas Liukpetris-Džiugas iš Porijų, Povilas Žilys-Klevas (būrio vadas) iš Šakarnių, Bronius Žilys-Saulius iš Bankų. Stovi: (iš kairės) Adolfas Valeckas-Liudas, Vladas Mėkelis-Putinas, Petras Šiaučiūnas-Žiogas, Vytautas Pakaušis-Gailis, Jonas Šiaučiūnas-Neris iš Mikėnų, Valentinas Kairys-Gegužis, Karpavičius-Paukštis. Visi žuvę, išskyrus V. Pakaušį, kuris 1952 m. kagėbistų buvo suimtas ir priverstas bendradarbiauti

1944 metų žiema prasidėjo beveik be sniego. Partizanams buvo lengviau maskuotis. Pasigirdo kalbų, kad NKVD kareiviai siautėja po kaimus ir miškus, gaudo vyrus. Mūsų apylinkėje gausiau pasnigo gruodžio 22 dieną. Vyrų, neužsirašę mobilizacijai, jau prieš keletą dienų buvo pasitraukę į jauną eglyną. Ginklų jie turėjo mažai – vos po vieną šautuvą dviem, tačiau ryžto kovoti netrūko.

Gruodžio 23-iosios rytą įvairiose Daujėnų valsčiaus vietose pasirodė NKVD daliniai, vedami vietinių strībų. Naktį buvo šviežiai pasnigę. Partizanai turėjo būti labai budrūs. Antroje dienos pusėje iš Šakarnių miške buvusio vyrų būrio į žvalgybą išėjo neginkluotas Antanas Navakas iš Mikėnų kaimo. Priėjęs miško pakraštį vingiuojanti keliuka, jis norėjo paėjėti lauko link, pasižvalgyti, kas dedasi kaimuose. Staiga prieš jį išniro rusų kareiviai ir be jokio įspėjimo paleido automato seriją. Dvidešimt ketverių metų Antanas susmuko vietoje. Jis buvo pirmoji mūsų apylinkės auka ilgoje partizanų kovoje, kuri tęsėsi visą dešimtmetį. Deja, ne paskutinė. Dauguma partizanų žuvo nelygioje kovoje. Prieš juos okupantai griežėsi įvairiausių veiksmų – klastos, šantažo, papirkinėjimo, verbavimo. Iš užverbuotų talkininkų buvo kuriamos slaptos banditų gaujos, kurių padarytos piktadarystės buvo priskiriamos partizanams. Režimo propaganda taip išreklamuodavo įvykius, jog kai kas tuo ir patikėdavo.

1945 metų birželio 29 dieną NKVD smogikai, persirenge vokiečių uniformomis, greta Porijų kaimo koplyčios nužudė būrio vado pavaduotoją Steponą Masilionį, taip pat du jo bendražygius – Edvardą Garbašauską iš Valakų kaimo ir Praną Budrevičių iš Naujasodžio.

1946 metų pavasarį tarp daujėniečių partizanų atsirado du išdavikai: Povilas Bernadickas (miręs) ir Antanas Kapišauskas (slegiamas išdavysčių naštos pasikorė) iš Porijų kaimo. Pradėję bendradarbiauti su NKVD, kovo 28 dieną jie atsivedė strības prie bunkerio, kur buvo sušaudytas partizanas Aleksas Stipinas. Dėl išdavysčių tuomet nukentėjo daug apylinkės gyventojų. Gegužės mėnesį Naujasodžio kaimo pamiškėje žuvo mano antras brolis Juozas-Vainiukas.

1948 metų vasarą, sulaukęs 16 metų, ir aš, lydėdamas ryšininko Antano Gaigalo, atėjau į partizanų stovyklą. Brolis Jonas pasitarė su draugais ir davė man Lazdyno slapyvardį.

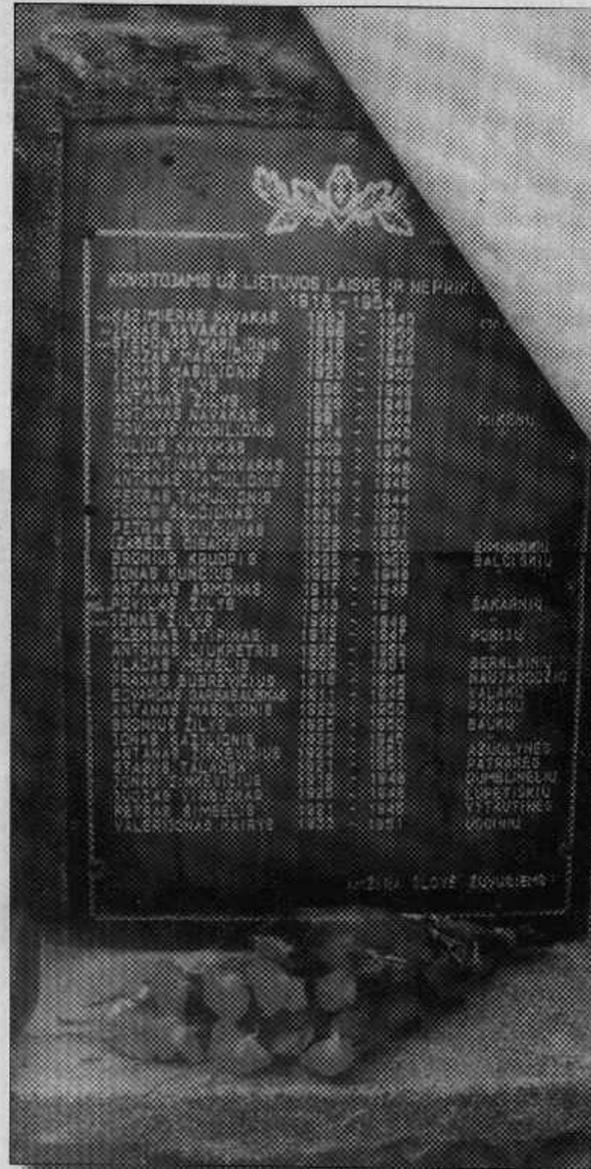
1949 metų Verbų sekmadienį, apsilankęs pas seserį Stasę, gyvenančią Porijų kaime, patekau į strībų rankas. Po to gyvuliniai vagonai, Stalino gulagai, 10 Tėvynės ilgesio metų. 1950 metais netekau ir trečio brolio Jono.

Partizaninis karas tęsėsi iki 1954 metų. 1953 metų vasario mėnesį, susekus buvimo vietą Ramygalos rajone, buvo nužudytas partizanų būrio vadas Povilas Žilys-Klevas. Jis 1999 metų gegužės 19 dieną Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus buvo apdovanotas (po

mirties) III laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu. Būrio vado pavaduotojas Julius Navakas-Tilvikas 1953 metų birželio 29 dieną buvo suimtas. Nepasidavęs verbavimui, ištvėręs sunkiausius kankinimus, buvo nužudytas 1954 metų birželio 11 dieną Vilniuje, KGB rūsiuose.

Žuvusiems Daujėnų partizanams atminti 1994 metų rugpjūčio 28 dieną Mikėnų kaime atidengtas paminklas „Kovotojams už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę 1918-1954 metais“.

Laikas ir įvykiai patvirtino, kad teisūs buvo tie, kurie gynė Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Jų viltys išsipildė.

Mikėnų paminkle įamžintas visų kovotojų už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę atminimas. Nuotraukos iš asmeninio archyvo

Vytautas Žukauskas

ŠEIMOS MUZIEJUS

Vieną popietę, pakėlęs telefono ragelį, išgirdau moterišką balsą, bet nesuvokiau, kas kalba. Kažkada girdėtas balsas, bet neprisimenu kieno. Atrodo, lyg tolimas aidas, iš kažkur atklydęs, mane pasveikino vardu:

– Sveikas, Vytautai! Kaip gyvenai, kaip tavo sveikata? Gaila, kad nebesusitinkame, lyg būtume nepažįstami!

Pirmiausia paklausiau:

– O kas čia skambina?

Atsakymas man buvo labai malonus:

– Tai aš, Laima Zigmuntienė, buvusi Špokevičiūtė iš Gudgalių kaimo, Pasvalio rajono, ar neprisimeni?

Tada ir prisiminiau praėjusį laiką, kai jauna specialistė, baigusi Vilniaus finansų – kredito technikumą, buvo paskirta dirbti Pasvalio rajono finansų skyriuje. Viename kabinete teko dirbti keletą metų. Malonu prisiminti šią darbščią, sąžiningą moterį, siekiančią užsibrėžto tikslo, ieškančią vis naujų išradimų ir jų įgyvendinimo. Užsimezgė nuoširdus prisiminimų pokalbis.

– Ar nežinai, kad Vilniaus gatvėje, Nr. 37, antrame aukšte, įkūriau šeimos muziejų?

Trumpai atsakiau:

– Ne.

– Tada labai prašau apsilankyti, kaip buvęs bendradarbis, įvertintum savo akimis.

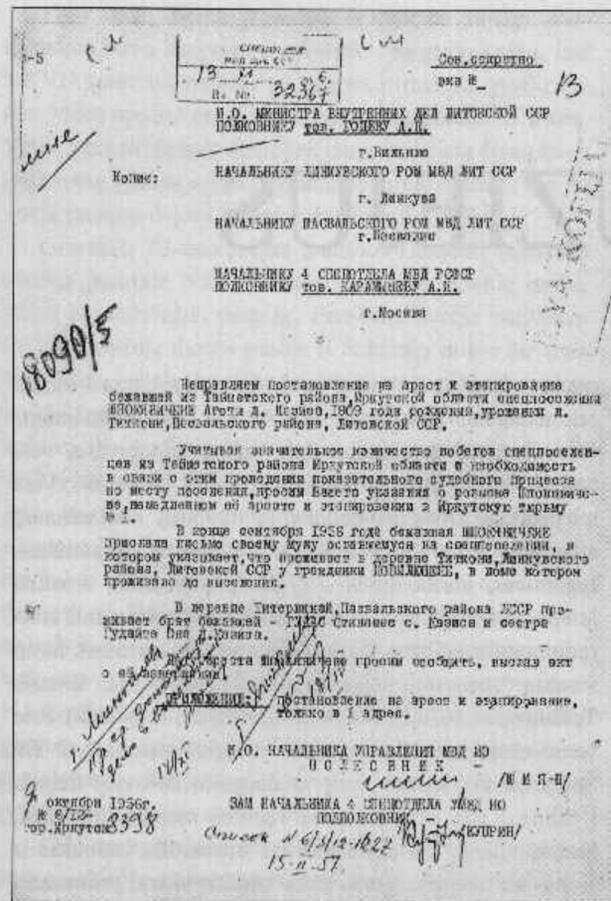
Žinoma, mielai sutikau ir pažadėjau aplankyti man tinkamu laiku. Tam specialiai nesiruošiau, tačiau po poros dienų, eidamas iš turgaus, pasibeldžiau į naujai įkurto Šeimos muziejaus duris. Vos peržengęs slenkstį nustebau... Juk tai tikras muziejus, įkurtas keturiuose kambarėliuose, su gausybe eksponatų!

Pirmajame kambaryje Laimos motinai jos motinos dovanotas žalvarinis dubuo, gelda, kraičių skrynė, ant sienos – velionio vyro asmens dokumentai, sūnaus gimimo raištelis, talonas maistui ir daug kitų eksponatų. Antrame kambaryje stovi medinė rankų darbo lova, motinos rankomis išaustais aštuonianyčiais apvilktos pagalvės, užtiesta rankdarbiais puošta lininė paklodė, aštuonianyčė antklodė. Aštuonianyčiai, šešianyčiai rankšluosčiai, pačios Laimos motinos išausti, jos rankomis nerta lino staltiesė, kuri patiesta ant stalo. Daug gražių nėrinių, kuriais papuošti daiktai. Gausybė senovinių šilkinių skaryčių iš

motinos kraičių skrynios, jomis buvo puošiamasi einant sekmadieniais į bažnyčią. Kai kurios buvo naudojamos Gavėnios, Advento metu, dalyvaujant laidotuvėse, vestuvėse, krikštynose ir kitomis švenčių dienomis. Visa tai primena žmogaus kultūrą, jo tikėjimą, nuolankumą, atlidumą ir gerumą. Žarijomis kaitinamas arbatinukas, lygintuvas, kuriuo būdavo lyginami drabužiai, žibalinė lempa, senovinis, dar Laimos senelio pirktas sieninis laikrodys, ratelis siūlams verpti. Visko čia neišvardinsi. Šiaip visokių senovinių šeimos daiktų: maldaknygė. Senasis Testamentas, rožinis, senovinis giesmynas (kantička). Prie vieno eksponato teko stabtelėti ir ilgiau susimąstyti. Tai Špokevičiaus šeimos (kaip ir daugelio lietuvių) tremtis į Sibirą... Čia eksponuojami Laimos mamos drabužiai, kuriais vilkėjo ten dirbdama: tai šimtasiūlis vatinukas ir šimtasiūlės kelnės, tamsi, storo kartūno skara, primenanti kalinės rūbą. Tokios pat medžiagos sijonas, darbo pirštinių ir kerziniai batai. Skaudu matyti, kai geležinė kirka, sverianti apie keturis kilogramus, brendant per gilų Sibiro

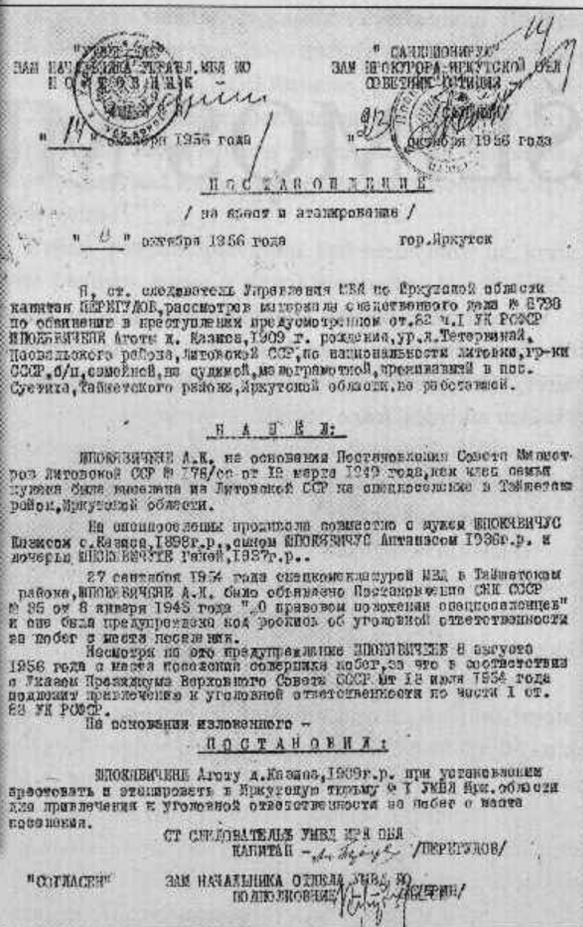

Agota Špokevičienė

Enkvėdėstų dokumentų faksimilės

sniegą, laikantis 40 laipsnių šalčiui, buvo nešama ant pečių, einant į darbą ir grįžtant iš jo. Negaliu įsivaizduoti, kaip keturiasdešimt penkerių metų moteris galėjo tokiu sunkiu įrankiu kasdien kapoti išalusias pamatų tranšėjas. Laimos klausinėjau smulkesnių paaiškinimų, jiniai noriai atsakinėjo. Sužinojau, kad jos šeima susidėjo iš šešių žmonių. Tai tėvas ir motina Špokevičiai, nepilnametis sūnus Antanas ir vieneriais metais jaunesnė duktė Genovaitė bei mažametės mergaitės Onutė ir Laimutė. 1949 metais ši šeima patyrė genocidą, paniekimą bei pažeminimą – be jokio teismo sprendimo ištremta į Irkutsko sritį, Taišeto rajoną, Suetichos gyvenvietę. Špokevičius, šeimos galva, buvo nelabai kokios sveikatos, o, dirbant sunkiomis sąlygomis, liga dar labiau suaktyvėjo. Dėl nuolatinių skausmų sąnariuose tapo nedarbingas. Nebegalėjo ne tik dirbti, bet ir vaikščioti. Teko dirbti ir nepilnamečiams vaikams – sūnui Antanui ir dukrai Genovaitei. Didžiausia našta užgulė motinos pečius, jai reikėjo rūpintis visa šeima. Didžiulių šalčių ir nepriteklių kamuojama Špokevičienė kūrė planus kaip išsaugoti mažametes dukras. Pasitarusi su savo šeimos nariais nusprendė bėgti iš tremties su dukromis Onute

ir Laimute, paliekant vyrą su vyresniais vaikais Antanu ir Genovaite. Pabėgimas buvo sėkmingas. Laimingai sugrįžo į savo numylėtą Marijos žemę, Tėvynę Lietuvą. Tačiau namai buvo nacionalizuoti ir perduoti kolūkiui. Pabėgėlė, neturėdama pastovios gyvenamosios vietos, su mergaitėmis glaudėsi pas gimines, pažįstamus, šiaip artimus žmones. Prasidėjo intensyvi pabėgėlės paieška. Irkutsko apskrities vadovybė nurodė Špokevičienės gyvenamosios vietos adresą ir įpareigojo Lietuvos TSR tuometinį Vidaus reikalų ministerijos Pasvalio skyriaus viršininką areštuoti ją ir tučiuojau pristatyti į Irkutsko kalėjimą. Pabėgėlė apie jos paiešką niko nežinojo, tačiau kreipiantis registruotis vis buvo įspėjama, kad važiuotų, iš kur atvažiavo, niekas jos neregistruos. Bėgo laikas, genocido grandinės dilo ir pagaliau trūko. Sėkmingai į Lietuvą sugrįžo ir likusi Špokevičiaus šeimos dalis.

Gaila Špokevičiaus, grįžo visiškai neįgalus. Lietuvoje gerai vaikų ir žmonos prižiūrėjimas dar išgyveno 13 metų, o Špokevičienė Amžinybėn išėjo šiomet, sulaukusi 95 metų amžiaus. Visiems pasvaliečiams linkėčiau aplankyti šį šeimos muziejų. Manau, kad tai naujovė Pasvalyje.

Leonas Prakaitis

MOKYTOJĄ MYKOLĄ STEPONAVIČIŲ PRISIMINUS

Daujėnuose mokykla veikia nuo 1910 metų. Pirmasis jos vadovas buvo mokytojas R. Liudžius, kuris mirė 1928 m. pavasarį. Vėliau mokyklai vadovavo mokytojas Mykolas Steponavičius.

Prisimenu aš jį nuo 1936 metų, kai pradėjau lankyti Daujėnų mokyklos I skyrių. Tai buvo mažo ūgio, tamsių plaukų ir nepaprastai energingų judesių žmogus. Mes, mokinukai, jo bijojome ir klausėme, bet nevengėme ir gerbėme. Ir šiandien prisimenu, kaip jis mums aiškina davo elgesio ir drausmės normas, pabrėždavo valstybinių švenčių reikšmę ir svarbą. Ypač griežtai reikalavė būti drausmingiems, kuomet giedodavome Valstybinį himną. Prisimenu vieną epizodą, kai, giedant himną, mokinys Petras Čiberis (vėliau tapęs ūkio brigadininku) pastūmė ranka šalia stovintį draugą. Mokytojas Mykolas Steponavičius tai pastebėjęs išsakė griežtą pastabą ir visiems paaiškino, kaip privalome elgtis giedant Valstybinį himną. Įvairiomis

progomis mėgdavo pasakoti apie pavergtą Lietuvos sostinę Vilnių, jo istoriją ir garbingą praeitį. Visomis progomis skatindavo patriotizmo jausmą.

Mokytojas Mykolas Steponavičius buvo ne tik rūpestingas mokyklos vadovas, bet ir nenuilstantis visuomenininkas. Jis vadovavo valsčiaus šaulių būriui, taip pat „Jaunųjų ūkininkų“ rateliui (JŪR) bei „Pavasarininkams“.

Jo rūpesčiu ir pastangomis buvo atidaryta mokykla Galiniuose. Šis klausimas tuo metu sprendėsi gana ilgai ir labai sunkiai. Mat tuometinė valsčiaus savivaldybė nebuvo suinteresuota teigiamam klausimo sprendimui. Tačiau tolimesnių kaimų gyventojai (Dalinavos, Guodžių, Galinių, Pulciniškių ir kt.) nuolatos beldėsi į valsčiaus bei apskrities valdininkų kabinetų duris, prašydami pagreitinti mokyklos atidarymą Galiniuose. Mokytojas Mykolas Steponavičius geranoriškai ir aktyviai palaikydavo jų pusę. Ir kai 1937 metų rudenį pagaliau buvo leista atidaryti šia

Daujėnų Prezidento A. Smetonos pradžios mokyklos mokiniai su mokytoju Mykolu Steponavičiumi prie mokyklos 1939 m.

Galinių mokyklos mokiniai 1938 m. Nuotraukos iš autoriaus asmeninio archyvo

mokyklą, Mykolas Steponavičiaus rūpesčių ir pastangų dėka ji gana greitai buvo aprūpinta reikiamu inventoriu ir baldais bei suremontuotos patalpos, paskirtas šios mokyklos mokytojas. Ilgai laukta ir taip reikalinga mokykla pradėjo savo veiklą.

Mykolas Steponavičius buvo gerbiamas ir mylimas visų Daujėnų miestelio ir apylinkės kaimų gyventojų. Naudojosi pelnytu autoritetu jų tarpe. Buvo bene iškilčiausia figūra ir labiausiai žinomas žmogus miestelyje bei apylinkėje.

Mykolas Steponavičius gimė 1903 metais. Turėjo gražią šeimą, augino dukrą Danutę, gimusią 1936 m., ir sūnų Antaną, gimusį 1939 m. Žmona Valerija Steponavičienė, gimusi 1909 m., taip pat mokytojavo toje pačioje mokykloje.

Antrą kartą tapau Mykolo Steponavičiaus mokiniu jau 1940 metais, kai pradėjau lankyti penktąjį skyrių. Tai buvo jau sovietiniai laikai. Aiškiai buvo matyti, kaip sunkiai pergyvena tai mokytojas Mykolas Steponavičius. Retai bematydavome šypsena jo veide, vaikščiodavo paniuręs ir susirūpinęs.

[Pamokas ateidavo dažniausiai pavėluotai, būdavo nekalbus. Trumpai paaiškines einamąjį dalyką, duodavo užduotis savarankiškam darbui, o pats atsisėdavo prie stalo, ranka parėmęs smakrą, ilgai rymodavo, žiūrėdavo kažkur į tolį. Taip prasėdėdavo iki pamokos pabaigos. Mokinių neklausinėdavo, jei kuris ko nors paklausdavo – paaiškindavo. Labai dažnai būdavo ir taip, kad iš klasės išeidavo ir mes jo iki pamokų galo nematydavome. Neatpažįstamai

buvo pasikeitęs mūsų gerbiamas mokytojas. Sakytum, lyg nujausdamas artėjančias nelaimes ir vargus.

1941 m. gegužės mėn. pabaigoje baigėsi mokslo metai. Mokiniai išsisklaidė, mokykla ištuštėjo...

O tuo metu virš Lietuvos ėmė kauptis juodi debesys. Įvairios vietinės žinios ir gandai rodė, kad artinasi labai neramūs laikai ir Lietuvoje. Pasienyje buvo sparčiai statomi įvairūs gynybiniai įrenginiai bei kariniai aerodromai. Mūsų ūkininkai buvo varomi vežti tenai akmenų ir kitokių statybinių medžiagų. Esant giedram orui, padangėje matydavome 1-2 aukštai praskrendančius lėktuvus, kurie pasukdavo į vakarus. Nebuvo abejonių – tai vokiečių žvalgybiniai lėktuvai. Žmonės su nerimu ir baime sekė šiuos įvykius. Ir sunku patikėti, jog daugelis iš jų kaip išganymo laukė karo pradžios.

Puikiai prisimenu tą saulėtą 1941 metų birželio 14 dienos rytą. Tada atėjo pas mus artimiausias kaimynas ir draugas Albinas Vyčas, kuris pranešė, jog prieš keletą valandų išvežė Daujėnų mokyklos mokytoją Mykolą Steponavičių su šeima. Mus pribloškė tokia netikėta ir kraupi žinia. Tai buvo pirmas masinis gyventojų trėmimas iš gimtojo krašto. Niekas tam nebuvo pasirengęs, niekas net neįsivaizdavo, kad taip būtų baudžiami niekuo nenusikaltę taikūs gyventojai. O lygiai po savaitės prasidėjo karas.

Nuo tų dienų mokytojo Mykolo Steponavičiaus daugiau nemačiau. Teko girdėti, kad jis, 1957 metais grįžęs iš tremties į Lietuvą, gyveno ir dirbo Panevėžyje. O kaip susiklostė jo tolimesnis gyvenimas, žinių neturiu.

Prieš 60 metų – 1944-ųjų vasarą – daugelis krašto gyventojų atsidūrė kryžkelėje, svarstė, kokį kelią pasirinkti: trauktis į Vakarus, likti sovietų okupuotoje Lietuvoje ar eiti į partizanų būrius. Tai buvo skaudus pasirinkimas visiems. Ir tiems, kurie liko savo namuose, slegiami nežinios ir nuolatinės baimės, kad atsidurs tremtinių ešelonuose, ir tiems, kurie paėmė ginklą aktyviai kovai prieš okupantus, laukdami Vakarų paramos, ir tiems, kurie šeimomis ar pavieniui, palikę gimtinę, bėgo nuo raudonojo maro į Vakarus.

Spausdiname architekto iš Australijos Algimanto Navako pasakojimą apie dramatišką pabėgėlių dalią.

Algimantas Navakas

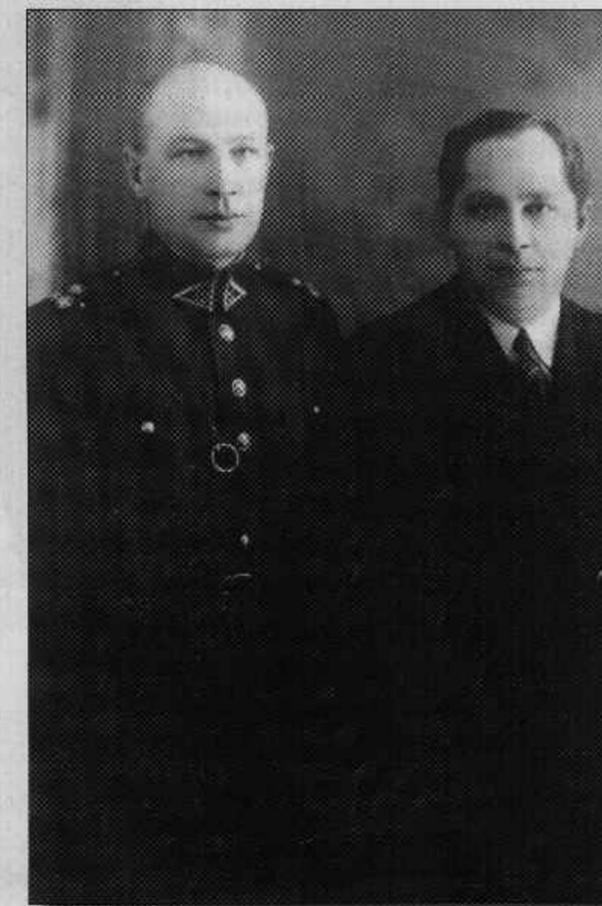
KARAS MUS NUBLOŠKĖ Į AUSTRALIJĄ

Mano tėvelis Kazimieras Navakas – daujėnietis, iš Mažionių kaimo. Navakai čia gyveno nuo seno. Apie tai liudija mano senelio Vaclovo Navako kapas Daujėnų kapinėse ir prosenelės Elžbietos Navakienės kapas Porijų koplyčios šventoriuje. Kaimo senoliai pasakodavo, kad dar 17-ame amžiuje už nepaklusnumą Rusijos caro režimui vienas iš Navakų buvo ištremtas į Sibirą. Šioje šeimoje visada buvo gyva patriotizmo dvasia.

Patriotiškai nusiteikęs tėvelį prisimenu nuo pat mažų dienų. Tuomet gyvenau Kaune, ten ir gimiau 1928 metais. Tėvelis tuomet buvo Lietuvos kariuomenės pulkininkas, 1937 metais tapęs generolu. Jis baigė Panevėžio realinę mokyklą, po to Petrograde studijavo chemiją. I pasaulinis karas jį nubloškė į Tomską. 1920 metais jis grįžo į nepriklausomą Lietuvą jau susituokęs su Marija Kazlauskaite. Kadangi Rusijos baltųjų armijoje jis buvo poručikas, taigi atvykęs į Kauną toliau tęsė kariškio karjerą.

Tėvelio brolis Jonas Navakas studijavo mediciną Maskvos universitete, o 1918 metais grįžo į Lietuvą ir aktyviai įsitraukė į nepriklausomos valstybės kūrimą, dalyvavo Joniškėlio valsčiaus savivaldos kūrime, buvo Klaipėdos krašto gubernatorius, valstybės tarybos narys, tautininkų sąjungos valdybos narys. 1940 metais sovietams okupavus Lietuvą Jonas Navakas buvo suimtas ir uždarytas Kauno kalėjime, iš kurio išlaisvintas 1941 metais prasidėjus karui ir antisovietiniam sukilimui.

Šeimoj esam 3 vaikai: aš, Vytautas ir Danutė. Dabar visi gyvename Australijoje. Man 76 metai, broliui Vytautui – 74, Danutė gimusi 1935 metais. Visi turime šeimas.

Kazimieras (kairėje) ir Jonas Navakai

Visų mūsų gyvenimą sujaukė II pasaulinis karas. Arčiau sovietų kariuomenei traukėmės į Vakarų. Tėvelis labai nenorėjo to daryti ir vis dėsė, nors tai buvo klaida. Mes išvažiavome iš Pažūbės vienkio prie Panevėžio, kur gyvenome. Per Panevėžį nuvažiavome į Žemaitiją, į Karuliškių dvarą pas tėvelio pažįstamą pulkininką Jurskį. Iš ten pasiekėm Kretingą, kur gyvenom porą savaitių, kol atėjo rusai. Mus sučiupo Klaipėdoje, važiuojančius arkliu. Kai paleido, atvažiavom prie Kuršių marių, Ventės Rago susiradom žvejų laivelį, kuriuo nuplaukėm į Lapuvą, dar kontroliuojamą vokiečių. Kartu keliavo ir Jonas Navakas, jo sesuo Paulina Gavelienė su savo sūnumi. Pagaliau pasiekėm Lenkijos Gdynę. Vėl per ilgai užsibuvom. Sovietų kariuomenė mus apsupo. Čia teko išgyventi visus metus.

Tėvelio netektis

1945 metų balandžio 2 dieną, jau karui baigiantis, netikėtai mirė tėvelis. Buvo antroji Velykų diena. Niekur neradome jokio gydytojo. Vien rusų tankai, pabūklai, kareiviai. Baisi sumaištis. Tėvelį palaidojom Lemberge. Iškasėm duobę prie tvoros, suvyniojom į kilimą ir užkasėm. Nei karsto, nei kunigo nebuvo. Tik vieną žvakelę jam tegalėjome uždegti. Patys sukalmėm kryžių. Neradę kitokių daiktų, nudažėme jį raudonai. Pro šalį eidami rusų kareiviai klausdavo: kas čia palaidotas? Atsakydavome: tėvas. „O tai gerai, kad raudonai nudažytas kryžius“, – sakydavo kareiviai.

Po to pas mus atvažiavo du lietuviai iš Štuthof koncentracijos stovyklos. Vienas jų, pasirodo, buvo KGB užverbuotas. O mes jam viską papasakojom, kas mes esam, iš kur keliaujam, kodėl slapstomės. Jis išdavė mus. Netrukus dėdė Jonas Navakas buvo kagėbistų suimtas. Kitą dieną mes susikrovėm savo skudurus ir traukiniu išvažiavom į didesnį Klubsko miestą.

Dėdė Joną Navaką atvežė atgal į Lietuvą. Mūsų ryšiai su juo nutrūko. Vėliau sužinojome, kad jis kurį laiką gyveno Vilniuje. Jis gerai mokėjo prancūzų kalbą, vertėjavo, iš to pragyveno. Prancūzijoje buvo apgynęs disertaciją. Charakteringa, kad jo verstose knygose nenurodyta, kas vertė iš prancūzų kalbos. 1952 metais jis buvo areštuotas ir ištremtas į Irkutsko srities Taišeto rajono Ozernyj lagerį, kur neištveręs prievartos ir sunkaus darbo 1955 metų kovo 23 dieną mirė.

Gyvenimas už geležinės uždangos

Lenkijoje mums pasidarė visai nesaugu. Reikėjo ne tik slapstyti, bet ir keisti dokumentus, net pavardes. Aš tapau Vaclovu Vitkovskiu. Tai padaryti padėjo mama, nes gerai kalbėjo lenkiškai. Kai lenkai pradėjo varyti vokiečius iš savo krašto, mes pasidarėme vokiečiai, su jais kartu ir atsidūrėme Vokietijoje. Man daug padėjo vokiečių kalbos mokėjimas. Atsidūrė Vokietijos vakarinėje zonoje, kurią kontroliavo sąjungininkai, pradėjome gyvenimą jau kitame pasaulyje, už geležinės uždangos. Įsikūrėme pabėgėlių stovykloje. Užsimezgė naujos pažintys su latviais, estais, lietuviais. Stovyklose tuojau pradėjo veikti kolektyvai. Įvairios kultūrinės pramogos palengvino tremtinių dalį.

Algimantas Navakas prie paminklo žuvusiems partizanams Mikėnuose. Nuotrauka iš A. Navako asmeninio archyvo

Mūsų stovykloje buvo nemažai mokytojų iš Panevėžio. Su mumis buvo Petras Būtėnas, buvęs Panevėžio gimnazijos direktorius. Aš stovykloje baigiau gimnaziją.

Kodėl pasirinkau Australiją?

Iš Vokietijos stovyklų pabėgėliai pasklido po pasaulį. Daugiausia išvyko į JAV ir Australiją, kur reikėjo darbo jėgos. Aš pasirinkau Australiją. Išvykau į didžiausią pasaulio šalį 1948 metų rugpjūčio mėnesį vienas, būdamas dvidešimties metų. Masiškai plūstant imigrantams Australijos gyventojų skaičius nuo 9 milijonų šoktelėjo iki 20. Darbo atsirado visiems. Pradžioje teko plušėti anglies kasyklose, kirsti nendres, miškus, dirbti kitokiems sunkius darbus, ko vietiniai vengė. Porą metų turėjome atidirbti už tai, kad buvome atgabenti ir priglausti. Atplukdė, davė į rankas po 5 svarus ir pasakė: gyvenkite. Porą metų gyvenom palapinėse, dykumoje. Dulks, karštis, dieną temperatūra pakildavo iki 50 laipsnių, o naktimis nukrisdavo iki 5 laipsnių. Buvo sunku priprasti prie tokio klimato. Bet mes tuomet buvom jauni ir sugebėjom įveikti visus nepatogumus.

Po poros darbo metų galėjom pasikviesti artimuosius, gimines. Iš Vokietijos pas mane atvyko mama, sesuo. 1951 metais pradėjau studijuoti architektūrą. Teko išmokyti anglų kalbą. 1957 metais pradėjau dirbti pagal profesiją. Suprojektavau daug įvairių pastatų, daugiausia bažnyčių – apie 30. Sau irgi suprojektavau ir pasistačiau namą Adelaidėje. 1951 metais vedžiau Aldoną Jasinskytę, taip pat pabėgėlę iš Lietuvos. Kartu gyveno mama, sesuo, brolis, kuris vėliau atskirai įsikūrė. Turiu 5 sūnus: Andrių Liną, Simoną Joną, Povilą Raimundą, Ričardą Algį ir Morkų Dovydą. Visi baigė universitetus, gyvena atskirai. Turiu 9 anūkus.

1995 metais su Andriumi ir Ričardu lankėmės Lietuvoje. Jiems buvo įspūdinga pažintis su mano gimtine. Pirmą kartą Lietuvoje lankiausi 1991 metais. Buvo didžiulių permainingų metas. Maskvoje ant tanko stovėjo B. Jelcinas, o aš tuomet buvau Vilniuje. Dabar Lietuvą aplankiau trečią kartą. Duok, Dieve, ne paskutinį. Jau daugiau kaip 10 metų esu pensininkas, žmona taip pat. Mėgstame pakeliauti, pasižvalgyti ne tik po Lietuvą, bet ir po pasaulį.

Gimtinėje didelės permainos

Po pirmojo apsilankymo Lietuvoje dabar mačiau didžiules permainas. Gražėja miestai, puikūs keliai, visur matyti naujos statybos. Ypatingai į akis krenta tvarka ir švara. Aplankiau ne tik Vilnių, Kauną, Panevėžį, bet ir Šiaulius, Pasvalį, Rokiškį, Klaipėdą, Palangą.

Nepamirštamą įspūdį paliko senelių gimtieji Daujėnai. Patekau čia kaip tik per Sekminių atlaidus. Gražu buvo

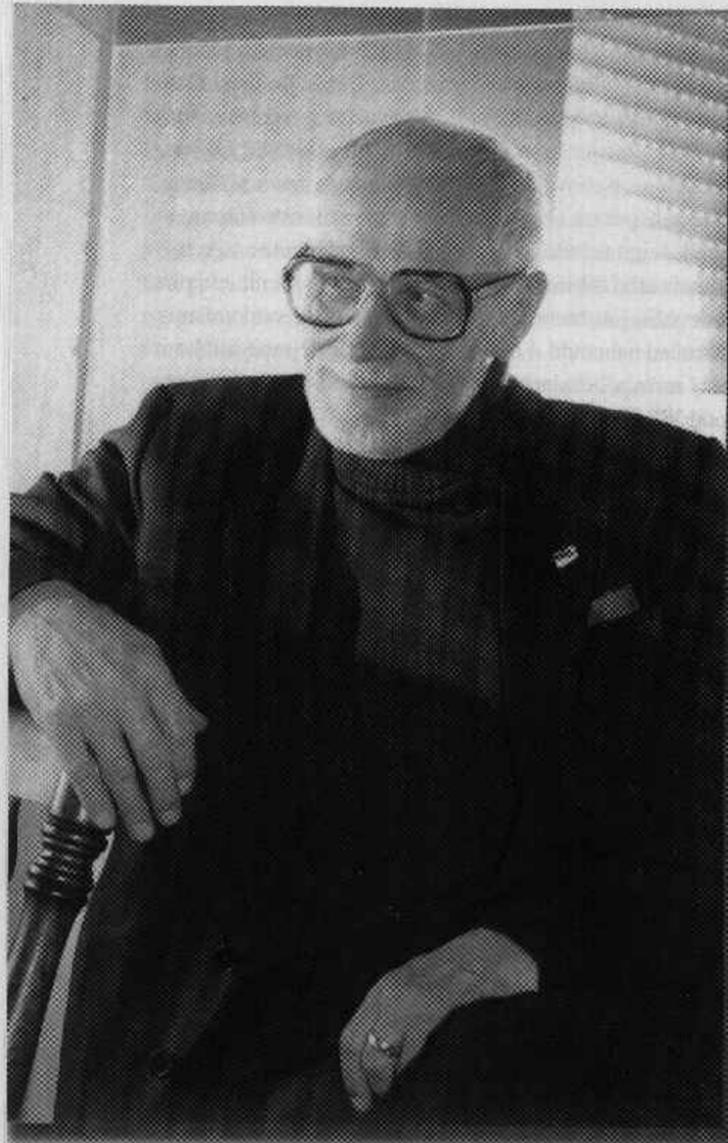
matyti žmonių pilną miestelį ir bažnyčią. Kermašius dar didesnis negu Smetonos laikais. Mažionyse mano seneliai dirbo žemę, leido vaikus į mokslus. Dabar jie ilsisi Daujėnų kapinėse. Aplankiau visas Navakams šventas vietas: paminklą Porijuose, ten palaidota mano prosenelė Elžbieta Navakienė, pastovėjau prie paminklo partizanams. Pamąščiau, kaip per tas okupacijas ir audras susiklostė žmonių likimai. Jeigu nebūtume spėję pabėgti, irgi būtume tapę partizanais arba Sibiro tremtiniais. Į Pažūbės vienkio prie Panevėžio jau buvo atvažiavęs enkavedistų sunkvežimis, bet mūsų neberado. Į tremtinių ešeloną galėjome patekti ir 1941 metais, bet slapstėmės, keletą savaitių gyvenome pas dėdę Vilkiškiuose, prie Kriklinių.

Partizaninis karas nebuvo beprasmis

Tremimai atskleidė tikruosius okupantų tikslus – sunaikinti tuos, kurie priešinosi atėjūnams. Būtent partizaninė kova buvo svarbiausia kliūtis rusifikavimui įgyvendinti. Žinoma, nepasiteisino mūsų viltys, kad Vakarai pagelbės kovojančiai Lietuvai. Girdėdavom, kaip parašiuotais Lietuvoje nusileisdavo partizanams talkininkai iš Vakarų Europos. Pagalvodavom: būtų gerai, kad ir mus kas nuskraidintų į Lietuvą, kur nors į Žaliają girią. Bet tai teliko svajonėmis. Vakarų valstybės skeptiškai vertino Lietuvos partizanų kovą. Nemažai Vakarų politikų pataikavo Stalinui.

Mane dažnai užplūsta mintys apie grįžimą į Lietuvą. Bet kai pasveriu viską, iškyla rimtos abejonės. Nelengva viską keisti po 50-60 metų. Ten įsikūrėme, pripratome prie klimato. Ten visi vaikai gimė, užaugo, įsikūrė. Anūkai jau kuriasi. Nors Lietuva toli, bet mes ja gyvename, viską sekame ir žinome, kas čia vyksta. Nepamirštame savo kalbos, papročių, tradicijų. Lietuvių bendruomenė Australijoje gana gyvybinga. Susitinkame, bendraujame, dalijamės džiaugsmiais ir rūpesčiais, nors mūsų, vyresniųjų, gretos smarkiai retėja. Nebeturiu savo gero prieteliaus daujėniečio lakūno majoro Jono Pyragiaus, su kuriuo susipažinau Australijoje. Labai gerai pažinojau jo šeimą, žmoną, dukrą Dalią. Jonas mėgdavo kalbėti tarmiškai, vis prisimindavo gimtąjį kraštą, kuriame prieškario metais aktyviai dalyvavo valstybės įvykiuose. Australijoje jis gyveno ramiai, jokioje aktyvioje veikloje nedalyvavo. Pirmą mirė jo žmona, po to jis. Palaidoti Adelaidėje. Duktė Dalia užaugino 2 sūnus – Antaną ir Povilą.

Adelaidėje, kur gyventojų skaičius siekia 1 milijoną, lietuvių bendruomenė anksčiau turėjo apie 2 tūkstančius narių, dabar liko apie 800. Senimas miršta, jaunimas ieško geresnių vietų. Dažnai susieiname, bendraujame tikrai lietuviškai. Gaila, kad mūsų nepasiekia nei Pasvalio alus, nei Rokiškio sūris. Kažkas buvo atsivežęs porą konteinerių alaus. Kaipmat išgaravo. Australai irgi neblogą alų daro, bet tokio, kurį ragavau Daujėnuose, čia negausi.

Romualdas Alekna

1944 metų vasaros naktimis rusų bombonešiai mūsų krašte mėtydavo bombas. Mes, vaikai, su mama bėgdavome slėptis laukuose.

PRIE ŽEMĖS

Mama, koks šviesus mėnulis,
Nuo jo šešėliai skamba sidabru,
Medžių virpesys erdvėj ištirpsta
Vasaros atodūsiu giliu.
Mes priglundę prie bežadės žemės.
Viskas lemtyje.
Gal šią naktį bombų nenumes?
Mama, koks gražus šešėlis nuo mėnulio
Ties pušim, sustingusia
Nakty.
Šita žemė mūsų – mes čia gulim
Baimės apsiaustyje ir vilty.

ATVERKI LANGĄ

Atverki langą, aš žinau,
Yra ten valandos laukimo tylios,
Yra tenai ir kenčiantis žmogus,
Kuris jau viskuo nusivylė.
Atverki langą – ten dangus,
Prisirpęs mėlio begalinio.
Atverki langą, aš žinau,
Kartais tirpsti tu nevilty.
Gal niekas čia nepasikeis,
Jei vakarais aš tau rašau
Giesmyną trupančios būties.
Atverki langą dabarties.

BASAS PER RASĄ

Aš basas
Per rasą,
Per rytmečio ašaras
Brendu taurę džiaugsmo
Išgėręs.
Juk dar tikslai rytas –
Aušra išbarstyta
Ant ilgo nežinomo
Kelio...
Tos rytmečio ašaros
Man kojas nuplovė,
Kad eičiau švarus
Į ramybės šventovę.

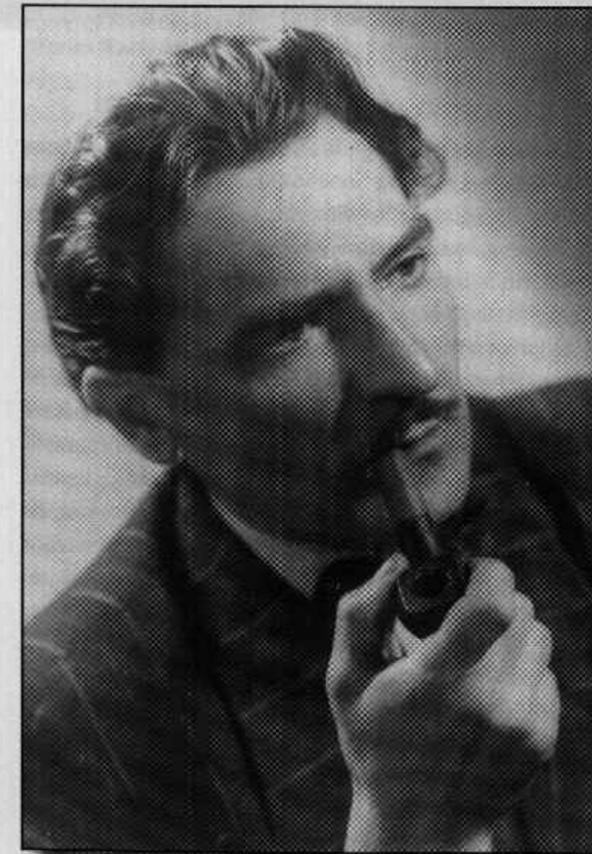
PASIILGAU TAVĘS

Pasiilgau tavęs
Kaip ramybės nakties,
Kaip dienos begaliniai šviesios.
Pasiilgau tavęs kaip lietaus
Po tiek metų sausros.
Kiek prabėgs dar dienų,
Kai iš tolių tylių,
Iš svajonių šalių
Tavo balsas
Ir vėl atskardens.

Šių metų rugsėjo 26 d. sukako 90 metų, kai gimė iškilus egzodo rašytojas Marius Katiliškis (1914–1980). Reikšmingas šio iš Šiaulių krašto kilusio beletristo gyvenimo ir kūrybos tarpsnis susijęs su Pasvaliu, kur 1941–1944 metais jis dirbo bibliotekos vedėju. Atkūrus valstybingumą, šiam kultūros židiniui buvo suteiktas Mariaus Katiliškio bibliotekos vardas. Čia įrengtas rašytojo memorialinis kambarys. Jau kelis dešimtmečius svarbiausi kultūriniai renginiai, skirti Mariaus Katiliškio gyvenimui ir kūrybai, rašytojo jubiliejinėms datoms pažymėti, Katiliškio literatūriniai skaitymai, konkursai Žiemgalos regiono mastu vyksta Pasvaly ir būtent rašytojo vardu pavadintoje bibliotekoje. Net Pasvalio literatų sambūris „pasikrikštijęs“ Mariaus Katiliškio novelių romano „Užuovėja“ vardu... Ryšium su šio prozos meistro 90-uoju gimtadieniu Pasvalyje taip pat nestokota turiningų renginių: „Šiaurietišku atsivėrimu“ redakcija šiame numeryje skiria keletą puslapių šiam neeilinio talento beletristui.

Kazimieras Pūras

Skaitant Albina Vaitkų

Marius Katiliškis

Turtingas kultūrinių renginių karo metų Pasvalio gyvenimas įvairiom kūrybinėm apraiškom ypač suintensyvėjo 1944-ųjų pavasarį. Gimnazistai, pedagogai, kultūros darbininkai, tarpusavy varžydami, statė spektaklius, debiutavo literatūros žurnaluose, rengė koncertus, leido knygas, tarsi jie būtų giliai įsisąmoninę karo metais pasirodžiusios J. Baltrušaičio poezijos rinktinės „Ašarų vainikas“ Balio Sruogos įžanginiame straipsnyje mestą iššūkį: „Mokykitės gyventi pavojuje!“ Gal šiandien, po šešiasdešimties metų, ir nebeprisimintume „Pasvalio fenomeno“, jei iš ano pavasario užmaršties dulkių mūsų nebūtų pasiekusi Albino Vaitkaus pirmoji knyga — novelių rinktinė „Seno kareivio sugrįžimas“. Jei kiekviena knyga turi savo likimą, tai šiosios kelionė nuo Svalios krantų pas skaitytojus, užsiėmusi daugiau kaip pusę amžiaus, tikrai verta detektyvinės plunksnos, kuria įžanginiame žodyje ir pasinaudoja knygos leidėjas Stasys Tumėnas. Pratarmėje autorius pristatomas Albino Vaitkaus-Katiliškio vardu, tačiau tituliniam lape ir kituose dėstymuose figūruoja Marius Katiliškis. Suprantama, literatūros istorijos kontekste bibliografams, literatūrologams tai pats racionaliausias sprendimas. Tačiau mano kartos pasvaliečiams šios knygos autorius buvo ir tebelieka Albinas Vaitkus, Pasvalio bibliotekos vedėjas, vienas iš tų kultūros darbuotojų, kurie „drumstė“ to meto miestuko prie Lėvens gyvenimą. Šiuo rašiniu autorius nesirošia recenzuoti knygos (solidžias recenzijas galima perskaityti žurnaluose „Knygų aidai“ (2003/5) ir „Šiaurietiški atsivėrimai“ (2003/2), o tik bandys pasekti, kaip pro-

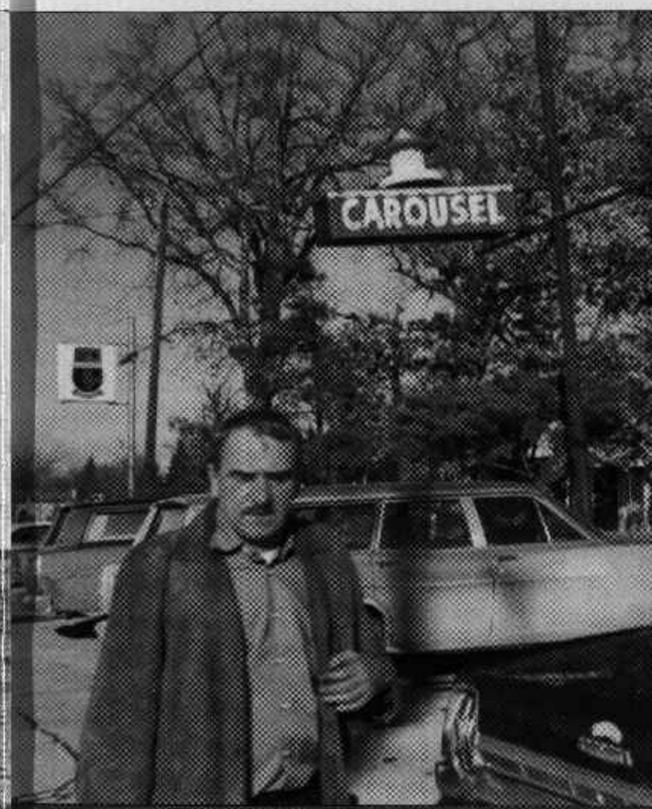

Katiliškės. Čia prabėgo rašytojo vaikystė ir jaunystė

vincijos kultūrininkų šurmuly klostėsi pirmosios Albino Vaitkaus knygos parengimo leidybai peripetijos.

Pasvalio kultūrinį gyvenimą karo metais generavęs gimnazijos direktorius Juozas Povilionis, iškilus pedagogas, žinomas prancūzų literatūros vertėjas, ir 1944-ųjų pirmame pusmety „neatleido vadžių“. Jis pats rašė straipsnius į kultūrinę spaudą, palaikė gimnazijos literatū, teatrų kūrybinę veiklą. Ne be direktoriaus paramos gimnazijoje ėmė aktyviai reikštis vos per dvidešimtmetį perkopęs mokytojas Julius Šimkevičius, spausdinęs savo eilėraščius, literatūrinės kritikos straipsnius „Naujosiose Biržų žiniose“, „Panevėžio Apygardos balse“, Šiaulių „Tėvynėje“, Telsių „Žemaičių žemėje“, vilniškėje „Naujojoje Lietuvoje“. Jis su gimnazistais, miesto inteligentais statė dramos veikalus (P.Vaičiūno pjesę „Sudrumsta ramybė“, S. Čiurlionienės-Kymantaitės pasaką „Dvylika brolių juodvarniais laksčiusių“), aktyviai dalyvavo Panevėžio teatrų J. Miltinio, J. Alekno, V. Blėdžio Pasvalyje rengiamuose seminaruose teatrinio gyvenimo klausimais. Šita jauno mokytojo veikla, gal kartais turėjusi ir bravūriškų užmojų, nelabai patiko gimnazijos pedagoginiam elitui. Pamanykit, jie baigė Kauno universitetą, kai kas stažavęsis net užsieny, o gimnazijos (ir net miesto) kultūriniam gyvenimui vadovauja jų buvęs mokinys, išklauses Šiauliuose

poros mėnesių pedagoginius kursus, mokytojavęs Vaškų pradinėje ir 1942 m., jų nuostabai, nežinomais keliais kooptuotas į gimnazijos vokiečių kalbos mokytojo rangą. Priminsime, kad elitas turėjo racijos, karo metais galiojo tarpukario Švietimo ministerijos nuostata, jog gimnazijoje gali dirbti tik pedagogai, baigę aukštąjį mokslą. Pedagogai nė neįtarė, kad su direktoriaus žinia Julij Šimkevičių įdarbino jo buvęs lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas V. Kulbokas, 1939 m. pabaigoje iškeltas dirbti į Vilnių. Karo metais jis, paskirtas Švietimo vadybos inspektoriumi, ir padarė savo buvusiam gabiam mokiniui protekciją. Jaunas mokytojas Pasvalio visuomenėje veikia visais frontais. Jis režisuoja spektaklius, spausdina eilėraščius, gimnazijos styginiame orkestrėlyje griežia violončele, muzikuoja pamaldų metu miesto bažnyčioje, rengia solo (violončele) koncertus Biržuose... Gimnazijos elitas bando jauniki „nusodinti“. Lituonistas Antanas Musteikis suorganizuoja su moksleiviais J. Šimkevičiaus režisuotą spektaklių aptarimą, kurio metu išsakoma nemažai pagrįstų pastabų, tačiau scenos entuziastas tas pastabas priima kaip iššūkį jo kūrybinei veiklai. Galiausiai pedagogų elitas nutarė mesti „piemeniui, kuris įsiveržė į jų valdas“ (taip, J. Šimkevičiaus nuomone, kurią jis išreiškė laiške šių eilučių autoriui, atestavo jį gimnazijos elitą), akibrokštą. Parodyti

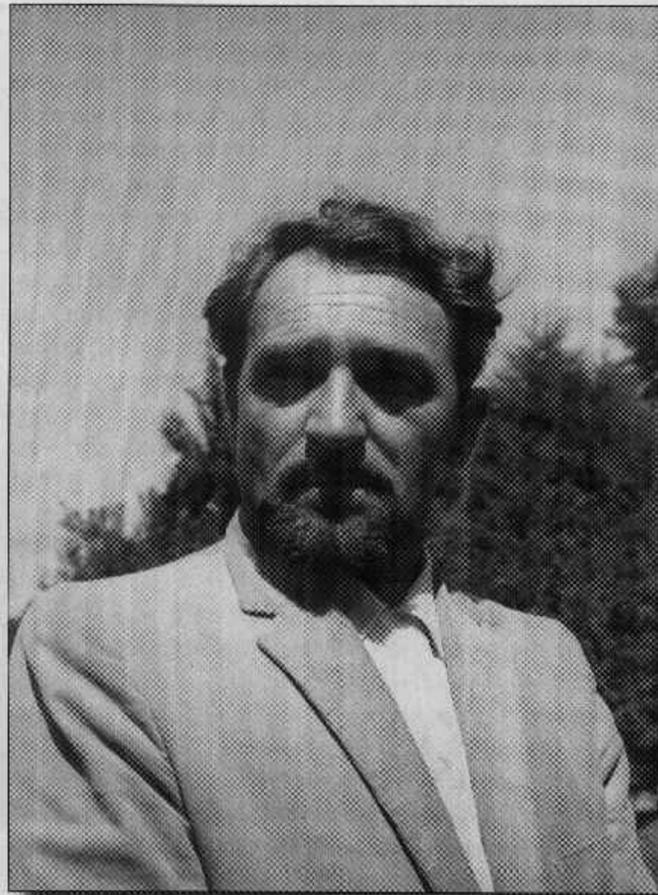
Marius Katiliškis Lemonte (JAV)

savo kūrybinę potenciją. Lituonisto Antano Musteikio vadovaujami, 1944-ųjų pavasarį pedagogai gimnazijoje organizuoja II teatrą – stato vengrų dramaturgo L. Fodoro pjesę „Brandos atestatas“. Spektaklio aktoriai – elitiniai pedagogai: H. Jasaitytė, H. Korsakienė, Pr. Povilaitis, B. Kazlauskas... Siekiant sukurti įtaigesnį dramaturginį reginį, per mokytoją Haliną Korsakienę kviečiamasi į pagalbą R. Juknevičių, garsėjantį Vilniuje iškiliais pastatymais. Režisierius sustyguoja spektaklį. Su pasisekimu „Brandos atestatas“ rodomas Pasvalio, Biržų miesto visuomenei. Iš tiesų, J. Šimkevičiaus žodžiais, toji teatromanijos psichozė dar labiau praturtino miesto kultūrinį gyvenimą. Tuo pačiu metu, balandžio mėnesį, Pasvalio visuomenei – naujas kultūrinis siurprizas. Knygynuose pasirodo Juozo Povilionio novelių rinkinys „Nercikalingi žmonės“. Kritika pakcedeno gimnazijos direktoriaus literatūrinį debiutą, tačiau karo meto kasdienybėje, juntant naujų literatūros kūrinių badą, knyga buvo mieliai skaitoma.

Šalia gimnazijos Pasvaly veikė ir kitas kultūros židinys – miesto biblioteka. Jos vedėjas Albinas Vaitkus kiekvienam skaitytojui, ypač gimnazistui, padėdavo susigaudyti knygų lektūroje. Ir pats švietėsi. Ne visi pasvaliečiai žinojo, kad bibliotekininkas, spausdinęs savo kūrybą „Naujojoje Romuvoje“, „Kary“, toliau rašo noveles ir net

kuria apmatus romanui. Šių eilučių autoriui 1998.11.25 laiške J. Šimkevičius rašo, jog Pasvaly jį siejusi nuoširdi bičiulystė su Albinu Vaitkumi, kuris jam ne kartą yra skaitęs savo kūrybos puslapius, tarp jų būta ir ištraukų iš sumanyto romano „Miškais ateina ruduo“. Nors respondentas, matyt, nenorėdamas pasirodyti nekuklus (bibliotekos vedėjas už jaunąjį literatą devyneriais metais vyresnis ne tik amžiumi, bet ir gyvenimišką patirtimi), apie perskaitytų kūrinių įvertinimą, pastabas laiške ir nerašo, tačiau naudingų pokalbių po tokių „skaitymų“, matyt, būta. Galbūt kaip autoriaus dėkingumo išraiška laikytinos ir šios laiško eilutės: „Visada žavėjauisi jo (A. Vaitkaus – K.P.) talentu, jo piešėjo sugebėjimais. Jis buvo man padovanojęs spalvotais pieštukais pieštą Gimnų kalvą (Kurtuvėnų apylinkėse)“. Taip rašo 1998.III.5 laiške, apgailestaudamas, kad šį piešinį, kurį labai branginęs iš tų apylinkių kilęs jo tėvas, muzikos mokytojas, su kitais spausdiniais, kraustantis iš Pasvalio, palikęs pas vieną tnykštį gyventoją, kurį netrukus išvežė į Sibirą, ir viskas dingę... Ir štai pasvaliečiams naujas literatūrinis siurprizas – intelektualiam žurnale „Kūryba“, sausio mėnesio numeryje, išspausdinama Albino Vaitkaus novelė „Švento Juozapo alus“. Sis autorius Lietuvos visuomenei mūsų dailiojoje raštijoje beveik nežinomas. O kūriny – brandus. Visais parametrais – klasikinė novelė. Provincijos kultūros darbininko debiutas žurnale, kuriame spausdinama iškiliausių rašytojų kūryba, daug ką nustebino. Humanitaras Juozas Povilionis pajunta, kad Pasvaly bręsta talentas, pranokstąs jo novelių rinkinį. Ne veltui jis kvietęs Albiną Vaitkų į gimnazijoje surengtą literatūrinį vakarą, kurio metu įvyko B. Brazdžionio knygos „Per pasaulį keliauja žmogus“ prezentacija. Tačiau bibliotekos vedėjas atsisakė. Kur ten jam su poezijos bardu lygintis. „Koks iš manęs rašytojas“, – kuklinosi Albinas Vaitkus (šią frazę mėgo kartoti ir tapęs Mariumi Katiliškiu). Tačiau po debiuto „Kūryboje“ direktorius nutaria veikti ryžtingiau – negalima likti abejingam Albino Vaitkaus kūrybai. Jis ragina autorių sudaryti novelių rinkinį, per Brazdžionį jis pateiksias prieš metus atkurta „Sakalo“ leidyklai. Ten dirba lietuvių literatūros puoselėtojas Antanas Kniukšta. Nebeapsikentęs Albinas Vaitkus parengia novelių rinkinį „Atmuša“ mašinėle ar ne tris egzempliorius. Pirmąjį įteikia Juozui Povilioniui, vieną pasilieka sau, o kitą dėl viso pikto nusprendžia pasiųsti seseriai Onutei: laikai neramūs, kaime – saugiau. O kol ruošė rinkinį, balandį pasirodė naujas „Kūrybos“ numeris. Ir vėl literatūrinės visuomenės nuostabai – prestižiniame žurnale spausdinama antra šio tolimoje provincijoje gyvenančio autoriaus novelė „Tvanki naktis“.

O viena gražią keturiasdešimt ketvirtųjų pavasario dieną, išsiruošęs viešnagėn į gimtąjį Rokiškį, į Pasvalį užklysta ir pats žurnalo leidėjas Juozas Keliuotis. Aplankęs seną bičiulį Juozą Povilionį, susitinka su Albinu Vaitkumi. Pasvaly J. Keliuotis atranda pažįstamą iš Kauno

Marius Katiliškis Santaros-Šviesos suvažiavime.
Nuotraukos iš M. Katiliškio bibliotekos archyvo

laikų R.Juknevičių. Iš čia juodu patiria įdomią iškylą į Žilpamūšį, į Sokų dvariuką, kurį, šeiminkų Steponavičių šeimą ištrėmus į Sibirą, karo metais valdė judviejų bičiulis – iš Vilniaus atvykęs šeiminko brolis aktorius Vincas Steponavičius. 1940–1941 m. jis dirbo drauge su režisieriumi R.Juknevičiumi Vilniuje įkurtame Dramos teatre. J.Keliuotis pažinojo V.Steponavičių dar iš „Naujosios Romuvos“ laikų, kai spausdino jo kritiškus straipsnius teatrinio gyvenimo klausimais. J.Keliuočio žodžiais, judviejų viešnage pas seną bičiulį užsitęsusi visą savaitę. Ypač svečiams nebuvėliams asistavusi elegantiškoji Vinco Steponavičiaus žmona aktorė Antanina Leimontaitė. Puikioje gamtos aplinkoje (dvairuko centras įsikūręs vaizdingose Mūšos pakrantėse už 13–15 km nuo Pasvalio) prie vaišių stalo dalintasi ne tik prisiminimais – tikriausiai diskutuota ir apie keturių kompanijai aktualias karo meto kultūrinio gyvenimo problemas, persimesta mintimis apie rengiamą naują „Kūrybos“ numerį, kuris, deja, skaitytojų jau nebesiekė...

Visi šie reikšmingi kultūrinio gyvenimo blyksniai Pasvaly keturiasdešimt ketvirtųjų pavasarį vyko tuo metu, kai

Rytų frontas neišvengiamai artėjo prie Lietuvos, kai ant Vilniaus jau krito sovietų bombos, o gen. P.Plechavičiaus Vietinės rinktinė, nepaklususi nacių diktatui, buvo išformuota. Baigėsi pavasaris, toks turtingas kultūrinių įvykių Pasvalyje. Joks kitas Lietuvos miestelis, turįs tik valsčiaus statusą, negalėjo pasididžiuoti nei tokiais spektakliais, nei išleistomis knygomis, nei surengtais koncertais, nei intelektualų vizitais... O atėjusi vasara nieko gero nežadėjo. Albinas Vaitkus išvyksta pasisvečiuoti pas seserį, gyvenančią Tauragėje. Viešnage metu frontas, rusams paėmus Minską, priartėjo prie Vilniaus. Pajutęs pavojų, skubiai grįžta į Pasvalį, kelyje apsilenkdamas su žmona Elze Avizonyte, išskubėjusia ieškoti vyro... Skaudi, visiems laikams juodu išskyrusi lemtis, kurią įprasmino novelėje „Prasilenkimo valanda“. Susikrauna į kuprinę rankraščius, tarp kurių – ir rinkinio „Seno kareivio sugrįžimas“ egzempliorius. Sumaišty atsiranda šampano, atsinešto iš stotyje degančio vagono. Tuo metu kažkas nuvažiuoja Albino Vaitkaus prie tilto turėklų pasistatytą dviratį. Su juo dingsta ir kuprinė. Apkaltinamas vienas iš besitraukiančių vabalninkiečių. Konflikto metu vos nesigriebiama ginklo... Sunkus išsiskyrimas su Pasvaliu. Ir su pirmąja knyga. Vaitkus suprato, kad Kaune jau spausdinti atiduota knyga ir jos rankraštis pasmerkti pražūčiai. Vylėsi, jog egzempliorius išsaugos sesuo. Tačiau atsidūręs Amerikoje sužinos, kad ir tajį sesuo sunaikino... O per stebuklą išliko „Sakalo“ leidyklai įteiktas rankraštis, atsidūręs Lietuvos literatūros archyve.

Literatūrologai teigia, kad kiekvienai knygai būtina sava aplinka. Jeigu kūrinys patenka į kitą literatūrinį kontekstą, jis praranda dalį savo vertės. Albino Vaitkaus – Mariaus Katiliškio knygos, kurią Liūnės Sutemos – Zinaidos Katiliškienės sutikimu išleido šiaurinė „Šiaurės Lietuvos“ leidykla, ši nuostata negalioja. Vertybiniu požiūriu ji žymiai brandesnė už kitus to meto „pasvalietiškus“ leidinius – Petro Rimkūno beletristikos knygą „Kiemėnų kaimas“, Juozo Povilionio novelių rinkinį „Nereikalingi žmonės“. Novelėse „Vasaros dainelė“, „Senis ir auksas“, „Skara“, „Laiškas mylimajai“, „Seno kareivio sugrįžimas“, „Miškas“ autorius skaitytojo akivaizdin iškildina spalvingai nutapytus prieškarinio šiaurės Lietuvos kaimo žmones su vargana buitimi, agrariu mentalitetu, tačiau nepaskęstančius kasdienybės rutinoje, dalyvaujančius didžiajame Gamtos pasaulyje, kuris suponuoja ir jų pačių natūralų hamsunišką gamtiškumą. O jau kalbos sodrumas – tiesiog užkrečiantis. Teisi literatūros kritikė Dalia Striogaitė ir dabartiniame kontekste pirmąją šio autoriaus knygą statydama į lietuvių literatūros klasikos lentyną šalia Mariaus Katiliškio chrestomatinėmis tapusių „Užuovėjos“, „Miškais ateina ruduo“, „Išėjusiems negrįžti“.

Ši Albino Vaitkaus / Mariaus Katiliškio / novelė — dar vienas jo prarastos kūrybos atradimas. Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštyne, Juozo Keliuočio fonde, išlikusi novelė buvo numatyta spausdinti „Naujosios Romuvos“ žurnale 1941 metais. Deja, istorijos pervartos kūrinių spausdinimą atitolino iki 2004-ųjų.

Albinas Vaitkus

Saulėlydis po eglėmis

Nuožulni retuma kniubo upelio klonin, pereinama į apskritą aikštę ir toliau nusidriekdama miško pievomis. Skystas dūmelis sunkėsi iš eglų tankmės ir, vinguriuodamas pro šakas, siekė pačių viršūnių. Eglės sušniokštė. Perdžiūvusi ir pasipūtusi žvynais kaip ežys pernykštė skuja nubarškėjo prie pat ugniakuro.

– Voverys dūksta, – bambėjo vyras, pakeldamas rudais šeriais kaip ražiena nužėlusį smakrą ir žilomis akimis žiūrėdamas aukštyn. Kaktą, veidą ir vietas, kur turėjo būti antakiai, margino gausybė stambių šlakų. Jis atsirišo kapšį ir kimšosi pypkę, užsidegdamas rūkstančia šakele iš laužo. Pasitaisė skvernus, atsilošė į stuobrį ir prisimerkęs pūtė dūmų kamuolius prieš save. Metų jis galėjo turėti ir penkias dešimtis, ir daugiau, ir mažiau, tačiau rudose vyro kudlose nesimatė žilo plauko, tiktai kakta stipriai švietė, kai jo aplamdyta zuikinė kepurė atsismaukė. Vilkėjo baltai išdirbtai kailiniais, nuo dėvėjimo taip pajuodusiais ir blizgančiais kaip pečkuriu žiurastas. Jis atsagsagstė kareivišką palaidinę ir retkarčiais kišo ranką gilyn į antį, juodais pirštais kasydamas krūtinės gaurus. Jo krūtinė, taip pat be galo šlakuota, išsivertusiais raumenų mazgais ir sprando gyslomis, žymėjo didelę jėgą. Raudonasis Petras – taip jį vadino žmonės aplinkui kelių mylių spinduliu.

Jis snaudė nemirksindamas paraudusių vokų ir jo pypkė užgesusi atvėpo lūpoje. Blėso ir ugniakuras balta plėnimi apnešdamas nuodėgulus ir šakas. Didelė ramybė ištiesė sparnus ant miško aikštės, ant upės klonio ir gulinių vyrų. Tik viršūnės ėmė gausti ir vis kas kartas tankiau, ir vėjo gūsis pasijudino ir nulingavo gilyn.

Petras kniostelėjo. Paspyrė koja anglis ir pasiražė.

– O... Debesys skirstosi. Ant vakaro ir graži diena sušitaisys...

O dangus blaivėsi. Ir saulė smigo pro spyglius į žemę, ir kur krito jos spinduliai, kėlėsi vaškūs garų debesėliai

– nuo pernykščių lapų, samanų, rudos žolės ir permirkusių rūbų.

– Tuoj šilčiau, tuoj maloniau žmogui, kai pasirodo saulė. Ei, jau pavasariu kvėpia. Nebereikia nė ugnies... – žio-vavo rudbarzdis. Ir pasisuko į antrąjį.

– Ko tu tyli, Endriau? Ar tai vis dėl tos mergos?..

Pašauktasis neatsiliepė. Tartum senis kalbėjosi su medžiais ir paukščiais ir jo ta kalba nelietė, o jis gulėjo išsitiesęs ant eglėšakių, rankas sunėręs po galva, labai jaunas ir plonas. Suveltį šviesūs plaukai kuokštais draikėsi aplink smilkinius, dribo ant žeminuotos kaktos. Kelnės ir batai, purvini ir suglamžyti, ir pilko milo švarkas nuplėstu atlapu netiko prie jo švelnaus veido ir vaikiškų lūpų, nustagara-vusių baltais pūkeliais. Bet jis kramtė lūpas ir atkakliai tylėjo, plačiomis akimis įsižiūrėjęs eglų smaigalius, kurie nėrėsi į kaskart vis gilėjančią dangaus mėlynę.

Paskutinės debesų skiautės nusistūmė už miško. Ir saulė riedėjo pačiomis viršūnėmis, užkliudydama plikas šakas ir parudavusius stuobrius ir virpėdama beržo tošyje. Jau-nasis apsivertė ant kito šono, susigraibstė tabako trupinius ir užsidegė, pirštais išsirausęs anglį iš pelenų.

Priešais aikštelė tviskėjo lyg mėnesio takas ežero įlankoje, o šalimais epušės ir beržai glausdamiesi tingiai ramstė vienas kitą. Rašys ir strazdai šokinėjo čia pat netoliese ir starčiukės alksniuose suposi tartum gelsvos šalpusnių galvelės, nusileisdamos ir nebijodamos tokios kaimynystės.

– Bladė, biesas, nesirodo. Bus jau alaus kur aptikęs... Ar nenori užkrimsti? – klausė rudžius pjaustydamas lašinius ir duoną. Endrius purtė galvą. Jis matė taukinus senio nagus ir blizgančią burną. Jo geltoni, išsikraipę dantys graižė didžiausius kašnius ir gerklė šokinėjo ryjant paskubom. Aplinkui mėtėsi popiergaliai ir sudaužyto butelio šukės. Į eglę atremti riogsojo trys šautuvai. Vienas iš jų buvo trumpas, nupjautu vamzdžiu, kurį Petras atidžiai ap-

žiūrėjo, prisikišęs prie akies, prieš saulę. Terbos ir diržai kabojo ant šakos.

– Apsiprasi netrukus. E, sakau, nesukinti pakaušio dėl niekų, tai ir gerai. Matysi, jei mums pasives – dainuos ir kaire ranka numosi ant viso to, – jis nustojo kramtęs ir kuri laiką tylėjo, lyg sugavęs įtartinus garsus. Paskui nubraukė rankove burną ir tęsė. – Po Augustavu apsupo mus ir ėmė į plieną tūkstančiais. Kaip aš pabėgau, nė pats nebežinau. O miškai ten miškai!.. Per dieną iškiurksosiu tankumynuose ar kupečiuose, o naktimis traukiau į savo kraštą. Tik kas iš to, kad parėjau? Iš trobų tik plėnys, o pati kitam vaikus peri... Sena pasaka.

Žandarai mus gaudė ir įpratau aš į tokį vargą. Kas dabar man? He. Šaudė ne kartą ir pozicijose, ir miškuose. Peršovė petį ir kairės rankos nevaldau kaip reikiant. Bet ir su viena galiu dar jautį užmušti... – jis nutilo ir parėmė smakrą rankomis. Ir Endrius atsikėlė lygindamas nugulėtus šonus. Apsivilko ploščiu, susijuošė diržą ir vaikščiojo aplink stovyklą lyg sargybinis. Jis dar nebuvo prataręs nė žodžio. Jo šešelis driekėsi per aikštę ir jis patsai, aukštas ir įkritusiais veidais, purvinas, susivėlęs ir pageltęs, tartum rinkosi vietą ir telaukė akimirkos nerti į krūmus ir išnykti. Rudasis krenkštė ir spjaudėsi.

– Tai rupūznagis Bladė. Išleisk tu jį. Saulė jau taisosi ant laidos, o jis žvėgdosi po sodžių...

– O kaip patsai, dėde, ar su Kliučvaidiu jus sėbrai?... – atsisukęs paklausė jaunuolis. Jis prabilo nelauktai ir jo balsas gergždė.

Petras irgi atsistojo, pasitampė kelnes ir dar palaukė, tarsi svarstydamas kiekvieną žodį atskirai.

– Ne... Aš tiesiai tau sakysiu: Kliučvaidis – gyvatė. Jis dedasi su burliokais ir skaudžia mūsų žmones.

– O jūs?... – Endrius negalėjo pakelti senio žvilgsnio, pabalusių akių lėliukių ir raudonų, išbirusiomis blakstienomis vokų. Jis mindė šukes, jas spausdamas į patizusią žemę.

– O mes? – jis nušvilpė. – Ana gi, ir tas parsidriekia. Nu, tu patsai pamatysi... Nėra čia ko daug pasakoti.

Vidutinio ūgio, petingas vyras spėriai artinosi prie jų. Jis krypavo į šonus ir lanksčiai šokinėjo per apsemtas vietas nuo kelmo ant kelmo. Jis sukinosi tarp medžių ir tarpais krūmai jį dengė nuo laukiančiųjų akių. Iš tolo švietė balti dantys, rankos maskatavo kaip spragilai.

– Jau tu niurzgi, Raudonuli, aš matau! Nepasakysi man... – šūktelėjo jis. – O man tiek ir terados, kol visur sukoriau!..

– Kurgi ne. Ir prisisprogai, o mums tai nė lašo... – pikta šnairavo senasis.

– Eik ir tu prisilak! Tik tu niekur dantų neišpliktum, vyrti. Pažįsta tave, seną laužo mešką. O kaip tau, Endriau? Eikš, išmesim po burną...

– Petras tuojau pagyvėjo ir jo pyktis atslūgo, kai bernas pakėlė du tamsius butelius.

– Užteks tam kartui.

Jis buvo išigėręs ir linksmas pavykusia kelione. Plonai suraityti juodi ūsai, tamsios garbanos, drimbančios ant akių, ryškūs antakiai ir didelės rudos akys įdegusį ir liesą, kumpa nosimi veidą darė niaurų ir kietą, o plati tankių dantų šypsena skaidrino ir gražino.

Butelį leido paeiliui. Petras ilgai gurguliavo užsivertęs ir užsimerkęs, o Endrius patraukęs gurkšnį nusipurė.

– Nesilaužyk kaip pirmametė. Tai tikra ruginė, iš Lygudų. Mauk, kad akys pažaliuotų. Bus drąsiau ir linksmiau, – skatino juodaūsis.

– Kad prikli... Šleikštu ant širdies. Brrr...

– Aš ir užkąsti atnešiau. Šekit!.. – metė gniužulą ant žemės.

Endrius pasitraukė nuo geriančių vyrų. Jis ėjo nuo medžio prie medžio ir kaip rūpestingas ūkininkas galvą užvertęs gėrėjosi išnašiais liemenimis ir aukštomis viršūnėmis. Paukščiai striksėjo šakose, vis pasikeldami toliau, ir jis ėjo tartum paviliotas jų skridimo. Jis sustojo palieknyje, kur blindys ir karklai pūkuotus pumpurus lenkė prie pat rudo vandens. Maža srovelė sukinosi pro kelmus ir šaknis, giliai išsigriaužusi ir gurgėdama krito į juodalksniais nužėlusią upelės vagą. Liekne tebetirpo ledas, o krūmų pavėsiuose gulėjo sniego pusnys. Jis pasisėmė saują iškerėjusio ir kruopelėmis sušokusio sniego ir spaudė, kol jis visas virto drumzlinu vandeniu, nutekėdamas pro pirštus.

Miške užčiojo pavieniai balsai. Kažin kur netoliese genys kalė dreve savo lizdui, plonai cypsėjo startos. Miške slėpėsi tyla. Tik vienoje pusėje girdėjosi šunų lojimas ir ten turėjo būti laukai ir sodžius, iš kur jis atėjo. Endrius pagalvojo, kad jis be galo toli nuo gyvenimo, nuo žmonių, pačiame viduryje tamsaus miško, girių ūksmėse, ir kad jis čia jau kelintas mėnuo. Jis pabėgęs, atsižadėjęs žmonių nusikaltėlis. Ir ūmai nutvilkė širdį, nes jam pasirodė, kad jau niekad nebeįsis iš tarpulieknių, iš miško tako.

O ten pasiliko. O ten jis paliko viską, ką tik turėjo. Šit. Kaip juokinga ir pikta. Baisusis maudulys jau buvo bepracinas ir jis pradėjo busti iš to bjauraus miego, kaskart vis didžiau nustobdamas dienos šviesa. Kas čia dedas? Tačiau jis apsisuko ir grįžo. Petras dar didžiau raudonavo ir šaukė jam:

– Nebenuklysk!.. Sutemus Sereika lauks po Skėrių pušim. Saulei leidžiantis turim išeiti... – Jis ištiesė butelį prieš saulę, kuri sviro vis žemyn ir žemyn.

Endrius pasiliko. Sustojo du žingsniu nuo sėdinčiųjų ir pirštais braukė kaktą, tartum niekaip nebegalėdamas atsiminti kažko svarbaus ir kankinančio.

– Sako, Šiauliuose jau renkas vyrai... Ten komendantūra tokia esanti ir surašo visus, kas nori...

– Tai kas?..

– Bus kariuomenė sava. Lietuviška... – jis atsisėdo atokiau ant eglišakių ir žiūrėjo į abu laukdamas.

– Savanorius priima, duoda šautuvus ir padaro karčivais. Girdėjau dar...

Bladė nusižvengė, ir jo dantys sublizgėjo kaip beržo tošis.

– Ne tik savanorius, aš tau pasakysiu... Dabar jau yra pagarsinta mobilizacija. Ims vyrus ir arklus tokių ir tokių metų. Ar tu nori, ar nenori – vis tiek. Ir mano metus siekia.

– Tai ko tu neimi?..

– Kad man ir čia gerai. O vakar grįžo Puodžius, nuvarytais kuiniais ir sulaužytais ratais. Su pastotėm jie buvo net lig Pakruojaus. Tai jis girdėjęs, kad kažin kur apie Pasvalį ir Joniškėlį jau mušasi mūšiškiečiai su raudonaisiais.

– Raudonieji – tai tie patys burliokai. Jie komuną skelbia, vagys, žada rojų... – suniurzgė Raudonasis Petras.

– Ir mes galėtume citi pas juos... – samprotavo jaunesnysis.

– Pas tuos kacapus, ar tu siunti?... – pastatė rudas akis tamsusis.

– Ne. Kas gi taip sako?... Aš kalbu apie kariuomenę, apie... Aš jau senai galvoju. Tik dabar man viskas susimaišė...

– Rudžius pikta metė tuščią butelį, kurio jis nelaido iš rankų, kol dar buvo nors vienas lašelėlis.

– Kariuomenė! Tu man nešnekėk apie tai, vaike! Aš jau užtenkamai kramčiau tos duonos. Ar ta, ar ta, o vis kariuomenė, vis priespauda žmogui. O aš noriu būti liuosas! Ar girdi? Kur einu – ten mano namai. Kur atsigulu – mano lova. Ir kur autus padžiausiu – bus mano kapas. Man vis vien. Kas man Kliučvaidis, kas man ruskiai – darau ką noriu ir niekam nesiklonioju. Matai! – jis pasičiupo nupjautu vamzdžiu šautuvą ir jį pakratė iškėlęs aukštai.

Endrius paniuro ir vėl įsikniaubė tarp rankų. Saulė brido vis gilyn į miško vidurį, ji nebeteko žaižaruojančių aštrių spindulių, tik lieknas ir plonas baliukių ledas degė raudonu atšvaitu.

Bernas pešiojo juodas žandenas ir pasilenkęs palietė jaunojo petį.

– Bet tu juk prie mūsų dėjaisi, ar ne?..

– Kas man heliko? Aš sutikau jus ir einu su jumis. Aš pabėgau. Juk tu žinai, kad aš niekur nebegaliu rodytis. Ir nebegaliu svajoti apie ką nors. Su manim jau baigta, jau po visam, – jis draskė nagais kaktą susilenkęs ir nusiminęs, ir jo balsas gergždė kaip vėjo brūžuojamos medžio šakos.

Senis tvarkė savo mantą. Susijuošė diržą, užsikišo porą granatų. Dar kartą patraukė iš naujo butelio ir žiūrėjo ilgai ir nejudėdamas į raustantį vakarų dangų. Jis nesiklausė sėbrų kalbos, sustingęs ir suklyęs, tartum sprendamas didelę mįslę. Rudi barzdos šeriai ir paraudusios žilos akys, ir pykė kreivuose dantyse keistai atsišvietė

saulėlydžių plėmuose, jis visas – vienas, sudiržęs miško stuobris.

– Ne, aš nieko jau nebegaliu padaryti, – sudejavo Endrius, – ir eisiu su jumis. Kas bus, tas... – jis pasirėmė ant alkūnių ir lyg atsisveikindamas ilgą minutę žvelgė ton pusėn, iš kur atklydo retas šunies lojimas.

Antrasis taipgi svarstė sukdamas ūselius staigiais grybštelėjimais. Ir jis tarė:

– Gerai, kad tu apsisvėrei. Aš nepasakiau, ką girdėjau sodžiuje. Tegul bus tau lengviau ant dūšios. Be reikalo tik nagus kremti. – jis patylėjo. – Baltronis jau atsigavo. O gajus žaltys!..

– Kas?... – Endrius kilstelėjo. Jo skruostai paraudo ir jis paliko pravira burna, lyg dusdamas netikėtumu, kurio jis nebegalėjo suprasti.

– Tai ir sakau, kad Baltronis. Parvedė felčerių, tas jį suvystė kaip vežamą krikštyti. Na, tu jį ir sukūlei kaip velykinį kiaušinį, kad tave kur devyniolika velnių rautų! Tas jau greitai nebenorės pas mergas lįsti. Pakaušis nuvožtas ir keli parpinai įlaužti. Kietas jis, driežas. Šiandien jau atsigavęs ir paprašęs valgyti. Tik, sako, nieko neatsimenas.

Endriaus lūpos virpėjo.

– Tai aš jo, tu sakai, neužmušiau?... Bladuk?..

– Taigi, kad ne. Netruks išsilaižyti, nors nedaug bereikė, kad nagas pakratytų. Velniška tavo ranka, kad kur nelabasis. Nenorėčiau...

– Ruoškitės. Pradėsime judėti, – perspėjo Raudonasis. Jis jau buvo pakilęs iš susimąstymo ir toliau pasiilenkęs krapštėsi apie eglės šaknis, dėliodamas samanas. Jaunasis atsikvėpė ir jo akys blizgėjo lyg sudrėkintos.

– Daviau aš jam, kad tu žinotum. Nebežinau, ką būčiau padaręs... Kai tik išgirdau, tai širdis ir paplūdo krauju. Langas velniop išėjo su visais rėmais. Ok, pasiutėlis...

– Kur jau, sakau, kad nenorėčiau jo vietoje būti... O ką ji? Ar kalbėjai su Ule po to, kai sukūlei jos kavalierių? – klausia juodžius dėliodamas šovinius.

– Kada aš bekalbėsiu? Ji tik suriko ne savo balsu ir puolė prie manęs. O aš ją, kad pagrūsiu... „O Jėzus, žmogų užmušo!“ – rėkė ji. Mane taip ir nusmelkė baimė. Ir moviau nelaukęs. O iš paskos, rodos, tik vejasi visas būrys suimti... Pasičiupau šautuvą ir bėgti... Uch!

– Ei, man rodos, be reikalo kliuvo tam, vyrui. Bet ko tu spoksai akis išvertęs kaip apuokas? Matai, Petras jau trypia vietoje.

– Kaip?..

– Tu karštapatris. Ir nė velnio nesupranti. Kuo jis kalta, jei merga priima į savo lovą? Durnas, kad leistų pro šalį. Ar aš, ar kitas... O tu, Endriau, mergą myli ir eini kaip pablūdęs, o ji. Ei, tik juokai. Aš jai pirma kailį išperčiau. Eime.

– Palauk!.. – Endrius jį stabdė ir vėl jo skruostai išsimušė tamsiomis dėmėmis kaip tada.

– Ką tu žinai apie Ulę?..

– Ką, ką, ką... Ką aš žinau?.. Drožkim, pakeliui išgirsi, jei norėsi.

– Sakyk!.. Aš neisiu, kol tu nepasakysi, iš kur ją pažįsti. Ją?.. – jo dantys barškėjo ir jis balo, ir gniaužė, tarškindamas pirštus, juodus, didelius kumščius.

Bladė pasitaisė diržą ir šautuvą perkėlė ant peties. Jis tartum nutarė galutinai išvesti jaunuolį iš kantrybės. Jo tamsus prakaulis veidas ir juodos garbanos nusidažė gelsvai. Suraukė antakius panarindamas akis, ir sutvisko jo dantys šnypščiančiu juoku.

– Vaikel!.. Ji man priklausė jau tada, kai tu dar tėvo karves tebeganei. Karo pradžioj dirbau dvare. Žinai? Ir šianakt buvau pas ją, ir kalbėjau tyčia apie tave. O jai nieko, tik pasišaipė. Jeigu nori žinoti...

– Tu!..

Endrius šniokštė ir griebė priešais stovinčiam į krūtinę. Bet šis to laukė ir išsiplėsdamas pagrūdo atbulą šalin.

– Traukis, parše!

– Meluoj!.. Meluoj tu!..

– Jai gaila Baltronio, o ne tavęs, ožio snuki! Šit...

Grieždamas dantim jis šoko prie savo šautuvo, o Bladė iš paskos griebė jo ranką ir atsuko ją, prispausdamas prie medžio.

– Ir dar tau pasakysiu, kad žinotum. Ji graži ir ji man taip pat patinka. Ir ji nickam nesigaili. Ta – tavo Ulė. Žinai, kas ji?.. O tu, durnius, dėl jos...

– Paleisk!.. Velny!.. – Kriokė prispaustasis.

Bladė atšoko į šalį, atstotęs šautuvą ir pasiruošęs viskam.

– Eime.

– Ok...

– Eime. Tu man patinki...

Bėk!.. Tu melagis!.. Tu – pasiutęs šuva!.. Aš neisiu. Aš grįžtu ir pasiduodu... O tu, tu tik pamėgink – nudėsiu kaip... Tu plėšikas!.. Jūs... Ar tu girdi?.. Plėšikai!.. Aš pasitraukiu ir einu į kariuomenę...

– Nutilk!.. Jeigu nori sveikus kaulus išnešti!.. juodžius blykstelėjo baltom ir sugniaužė buožę.

– Aš nebijau tavęs, nė velnio! Ir tu dar kartą pasakyk, tai pamatysi!..

Raudonas Petras jau buvo paėjęs ir stabtelėjęs laukė, kada jie pradės peštis.

– Jūs, rupūznagai, liaukitės ten, o jei ne, tai aš ateisiu.

– Pasikarkit!.. – staigiai apsisuko Endrius ir pasikabino šautuvą.

– Eik, eik po velnių, prakeiktas suski, ir nepamaišyk man daugiau po akių!.. – palydėjo Bladė.

Jis žengė plačiu žingsniu, brido tiesiai lauždamas ledą ir taškydamas vandenį. Jo batai klimpo palieknio žemėje ir jis krypavo aukštas ir plonas, įnirtęs kaip senkapių velnias. O paskutinis, raudonas saulės žvilgsnis pro miško retumą krito ant tyškančio vandens, nudažė šautuvo vamzdį ir sudraikytus plaukus.

Diena merkėsi. Tik be galo platus gaisras žioravo visam vakarų šone, ir Endrius skendo jame pavirtęs mažu brūkšniu. Skubindamas ton pusėn, kur vamsėjo šunys ir girgždėjo svirtys.

Mykolas Karčiauskas

MŪSŲ DVASINĖS BŪSENOS PAMATAMS

Prieš penkiolika metų susibūrė Vilniaus pasvaliečiai į bendriją, norėdami prabilti savo tėviškėms, siekti toliau ir giliau už kasdienišką žmogišką žvilgsnį, skleisti tikėjimą ateitimi, kelti ir puoselėti kūrybiškumą, tautinės kultūros gyvastingumą, saugoti jos savastį. Atrodė, jog būtina prisiminti savo krašto šviesuolius, prikelti iš užmaršties visą kultūros, švietimo paveldą, stiprinti visuomenės dalyvavimą tautinės kultūros išsaugojimo baruose. Atsivėrė nelicisti klodai, žmonių gyvenimai, likimai. Atsigręžėme į didžiųjų Lietuvos kėlėjų Petro, Jono ir Antano Vileišių gyvenimą ir darbus. Prasidėjo didysis susišnekėjimas, nes tapo aišku, jog nieko nelaimėsime, jeigu neįstengsime įveikti smegduobės, skiriančios mus nuo mūsų pačių savam krašte. Šitame žygyje, gal kiek garsiai skamba, tačiau to nebijau, mes buvome vieningi, ieškojome prasmės ir dvasinės naudos.

Viena po kitos buvo paminėtos krašto kėlėjų sukaktys; glaudžiai bendradarbiaujant ir Pasvalio savivaldybei dosniai remiant kultūros švietimo akcijas buvo sukurta Vileišių giminei skirtų knygų serija, kurios autorius dr. Jonas Aničas; gyvybingi pirmieji bandymai apmąstyti krašto istoriją atskirais ir kolektyviniais leidiniais; Krinčine įamžintas poeto kun. Antano Vienažindžio atminimas; Pasvalyje pradėtas leisti krašto leidinys „Šiaurietiški atsivėrimai“; Petro Vileišio gimnazijoje įsitvirtino jaunieji vileišiečiai ir skleidžiasi Paveikslų galerija, kuriai jau ankšta mokyklos koridoriuose, reikia statyti Mokyklos meno galeriją; Lėvens vidurinėje mokykloje padėti pamatai meninės fotografijos pastoviai ekspozicijai, Joniškėlio G.Petkevičaitės-Bitės vidurinėje mokykloje padaryta pradžia istorinės fotografijos pastoviai ekspozicijai, Pušalote ketinama įkurti knygos ženklų (ex librių) istorijos ekspoziciją. Krinčino pagrindinės mokyklos direktoriaus Algimanto Kaminsko-Krinčiaus didelių pastangų dėka ryškėja knygos apie miestelio ir parapijos istoriją kontūrai... Įsisteigia sava pasvalietiška matematikų akademija... Vilniuje susiburia Vileišių atminimo įamžinimo komitetas, kurio iniciatyva, dosniai remiant Daliai ir Kaziu Bobeliams, sukuriama ir atidengiama Šv.Mikalojaus bažnyčioje brolių Vileišių atminimo lenta.

Kiekvienas tautinio darbo baruose gali parodyti, ką sugeba, kokiomis mintimis gyvena, kaip Danielius Mickevičius, kantriai besirūpinantis mūsų krašto spausdintu žodžiu ir Antano Macijausko atminimo įamžinimu, daugjėnietis žurnalistas Antanas Šimkūnas, padovanojęs kraštiečiams knygą „Daujėnai“, Kazimieras Pūras „Kiemėnus“, Juozas Beniulis „Kriklinių“ knygas. Po tokių pakeleivių, kad būtų šviesiau ir teisingiau, galime kiekvienas susirasti... Taip vienas kitą palaikydami galime dirbti nujausdami ir įvertindami, kas mums reikalingiausia. Mums, vilniečiams ar kauniečiams, iš toli mosuojantiems savo kraštui idėjų vėliavėlėmis, labai svarbu, jog pačiam Pasvaly yra tokie tvirti atramos stulpai visoms akcijoms ir darbams – savivaldybė, Petro Vileišio gimnazija, Mariaus Katiliškio biblioteka, Krašto muziejus. Ne apie pasta-

tus kalbu, apie žmones. Štai tokius, idealizmo nepraradusius, mus pastebėjo ir Kazickas.

Lietuvos pramoninkų konfederacija, siekdama pagerbti Petrą Vileišį, pabrėžti ir priminti visuomenei jo didžius nuopelnus, pakviesti Lietuvos žmones puoselėti atminimą, mecenatinę veiklą, įsteigia vardines Petro Vileišio nominacijas moksleiviams, studentams, Lietuvos ir užsienio verslininkams. Tai nauji darbai, kuriamos naujos tradicijos, įsitvirtina pastangos suvokti, ugdyti kraštą ir asmenybes, saugoti istorijos, kultūros paveldą.

Vileišių atminimo įamžinimo komitetas, tęsdamas savo veiklą, įsteigė viešąją įstaigą „Vileišių kolegija“, kurios pagrindinis tikslas nusakomas taip: švietimo, meno, kultūros ir savišvietos puoselėjimas, renginių, susijusių su Petro, Antano ir Jono Vileišių atminimo įamžinimu, organizavimas.

Išskiriamos trys pagrindinės veiklos sritys: 1 – skatinti Lietuvos kultūrai, menui, mokslui ir verslui reikšmingus projektus, ugdyti istorinę savimone; 2 – rūpintis materialiniu ir dvasiniu kultūros paveldu, regionų savitumo išsaugojimu; 3 – remti krašto kultūros, istorijos tyrinėjimus, šiuo metu vykstančius procesus.

Artimiausį, visus vileišiškai maistančius įpareigojantys tikslai – sukurti ir pastatyti Vilniuje paminklą broliams Vileišiams bei telkti pastangas įkurti Vileišių muziejų Petro Vileišio namuose.

Tokie kasdieniški darbai gali būti sėkmingai atlikti tik bendromis pastangomis, o tos pastangos vertingos kaip gerdarystė Vileišių gimtajam kraštui ir Lietuvai. Tai ypač svarbu dabar, einant Europos, turinčios daug ekonominių galimybių, keliu. Juk nenorime tapti pavyzdine Europos turgaviete, panaudotą žmonių kraštu neprievarantino išnykimo akivaizdoje. Mes esame tos Europos veidas ir turime juo išlikti. Didelės valstybės pirmenybę atiduoda nublizgintiems kareiviškiems batams ir erdvioms kareivinėms, o mes, maža tauta, turime pirmenybę teikti mokykloms, tautinei kultūrai ir menui. Kaip kalbėjo ir rašė Petras Vileišis – per „apšvietą“, „geradėjystę“... Nes kultūra ir švietimas yra patys veiksmingiausi krašto gyvybos nuo visų priešų ginklai. Tai mūsų dvasinės būsenos pamatas. Kiek jį griovė, o jis stovi, pačiais sunkiausiais metais apauga kalvarūtem kaip Daujėnų kapinių tvora. Ką bedarytume, darykime su didžiu dvasiniu užsidegimu, lyg kalbėtume su tauta ir tautiečiais. Ar žiūrėtume į Petro Vileišio ranka nubraižytą žemėlapi: Lietuva tikroji.

Vileišių kolegija yra atvira visiems, kviečiame į bendro darbo barus. Mums visiems reikia idėjų, kūrybos ir meilės šviesos. Būdami ir veikdami kartu galėsime jausti gimtosios žemės gerąsias galias, auginančias mus.

Adresas susirašinėjimui: Viešoji įstaiga „Vileišių kolegija“, Antakalnio g. 93-8, tel. 8687 52289. Įmonės kodas 1422947. A/s Nr. LT 247044060004012653

Prasminga, kad šį jubiliejinį rudenį Mariaus Katiliškio kūrybinio palikimo aruodas papildė 1931 – 1934 metais jo rašytų eilėraščių rinktinė „Mano žodžiai“. Tai rašytojo brolio Vytauto Vaitkaus 1946 metais senelio sodyboje, ant aukšto, tarp spalių ir įvairių spaudos leidinių rasti šešiolikmečio – devyniolikmečio jaunojo poeto eilėraščiai, surašyti į tris sąsiuvinius. Juos gražiai skaitytojui pristato knygos sudarytoja Laima Vaitkevičienė.

Knygą išleido Šiaulių leidykla „Saulės delta“, talkininkaujant Romualdai ir Vytautui Vaitkams bei rašytojui Mykolui Karčiauskui.

Antanas Vaičekonis

Turime ką prisiminti

Pasvalio krašto muziejuje susirinkę pasvaliečiai prisiminė 1989-ųjų įvykius, kai kėlėsi Lietuva, kai Vilniuje bendrijon ėmė burtis sostinėje gyvenantys pasvaliečiai, norėdami padėti gimtajam kraštui įsijungti į atgimimo procesą.

Sveikindamas susirinkusius rajono meras Gintautas Gegužinskas pažymėjo, jog tie 15 metų labai greit prabėgo, tačiau per tą laiką Vilniaus pasvaliečių bendrija atliko daug gražių darbų, todėl šiandien turime ką prisiminti, apie ką pakalbėti. Bendros kraštiečių pastangos paliko nepamirštamus pėdsakus mūsų krašto atgimimo ir prisikėlimo istorijoje.

„Niekada nepamiršime tų metų gegužės, – pasakojo docentas Antanas Apynis, – buvo šeštadienis, 15 diena, Rašytojų sąjungos rūmuose susirinko daug pasvaliečių. Nuo tada ir prasidėjo mūsų bendrijos veikla. Iš Rašytojų sąjungos rūmų ėjome į Kalnų parką, ten vyko Sąjūdžio mitingas. Smagu buvo mitinguojančiųjų minioje matyti savo kraštiečius akademiką Bronių Grigelionį, daktarę Genovaitę Jusaitienę, Eugenijų Petrovą, žurnalistus Danielių Mickevičių, Antaną Šimkūną, rašytoją Mykolą Karčiauską, kuris tapo pirmuoju mūsų bendrijos vadovu. Jo „Žvirgždės poema“ tuomet keliavo iš rankų į rankas, žadindama veikti ir mąstyti.

Pastaruoju metų bendrijai vadovaujantis akademikas Bronius Grigelionis prisiminė, kokį poveikį bendrijos veiklai darė Sąjūdis, aktyvūs jo dalyviai. Bendriją aktyviai rėmė rašytojas Jonas Mikelinskas, žurnalistas Kazimieras Pūras, istorikas Jonas Aničas. Į Lietuvą tuomet pirmą kartą iš JAV, iš priverstinės emigracijos atvyko mūsų kraštiečių poetas Bernardas Brazdžionis, jis judino visus. Prasidėjo dažni pasvaliečių susitikimai, bendri renginiai Vilniuje ir Pasvalyje. Daktarės Genovaitės Jusaitienės vadovaujama medikų delegacija keliavo po rajoną, teikė pagalbą pasvaliečiams. Ypač mus visus sutelkė Pasvalio 500 metų jubiliejus. Rajono savivaldybei remiant išleista puiki knyga „Užaugau Pasvaly“, kurią parašė patys pasvaliečiai – visų rajono parapijų atstovai. Gražų pėdsaką rajono kultūriname gyvenime paliko almanachas „Mes esam šiaurės krašto“, kiti leidiniai, kurių leidimą parėmė Vilniaus bendrovės „Tilsta“ direktorius pasvalietis Vytautas Jonas Jankauskas.

Reikšmingas Vileišių giminės, jų palikimo prisiminimas, jų jubiliejų pažymėjimas, tam skirtos Jono Aničo knygos. Vilniuje ir Pasvalyje vyko renginiai, skirti Pasva-

lio Petro Vileišio gimnazijos 80-čiui, bendromis jėgomis parengtas ir išleistas šiam jubiliejui skirtas leidinys.

Susitikime kalbėjęs šios gimnazijos direktorius Viktoras Rimša sakė, kad daugelis Vilniaus pasvaliečių yra nepakeičiami gimnazijos talkininkai. Gimnazijos matematikus dažnai aplanko, konkursus, turnyrus rengia docentas Antanas Apynis, skaito mokiniams paskaitas. Poeto Mykolo Karčiausko dėka gimnazija turi Pavikslų galeriją, gražiai bendrauja su dailininkais.

Poetų Matuzevičių muziejaus vadovė Stasė Šeštakauskaitė prisiminė, kaip Vilniaus pasvaliečiai 1989 metų rugsėjo mėnesį, atidarant Krinčine poetų Matuzevičių muziejų, kalbėjo, kad pasvaliečiai daug kalba apie derlių, o ne apie kultūrinį gyvenimą, kuris merdėja. Rašytojai Mykolas Karčiauskas, Jonas Mikelinskas tuomet kėlė klausimą, kodėl Pasvalys neturi muziejaus. Jonas Aničas akcentavo, jog būtina prisiminti Vileišių palikimą, ir žadėjo užsiimti vileišiana. „Daugelis svajonių jau tapo tikrove, – kalbėjo Stasė Šeštakauskaitė, – jūs daug padarėte savo krašto atgimimui. Auga naujoji pasvaliečių karta, būtų gražu, jei susiburtų jaunujų pasvaliečių sekcija, kuri perimtų jūsų darbo ir patyrimo estafetę“.

Pasvalio rajono vadovai, muziejaus, bibliotekos, gimnazijos, Vaškų seniūnijos atstovai susitikime nuoširdžiai pasveikino savo kraštiečių docentą Antaną Apynį 60-ojo gimtadienio proga.

Nuotraukoje: (iš kairės) docentas Antanas Apynis ir akademikas Bronius Grigelionis. Antano Šimkūno nuotrauka

Petro Vileišio anūkės Barbaros Vileišytės akvarelės

Prieš penkerius metus viešėdama Pasvalyje Barbora Vileišytė padovanojo 87 savo akvareles Pasvalio gimnazijai, pavadintai jos senelio Petro Vileišio vardu. Tai graži dovana gimnazijai, kurią Barbora Vileišytė baigė 1940 metais. Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai ji buvo priversta trauktis į Vakarus. Jos peizažai, natūrmortai, tapyti 1957-1980 metais gyvenant Varšuvoje ir Romoje, atspindi gimtojo krašto ilgesį. Kai kuriuose savo piešiniuose iš atminties vaizdavo Svalią, Pasvalio bažnyčią.

Janina Miežianskienė
Vido Dulkės nuotraukos

Romualdas Kašuba

Mūsų Antanas

Man atrodo, kad Antanas Apynis yra toks žmogus, kuris sugeba išlikti daugiašakis ir daugiadarbis, nenuskriaudamas nė vieno iš tų daugelio darbų, kuriuos jis daro.

Taip retokai būna – ir nenuostabu, kodėl. Juk dirbami dalykai susipina, juk kiekviena veikla reikalauja laiko, tie visi nepabaigiami darbai, veiklos, priedermės ir pareigos pradeda vieni kitus stelbti – kiekvienas tempia žmogų į savo pusę. Ir todėl tie, kurie sugeba viską suderinti arba suspėti padaryti, kelia mums nuostabą ir pasididžiavimą.

Manau, kad su šia problema mūsų Antanas Apynis – o jis vienas iš tų, visur spėjančių, – susiduria nuo pat jaunumės. Augti daugiavaikėje šeimoje yra labai linksma, kai visiems gerai, ir nelabai, kai sunku.

Manau, kad pirmiausia iš savo šeimos, iš aplinkinių, iš savo gimtųjų Pasvalio apylinkių Antanas perėmė tą pirmąją energiją, nepalenkiamumą, darbštumą ir ištikimybės užkratą, be kurio jis nebūtų padaręs to, ką padarė ir pasiekęs to, ką pasiekė.

Tie pasiekimai nebūtinai išsilieja vardais, pareigomis ir titulais, nors ir jų Antanas nestokoja.

Jau studijuodamas jis susidūrė su būtinybe derinti mokslą ir visuomeninę veiklą – ir puikiai sugebėjo tai padaryti.

Vėliau buvo ilgametė kantri pedagoginė organizacinė ir metodinė veikla, ne viena parašyta knyga bei konspektas, buvo ilgametė prodekanystė. Daug ko buvo.

Antanas su savo bendražygiais atgaivino kažkada mūsų Fakultete veikusią Neakivaizdinę Jaunųjų matematikų mokyklą ir kartu su jais labai kruopščiai jai vadovauja.

Juk dabar Neakivaizdinė matematikų mokykla – tai ir kruopštus užduočių rengimas, knygelių rašymas – 5 jau yra pasirodžiusios – bet jau ir Interneto svetainės organizavimas. Nepamirškime, kad mokykloje mokosi šimtai žmonių, todėl mokyklos sielai tikrai yra ką veikti.

Yra tekę pačiam parengti keletą užduočių – todėl galiu paliudyti, kad Antanas su savo pavaduotoju ir Vilniaus Universiteto matematikos metodikos katedros vedėju Eugenijumi Stankumi perkrato kiekvieną užduočių žodį – ir kai kuriuos ne po kartą.

O kur dar organizacinė veikla Kolegijų veiklos dirvose. Antanas daugelį metų ne vienoje iš jų yra dėstęs, todėl nenuostabu, kad ir rengiant jų pertvarkos problemas, jo balsas buvo vienas iš svariausių.

Atskira tema būtų Pasvalys – čia man jau gal ir nebereikėtų kalbėti, nes pasvališkiečiai tai žino ne blogiau už mus. Vis tiek negaliu nesusilaikyti nepastebėjęs, kad

Nuotraukoje: docentą Antaną Apynį (dešinėje) sveikina Krašto muziejaus direktorė Vitutė Povilionienė ir rajono meras Gintautas Gegužinskas. Antano Šimkūno nuotrauka

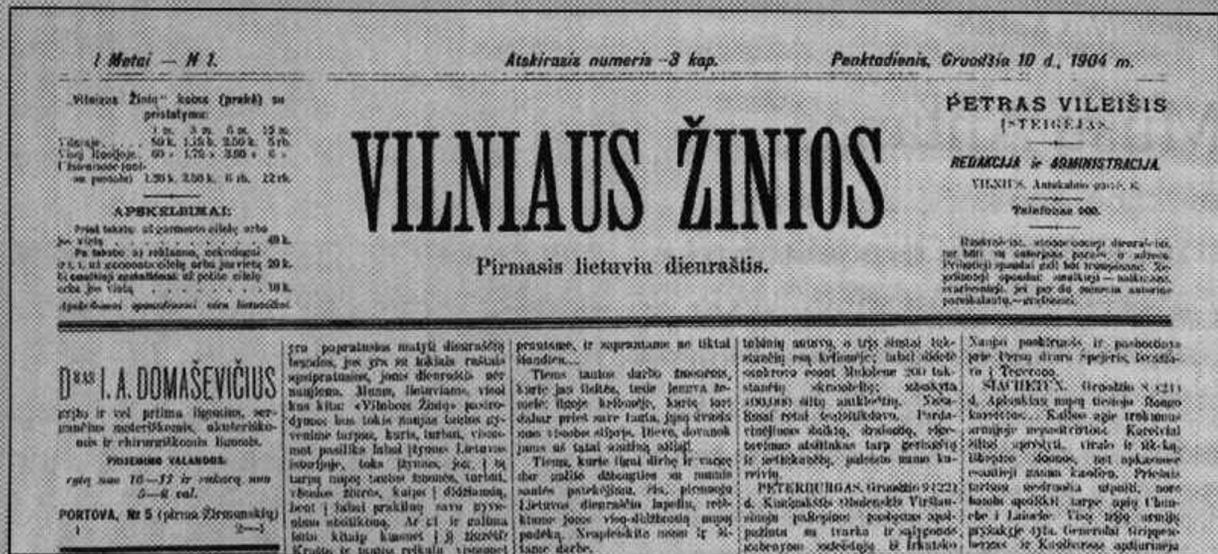
Antanas Apynis, jei turėtų daugiau laiko, tai turbūt visai iš Gimtinės neišeitų. Dabar, žiūrėk, ratą apsukęs jis, kur buvęs, kur nebuvęs, vėl Pasvalin traukia – paskaitas skaito, Olimpiadas organizuoja. Užtektų paminėti Pasvalyje jau penkeri metai vykstančią Olimpiadą akademiko Broniaus Grigelionio taurei laimėti. Už kelių dienų jis mus jau į 6-ąją kels.

Pradėjau dirbti metodikos katedroje jam vadovaujant ir turiu pasakyti, kad Antanas yra reiklus ir korektiškas, mėgstantis „patraukti per dantį“, bet kartu ištikimas saviesiems, prirėkęs kietai juos ginantis bei puikiai juos suprantantis.

Antanas Apynis užaugino tris vaikus ir turi be galo daug anūkų – net 6. Jis spėja ir juos apibėgti, apskambinti ir su dovanomis aplankyti.

Nenoriu pasakyti, kad Antanas yra angelas. Ir ačiū Dievui, kad nėra, nes tada angelai gal jį pasigriebtų, o to mums mažiausiai reikia.

Geriau tegu jis dar ilgai gyvena su mumis – toks pat nenuilstantis, nesustojantis ir nesulaikomas.

„VILNIAUS ŽINIOMS“ – 100 METŲ

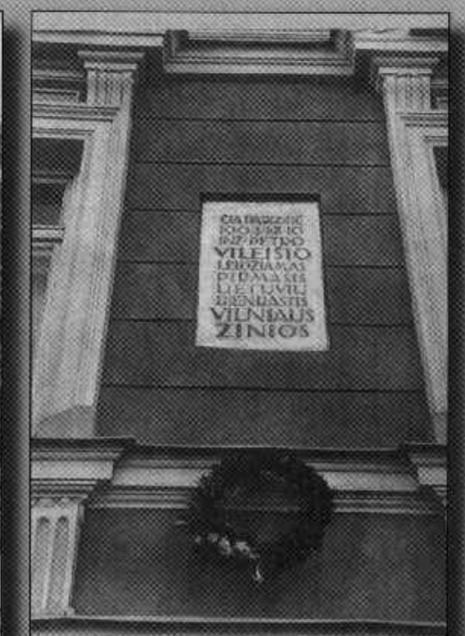
2004 metų gruodžio 10 dieną sukako 100 metų, kai didysis Lietuvos kėlėjas Petras Vileišis pradėjo leisti „Vilniaus žinias“ – pirmąjį lietuvišką dienraštį, suvaidinęs itin svarbų vaidmenį ne tik atgaivinant lietuvių stipriai sulenkėjusią Vilnių, bet ir plėtojant lietuvių tautinį sąjūdį visame rusų okupuotame krašte. Tai buvo pirmas stiprus impulsas po 40 spaudos draudimo metų rūpintis opiausiais tautos reikalais. Labai gražiai apie „Vilniaus žinias“ yra pasakiusi Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: „...lyg stebuklinga, neregėta iki šiol pašvaistė sužibo mūsų padangėse, įpratusiose skęsti dvasios sutemose“.

1909 metų kovo 4/17 dieną, išleidus 1175-ąjį „Vilniaus žinių“ numerį, dienraštis nustojo eiti.

Petras Vileišis 1902 metais

Namas Vilniaus gatvėje Nr.10/dabar Nr.39/, kur buvo įrengta P.Vileišio spaustuvė

Memorialinė lenta prie namo Vilniaus g.10 /dabar 39/

„Vilniaus žinių“ redakcija ir administracija 1905 m. Sėdi /iš dešinės/: Gabrielė Landsbergaitė, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Kazys Puida, Petras Vileišis, Pranas Klimaitis, Jonas Kaunas, Adolfas Vėgėlė, Martynas Kutka, Marija Plaseckaitė, Antanas Rucevičius; stovi: Jonas Siabas /2/, Kašlūba /4/, Kostas Stiklius /5/, Mečislovas Davainis – Silvestraitis /7/

Vileišiečiai prie P.Vileišio rūmų Vilniuje su Danute ir Barbora (dešinėje) Vileišytėmis

Antanas Šimkūnas

Gražūs vileišiečių darbai

– Ar girdėjote, kad į Vilnių atvyksta vileišiečių delegacija iš Pasvalio? – paklausė paskambinusi Vilniuje vėl viešinti Petro Vileišio anūkė Barbora Vileišytė, gyvenanti Romoje.

– Girdėjau, girdėjau, – atsakau, – Mykolas Karčiauskas sakė. Būtinai nueisiu susitikti.

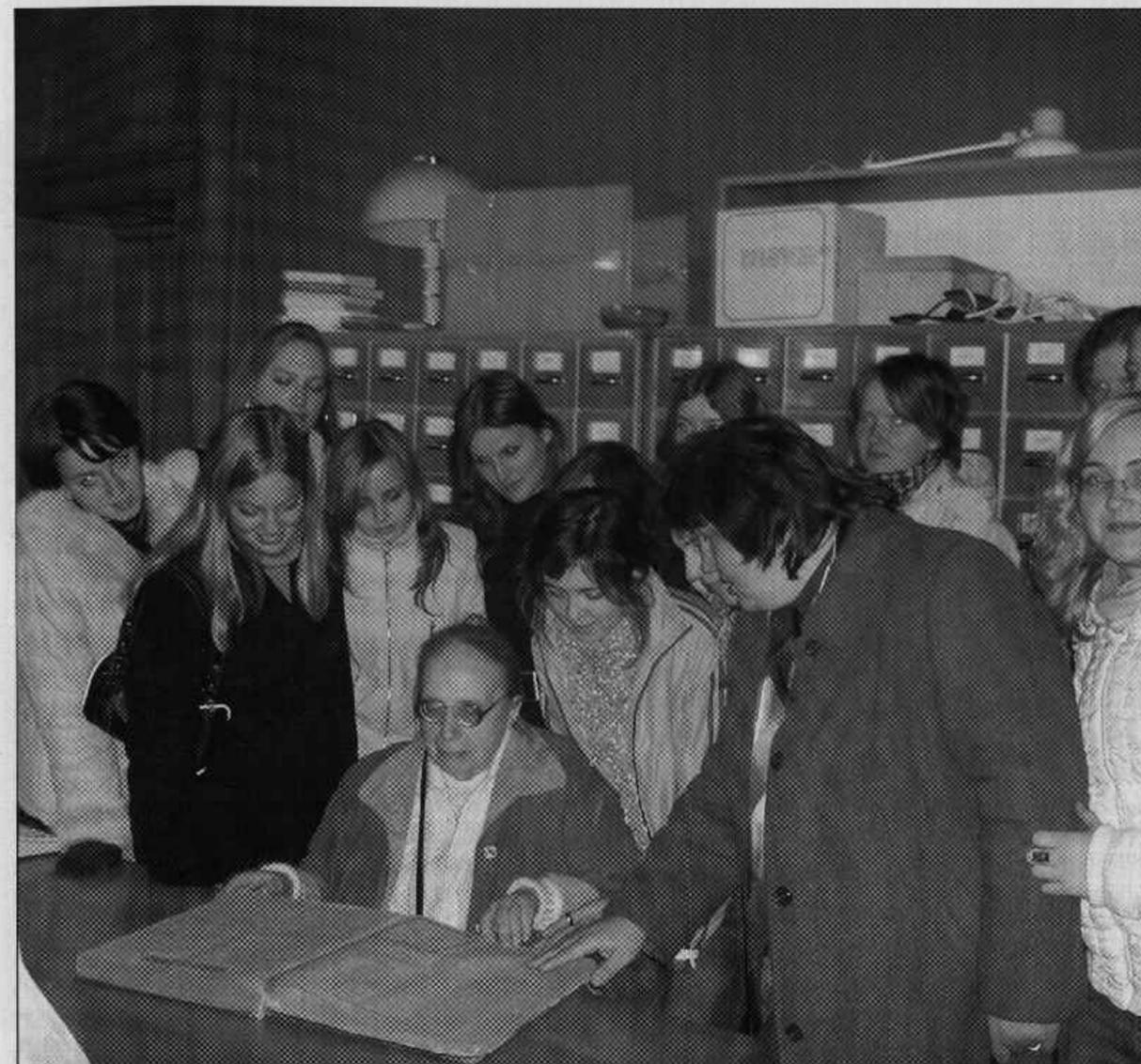
– Aš irgi labai norėčiau, nors dėl paastrėjusio bronchito daktarai patarė niekur neiti.

Daktarų Barbora Vileišytė nepaklausė. Šalta, bet saulėtą spalio 13-osios rytą drauge su savo pussesere Danute Vileišyte ji jau sukaliuojosi Petro Vileišio rūmų kieme Antakalnio gatvėje ir lyg artimas giminaites sutiko pasvalietes mokytojas Janiną Miežianskienę ir Birutę Palijanskię, atlydėjusias į Vilnių Petro Vileišio gimnazijos Vileišiečių organizacijos delegaciją.

– Atvažiavome pakeliauti Vileišių keliais, pasisemti dvasinio peno ir išpūdžių, – pasakojo pasvaliečiai.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, įsikūrusio Petro Vileišio rūmuose, darbuotoja Gražina Kadžytė supažindino svečius su šių rūmų statybos istorija, jų paskirtimi, prisiminė Petro Vileišio ir jo bendražygių kilnius darbus puoselėjant lietuvių tautos atgimimą, kalbą, kultūrą.

Lankantis rūmuose, kuriuose dėl gausybės sukauptų fondų sunku apsisukti, visus labiausiai domino „Vilniaus žinių“ komplektas. Šį pirmą lietuvišką dienraštį Petras Vileišis pradėjo leisti lygiai prieš 100 metų. Įdomu buvo vileišiečiams pavartyti šio istorinio dienraščio originalą, susipažinti su tuometinėmis sunkiomis leidimo sąlygomis.

Įdomu pavartyti prieš 100 metų leisto dienraščio „Vilniaus žinios“ komplektą su Petro Vileišio antke Janinos Miežianskienės nuotraukos

Pakrypus kalbai į šiandieninę Vileišiečių organizacijos veiklą, jos vadovė mokytoja Birutė Palijanskiė papasakojo, kad dabar organizacijai priklauso 122 nariai. Vis daugiau moksleivių nori į ją įstoti, sąžiningai vykdo jiems pavestas užduotis, dalyvauja įvairiose akcijose, renginiuose, konkursuose, prižiūri ir tvarko Vileišių gimtinėje Mediniuose pasodintą parką. Artėjant organizacijos 10-mečiui, paskelbtas konkursas sukurti Vileišiečių vėliavą, kitą atributiką. Gražius pažymėjimus su nuotraukomis organizacijos nariai jau turi.

Petro Vileišio anūkė Barbora Vileišytė palinkėjo vileišiečiams geriausios sėkmės, kad jų gražūs darbai turtintų gimtąjį kraštą, skatintų jaunimo meilę dvasinėms vertybėms. Rūmų kieme ji atkreipė dėmesį į sep-

tynis klevus. Kadaisė jų buvo aštuoni. Jos senelis Petras Vileišis pasodino po vieną klevą kiekvienam šeimos nariui: 3 – sūnams, 3 – dukroms, 2 – tėvams. Turėtų būti ir aštuntas.

Dabar Vileišių kieme šeiminkauja statybininkai, pradėtas kapitalinis pastatų remontas. Prieš 100 metų čia buvęs Vilniaus kultūros centras vėl spindės savo senosios architektūros žavesiu. Vileišių palikimas įpareigoja saugoti ir tausoti tai, kas dovanota prisikeliančiai Lietuvai.

Apie tai ir galvojo Pasvalio vileišiečiai, lankydami šiuos rūmus, kitas su Vileišių gyvenimu ir veikla susijusias vietas, uždegdami žvakes Rasų kapinėse prie Vileišių panteono.

Šventė – ne vienadienė, įpareigojanti

Pasakysime tiesiai – tokios šventės, kuri šių metų liepos paskutinį šeštadienį įvyko Kiemėnuose, neregėjo, neišgyveno nė viena šio didžiulio kaimo žmonių karta. Kai kam net atrodė, kad pernelyg sureikšmintas Žygimanto Augusto revizoriaus Jono Gradovskio 1554 m. padarytas šio kaimo inventorizacijos aprašas, pirmas rašytinis dokumentas, kuriame paminėti Kiemėnai. Tuokart revizorius inventorizavo visas Upytės pavieta sodžių žemes. Dievuliau mano, jei visi Pasvalio rajono kaimai pradės švęsti 450 metų jubiliejų, kurį pirmieji minėjo Daujėnai, disponuojantys miestelio statusu, o kaimų kategorijoje – Kiemėnai (po jų – ir Žadeikoniai), – dainuotų Pasvalio kraštas vasarvydžio laiku porą metų... Saviškiams būtų linksma, bet garbiems svečiams, kurių susilaukė Kiemėnai ir Daujėnai, tikriausiai visus „jubiliatus“ aplankyti, juos pasveikinti nebeužtektų laiko. Kai kam dėl to gal net kilo pavydas. Net bandyta apeliuoti į visuomenę, esą tų švenčių organizatoriai visus suklaidinė, sukūrę jubiliejus, „naudodami nors ir spausdintą, bet bevertę medžiagą“.

Ar pasiteisino toks renginys? Vienareikšmiškai atsakome – taip! Po kolūkio ir žemės ūkio bendrovės griūčių dauguma kiemėniečių išgyveno nelengvas dienas. Ši šventė juos visus pakėlė iš kasdienybės rūpesčių. Ir pagarba Kiemėnų bendruomenei, šio kaimo inteligentijai, moksleiviams, Namišių seniūnijai „štabui“, Pasvalio rajono valdžiai, visiems, kurie palaikė šią idėją, rėmė ją moraliai ir materialiai, nuoširdžiai darbavosi ją įgyvendinant. Jų visų triūso dėka Kiemėnai vėl atsigręžė į savo istoriją.

Kiemėnų iškilnėse kalba kraštiečiai, buvęs tremtinys, gyvenantis Vilniuje, inžinierius Vytautas Trinskis

kurioje esama nemaža reikšmingų puslapių. O kaip kitaip, jei antropologas ir keliautojas Antanas Poška, Kiemėnuose leidęs piemenėlio vasaras, o žiemą mokėsis šio kaimo mokykloje, savo knygoje „Mano gyvenimo pasaka“ su pietizmu piešia šio sodžiaus vaizdus, kuriuos įterpia šalia pasakojimų apie Tadž Machalą, Atėnų Akropolį, Egipto piramides. Jei kun. Kazimieras Jasėnas „Visuotinėje meno istorijoje“, aptardamas Paryžiaus, Romos, Prahos ir kitų Vakarų Europos miestų XVIII a. architektūros šedevrus, pusę puslapio skiria ir kukliems Kiemėnų dvaro rūmams, turėjusiems baroko stiliaus apraiškų. O Kiemėnų pradinę, rusišką ir lietuvišką, lančę mokinukai – Kazimieras Jasėnas, Kazys Škirpa, Antanas Paškevičius-Poška, Rudolfas Ūdris, Petras Rimkūnas, Juozas Miliūnas – vėliau su savo nuveiktais darbais įėjo į enciklopedijas. Pagaliau rašytojo Petro Rimkūno beletristikos knyga „Kiemėnų kaimas“, kurią autorius pradeda pustrėčio puslapio dedikacija „Broliams kiemėniečiams“ patetiškais žodžiais: „Garsus kaimas“ buvo tie Kiemėnai... Tai gal verti Kiemėnai tokios šventės?..

Pasipuošė kaimas. Sodybų darželiuose – žydinčios gėlės, sodų pievutės sustyguotos lyg Paryžiaus ar Londono skverų vejoms. Kryžiai ir istoriniai paminklai papuošti žaliapalais vainikais. Šventė – sodybose ir žmonių veiduose. Važnyčioja kviesliai, kviesdami nelikti namuose nei senam, nei jaunam. Nuo ankstyvo ryto, pradėdant mokyklos salėje fotografijų ekspozicijos. „Istorijos blyksniai“, moksleivių picšinių ir kiemėnietės tautodailininkės Saigūnės Maskoliūnaitės-Rožėnienės karpinių parodų atidarymu, iki vėlyvo vakaro, kai imta būriuotis parke aplink šventinius stalus, užė, šurmuliavo kaimas. O vidurdienį kiemėniečiai ir svečiai, sugužėję į gražiai sutvarkytą kaimo parką, išgyveno tikrą dvasinio pakilumo misteriją, kurią mums padovanojo nepasipuikavęs kaimo šventėje dalyvauti Jo Ekscelencija Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas. Ganytojo dėka aikštė, kurioje vykdavo jaunimo pasilinksminimai, kartais besibaigiantys susistumdymais ir apsikumsčiavimais, tapo apgaubta sakralumo aura – bažnyčia po atviru dangumi. Parko medžiai priminė maldos namų kolonas.

Estradoje – vainikais apipintas improvizuotas altorius, prie kurio Bažnyčios hierarchas, asistuojamas parapijos kunigo Eimunto Noviko, aukojo šv. Mišias už Kiemėnus. Su pimaisiais Ganytojo pasveikinimo šventės dalyviams žodžiais, paprastais ir drauge nepaprastais, išsakytais su skaidria dvasios šviesa, po lietingų liepos savičių virš

Kiemėnų kapinėse. Jo Ekscelencija Panevėžio Vyskupas Jonas Kauneckas pašventino kryžių atminimui tų kiemėniečių, kurie liko amžino įšalo žemėje Sibire, kurie žuvo frontuose arba pogrindžio kovose. Autoriaus nuotraukos

Kiemėnų švystelėjo saulė. Savo pamoksle Ganytojas, tarsi mus norėdamas sugražinti į senolių „kryžiuvių dienų“ tradicijas, iškėlė kryžiaus įvaizdį, kuris lydėjo kaimo žmogų šventėse, kasdienio darbo kely, karų bei okupacijų negandose ir Sibiro tremtyje. Pamokslininkas Kiemėnus pavadino vienu didžiausių ir gražiausių Panevėžio vyskupijos kaimų, kuris yra išugdęs daug šviesuolių ir turi išleisęs net tris kaimo istoriją ir jo žmonių likimus atspindinčias knygas. „Retas Lietuvos kaimas galėtų tuo pasigirti“, – sakė vyskupas. Šv. Mišių metu iškilmingą šventės nuotaiką kūrė ir Anykščių bažnyčios kamerinis choras „Salve Cantus“, kuriam vadovauja iš šio krašto kilęs vargonininkas Rimvydas Griaudė. Pasibaigus iškilmingoms pamaldoms, prie altoriaus savo atnašas – lauko gėles, piešinius, religinę atributiką, javų varpas, duonos kepalą – sudėjo moksleiviai, tremtiniai, žemdirbiai – kad sektųsi moksle, kad Dievo Motina, globojusi kiemėniečius tremtyje, ir toliau liktų jų paguoda, kad Viešpats skalsintų kiemėniečių duoną, kaip skalsino per keturis šimtmečius.

Po kaimo bendruomenės pirmininko Stasio Butkaus kalbos nuoširdžiai kiemėniečius sveikino Pasvalio rajono meras Gintautas Gegužinskas, rajono Tarybos narys gydytojas Antanas Matulas, „Sėlių“ bendrijos atstovai – docentė Genovaitė Jusaitienė ir pedagogas Vidutis Lauraitis, Vilniaus miesto Tarybos narys doc. Dainius Pūras, Seimo narys Alfonsas Pulokas. Kickvienas jų rado šiltą, savitą žodį. Šventės šeimininkai į sceną kvietė senolius, tarp jų ir šimtuosius metus įpusėjusį Karolį Vegį; jaunavedžius; tėvelius, šiemet sulaukusius naujagimių; nusipelnusius mokytojus, knygų ir parodų autorius, buvusius ūkio vadovus, – visi buvo pasveikinti, apdovanoti, pamaloninti. Ne vienas perrištas tautinėmis juostomis su užrašais „Kiemė-

nams – 450 metų“. Nė vienas žmogus nesijautė pamištas ir vienišas.

Popiečio metų šventė persikėlė į Kiemėnų kapines. Čia vyskupas pašventino dailiai sumeistratą geležinį kryžių atminimui kiemėniečių, kurių kaulai dramatiškose XX a. sąvartose liko dūlėti nežinomybėje. Aštuoniolika Kiemėnų laukų akmenėlių padėta kryžiaus papėdėje su užrašais, identifikuojančiais stalininių valymų aukas, politinius kalinius, tremtinius, partizanus; karius, žuvusius fronte ar dingusius be žinios; bendrapiliečius, užkastus masinių žudynių kapavietėse...

Vakarop vėl šurmuliavo parkas. Buvo pristatomos naujos knygos: istorinė kaimo apybraiža „Kiemėnai“ ir „Kiemėnų kaimo gyvenimo spalvos“ – mažoji literatūrinė antologija, kurioje spausdinami iš Kiemėnų kilusių literatų, taip pat moksleivių kūriniai – apsakymai, eilėraščiai. Parko estradoje suskambo savų ir svečių dainų posmai, aikštelėje sukosi poros. Prie turtingų vaišių stalų užsimezgė gyvi, nuoširdūs pokalbiai. Susitiko bičiuliai, buvę bendradarbiai, mokyklos draugai, tremtiniai, suvažiavę iš įvairių Lietuvos vietų. Šventės programos vedėja Violeta Atkočiūnienė paskelbė, jog užsiregistravo 600 dalyvių. Po lietingos vasaros saule dosni šeštadienio diena, puikus romantiškas vakaras alsavo džiaugsmu ir šiluma, kurią skleidė ne tiek uždegtos laužo liepsnos, kiek šventės dalyvių širdys. Tą vakarą net budintys policijos patuliai neturėjo rūpesčių dėl jaunimo, mėgstančio pokyliuose pasmarkauti... Ir ištuštinus ne po vieną bokalą alaus, visiems užteko orumo.

Šventė praėjo, tačiau liko išleistos knygos, pastatyti paminklai, neblėstantys įspūdžiai, giliai įsirėžę į žmonių atmintį. Galbūt ji taps tradicinė... O spalio mėnesį Kiemėnuose nuaidėjo baigiamasis šventės akordas. Prie kryžkelės, šalia kurios stovi kryžius rašytojui Petru Rimkūnui, pasodinti du jubiliejiniai ažuolačiai. Tebus jie Kiemėnų kaimo sargai, dvidešimt pirmajame amžiuje pavaduosiantys senuosius, jau nuo metų naštos sukriošusius du šimtus metų tolius – vieno jų nė ženklo nelikę. Moksleiviai, prie naujų sodinukų, perėmę kartų estafetę, kelias per gyvenimą, laukdami 2054-ųjų, kai jie, jau senjorai, švėsdami Kiemėnų 500 metų jubiliejų, prie plačiašakių, stuomeningų ažuolų kartų estafetę perduos savo atžaloms...

Tai buvo prasmingas dvasinis žmonių bendravimas, visais parametrais pranokęs praėjusių dešimtmečių Kiemėnų festivalius. Tai – šventė, įpareigojusi visus jos dalyvius – šeimininkus ir svečius – globalizmo bangų kvečiamoje kasdienybėje nepamiršti savo identiteto ištakų, glūdinčių tėvų bei protėvių prakaitu ir krauju aplaistytoje gimtojoje žemėje.

SUSIRINKO VISI DAUJĖNIEČIAI

Į pirmą kartą švenčiamą Daujėnų miestelio 450 m. jubiliejų susirinko visi daujėniečiai. Ir tie, kurie po visų karų ir audrų išliko gyvi, ir tie, kurių žuvimo vietos artimieji ieško iki šiol. Jubiliejaus proga išleistoje naujoje knygoje „Daujėnai“ prisimenami visi šios parapijos garsūs žmonės, daug nusipelnę visai Lietuvai, pirmą kartą skelbiamas nukentėjusiųjų nuo okupacijos gyventojų – tremtinių, politinių kalinių, žuvusių partizanų – sąrašas. Visi jie prisiminti, pagerbti vykusiame iškilnėse, šv. Mišiose, kurias aukojo Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas.

Nors Daujėnai – nuošalus bažnytkaimis, tolokai nuo didžiųjų miestų ir magistralinių kelių, tačiau garsas apie juos toli sklinda nuo senų laikų. Daujėniečiai niekada nebuvo pasyvūs stebėtojai, kai kūrėsi mūsų nepriklausoma valstybė, kai vyko kova prieš atėjūnus ir okupantus. Gausus daujėniečių būrys, vadovaujamas Juozapo Vadopalo, dalyvavo 1863 metų sukilime prieš caro valdžią. Pažymint 140-ąsias šio sukilimo metines daujėniečiai iškilmingai atidengė paminklinį akmenį Smilgiuose. Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, jai priešintis pradėjo gausus partizanų būrys, vadovaujamas Povilo Žilio, kuris po mirties Prezidento Valdo Adamkaus buvo apdovanotas III laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu. Plačiai savo kraštą garsino žinomi daujėniečiai – arkivyskupas Juozapas Skvireckas, grafikas Petras Rauduvė, mokslininkai Antanas Vadopalas, Bronius Baginskis, Antanas Vyčas.

Daujėnai garsūs Sekminių atšakais. Atkūrus nepriklausomybę, už kurią balsavo ir daujėnietis signataras Antanas Karoblis, šią parapiją gražiais darbais ėmė garsinti verslininkai ir ūkininkai. Plačiai ne tik Lietuvoje žinoma Vitalijos Stankevičienės duonos ir konditerijos gaminių įmonė. Ūkininkas Petras Karoblis sėkmingai dirba net tūkstantį hektarų žemės. Stiprėja Egidijaus Karoblio, Petro Tamulionio, Prano Vyčio ir kitų ūkiai. Visi jie aktyviai padėjo seniūnui Stanislovui Mackevičiui rengti jubiliejines Daujėnų iškilmes, kuriose dalyvavo gausus būrys kraštiečių, išsibarsčiusių po visą Lietuvą, rajono vadovai, Pasvalį globojanti Norvegijos visuomenininkų delegacija, Petro Vaičekonio vadovaujamas religinės muzikos vyrų choras iš Vilniaus.

Šią šventę visiems, užsukusiems į Daujėnus, primins miestelio centre iškilęs gražus stogastulpis, kurį pašventino vyskupas Jonas Kauneckas. Būsimąsias šventes daujėniečiai dabar švęs ir su savo herbu bei vėliava. Ir galės padainuoti po jubiliejiniu ažuolu.

Antanas Vanaginis
Nuotraukos autorius

Daujėnų seniūnui įteikiama vyskupo Jono Kaunecko pašventinta vėliava

Verslininkė Vitalija Stankevičienė apdovanoja garbingus svečius savo įmonės duona

Vyskupas Jonas Kauneckas pašventino stogastulpį su Daujėnų herbu ir užrašu „450 metų“

Skiriama E. Matuzevičiaus 10-osioms mirties metinėms

Jonas Aničas

Eugenijaus Matuzevičiaus „Daina apie Krinčiną“

Poetas Eugenijus Matuzevičius (1917–1994) atsiminiuose iš savo gimnazistiško – gyvenimo (Biržų gimnazijoje mokėsi 1929–1937 m.) rašė: „O per vasaros ir kitas atostogas labai noriai skubėdavau į Krinčiną, į mielių tėvų namus. Ten esu parašęs nemažą savo įvairių „žanrų“

cilėraščių: nuo eiliuotų kūrinių vaikams, nuo lyrikos ligi eiliuotų feljetonų ir kupletų. Ten gimė ir daina apie Krinčiną – „Mes esam solidarūs, mes geriam alų, vyną, mes esam šiaurės krašto, iš tolimo Krinčino...“

E. Matuzevičiaus „Daina apie Krinčiną“ kažkodėl nebuvo skelbta jokiam jo kūrybos rinkinyje. Žmonės ją plačiai dainavo ir kūrė savo versijas. Matyt, mažai kas težinojo, kas yra tikrasis dainos originalo autorius. Man teko garbė atsitiktinai iš poeto lūpų užrašyti pirminį šios dainos tekstą.

O buvo taip...

1991 m. balandžio 20 d., šeštadienį, Krinčine buvo

sodinamas Antano Vienažindžio beržynėlis, skirtas poeto ir kunigo, 1866–1872 kunigavusio Krinčino parapijoje, gimimo 150-mečiui. Talką organizavo Krinčino seniūnija. Beje, beržynėlio sodinimo iniciatorius buvo poetas Mykolas Karčiauskas, tada Vilniaus pasvaliečių bendrijos pirmininkas. Be krinčiniečių, talkoje dalyvavo būrelis svečių: pasvaliečiai – Pasvalio rajono tarybos pirmininkas Juozas Bagdonas, kultūros darbuotojai Juozas Motieka ir Albinas Kazlauskas, miškininkas Vytautas Kazakevičius, taip pat Vilniaus pasvaliečių bendrijos nariai – Eugenijus Matuzevičius, Mykolas Karčiauskas, Bronius Grigelionis, Antanas Apynis, Vladas Braziūnas, Valerijus Rašomavičius, Genovaitė Jusaitienė, Janina Stankevičiūtė, Jonas Aničas. Dirbome su pavasariška nuotaika, pasodinome keliasdešimt medelių, kurie davė pradžią gražiam Krinčino parkui.

Krinčino seniūnas Zenonas Vaičiulis talkos svečiams surengė pabaigtuves, kurios vyko gražioje ir jaukioje krinčinitės Aneliutės Mainonytės gryčioje. Valgėme nepaprastai skanių dešrų su troškintais kopūstais, kumpio, šaltienos, gėrėme nepakartojamo alaus. Ir, žinoma, dainavome...

Padainavę „Kaipgi gražus gražus rūtelių darželis“ ir kitas Antano Vienažindžio dainas, priartėjome ir prie „Dainos apie Krinčiną“. Skambėjo itin darniai, bet dainininkai gerokai įvairavo, dainuodami atskirus posmelius, eilutes. Šalia sėdėjusiam Eugenijui Matuzevičiui tarstelėjau, kad šis seniai išpopuliarėjęs jo kūrinys oficialiai dar nepaskelbtas, ir paprasčiau leidimo užrašyti bloknotėlyje jo autentišką tekstą, diktuoju pačiam autoriui. Poetas maloniai sutiko ir ėmė diktuoti:

Daina apie Krinčiną

Mes esam solidarūs,
Mes geriam alų, vyną,
Mes esam šiaurės krašto,
Iš tolumo Krinčino.

Oi lylia lylia lylia,
Oi lylia lylia lylia,
Mes esam šiaurės krašto,
Iš tolumo Krinčino.

Bažnyčių turim balta
Ir gatvę brukavotą,
Ir vakarais ant tilto
Mes mėgstam padainuoti.
Oi lylia...

Čia Viešmuo plaukia, teka,
Pakrantėse žilvičiai,
Lankoj arkliai ir karvės,
Ir juodmargės telyčios.
Oi lylia...

Kai šventas Petras būna,
Alus čia plaukia upėm,
Tada dainas dainuojam,
Tada mums geras ūpas.
Oi lylia...

O kai ruduo ateina,
Mes vėlei išvažiuojam
Po grūšninio kermošiaus
Tuo vieškeliu plačiuoju.
Oi lylia...

Padiktavęs poetas bloknotėlyje pasirašė. Jis nepatikslino konkretnės eilėraščio parašymo datos ir kas jam pritaikė melodiją.

Pabaigtuvių dalyviai padainavo dar du „Dainos apie Krinčiną“ posmelius, kurių autorystės Eugenijus Matuzevičius neprisiėmė:

Ateis kermošiaus diena,
Parduos tėvelis ožką,
O mes namo sugrižę
Pravirkdysim armošką.
Oi lylia...

O kai ruduo ateina,
Piršliuose mes važiuojam,
Seklyčioj prie uzbono
Jaunystę prauliojam.
Oi lylia...

Pats poetas sakė nesidomėjęs, kur ir kiek žmonės yra sukūrę šios dainos versijų. Jis išsakė mintį, kad būtų įdomu ir naudinga tuo pasidomėti, tačiau pats, matyt, nespėjo to padaryti.

Praėjo daugiau nei dešimt metų nuo anos atmintinos datos. Suaugo Antano Vienažindžio beržynėlis. Nesciniai savo archyve aptikau tą bloknotėlį su poeto padiktuota „Daina apie Krinčiną“. Prisimčiau pasikalbėjimą su juo ir kilo sumanymas nueiti į Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštyną: gal yra duomenų apie šios žmonių pamėgtos dainos patirtas modifikacijas, ir kaip toli ji yra nukeliavusi nuo savo ištakų – „tolimo Krinčino“.

Rankraštyne aptikau tris dainos variantus, užrašytus skirtinguose regionuose. Matyt, juos dera čia paskelbti.

Daina

[Užrašyta Panevėžyje 1971 m., pateikė A. Radzevičienė (nuo Pušaloto), 71 metų amžiaus; užrašė L. Petrauskaitė]

Gyvenam solidarė,
Vartojam cakarimą.
Mes esam šiaurės krašto,
Netoli nuo Krinčino.

Turiam bažnyčių balta
Ir gatvę brukavotą,
O vakarais ant tilto
Mes mėgstam uždainuoti.

Kai kūlimai prasideda,
Alus upeliais plaukia,
Tada jaunimas mūsų
Galingą dainą traukia.

Kūlimai pasibaigia –
Piršliuose išvažiuojam,
Seklyčioj prie uzbono
Jaunystę prauliojam.

Kur senas lešmuo teka,
Ten auga daug žilvičių,
Arkliai ten ganos, karvės
Ir juodmargės telyčios.

Daina apie Krinčiną

[Užrašyta Šiauliuose 1969 m., pateikė J. Šivickas, 40 metų amžiaus; užrašė D. Šivickaitė]

Mes esam vegetarai,
Vartojam sachariną.
Mes esam šiaurės krašto,
Iš tolumo Krinčino.

Vai tumba tumba tumba,
Mes geriam iš uzbono.
Vai tumba tumba tumba
Ir griežiam patefonu.

Kur teka sraunus lešmuo
Ir stov balta bažnyčia,
Ten ganos žalos karvės
Ir juodmargės telyčios.
Vai tumba...

Ruduo gi kai ateina,
Piršliuose mes važiuojam,
Seklyčioj prie uzbono
Jaunystę prauliojam...
Vai tumba...

Ateis diena kermošiaus,
Parduos tėvelis ožką,
O mes, vaikai, palikę
Pravirkdysim armošką.
Vai tumba...

Daina

[Užrašyta Kupiškio rajono Palėvenėlės apylinkės Gindvylių kaime 1971 m., pateikė J. Čiurlys, 46 metų amžiaus; užrašė J. Čiurlytė]

Kur Mituva teka,
Pakrantėmis žilvičiai,
Ten ganos arkliai, karvės
Ir žalmargės telyčios.

Ei tumba tumba tumba,
Mes geriam iš uzbono,
Ei tumba tumba tumba,
Gyvenimas įdomus.

Kūlimas kai ateina,
Alus upeliais teka,
Ten mūsų jaunimėlis
Tyliai po šiaudus šneka.
Ei tumba...

O žiema kai ateina,
Mes į piršlius važiuojam,
Seklyčioj prie uzbono
Jaunystę pradainuojam.
Ei tumba...

Praeis tos jaunos dienos
Kaip poliruotas taksis,
Ir tu sėdėsi vienas,
Ir spirito nelaksi.
Ei tumba...

Kai rytą paukščiai skrenda,
Mes keliam jiems kepurę.
Praeis tos jaunos dienos,
Sakysim, kad nebuvo.
Ei tumba...

Mes menam žalią kaimą,
Sesutės kur paliko,
Ir prarastąją laimę
Kaip mėlyną kasnyką.
Ei tumba...

Ateis kermošiaus diena,
Parduos tėvelis ožką,
O mes, namo parėję,
Pravirkdysim armošką.

Taigi „Dainą apie Krinčiną“ pamėgo ne vien šio miestelio ir jo apylinkių žmonės. Kaip matyti iš pateiktų tekstų, ji paplito Panevėžio, Kupiškio ir, matyt, kitose apylinkėse. Naujose dainos versijose negalėjo neatsispindėti konkrečios aplinkos realijos – žmonių papročiai, gamta. Antai Kupiškio rajono Palėvenėlės apylinkėje užrašytoje dainoje minimas Mituvos upelis (vietoje Viešmens), kuris yra kairysis Lėvens intakas netoli Palėvenėlės bažnytkaimio. Jeigu tos apylinkės pievose ganėsi žalmargės, tai dainoje – ne juodmargės, kaip apie Krinčiną.

Kas lėmė dainos populiarumą? Ji alsuoja Šiaurės Lietuvos krašto dvasia. Poetas, apdainuodamas savo gimtąjį Krinčiną, poetizavo tuos jo bruožus, kurie yra universalūs ir tiko daugelio „šiaurės krašto“ miestelių ir sodžių dvasiai išreikšti. Dėl tos pačios priežasties jos geografija, kaip matėme, neapsiribojo vien kilmės regionu. Tad ir dabar „Daina apie Krinčiną“ nepamirštama ir tapo neatskiriama Pasvalio krašto kultūros paveldo dalele.

Šaltiniai

Mes esam šiaurės krašto. Pasvaliečių literatūros almanachas, skiriamas Pasvalio miesto įkūrimo 500-mečiui. Vilnius, 1997, p. 109-115.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštynas, 4167 (13), 4469 (419), 5015 (6).

Mūšos lankų užburti

Spalvingieji Mūšos karoliai... Geltonpamūšis, Žilpamūšis, Raudonpamūšis, Ažuolpamūšis, Baltpamūšis, Sokai, Brenčiai, Puškoniai, Saločiai. Kitų tik vardas belikęs mūsų atminty. O jaunesniesiems kartais tikra mįslė. Pavyzdžiui, kur Vileišiai, kur Burgenai...

- Va, ten buvo Geltonpamūšio dvaras.
- Čia Užėnų sodyba stovėjo.
- Žiūrėk, Puškevičių sodybos eglaitės tebežaliuoja.
- Ten, pamiškėj Mickeliūnų sodyba buvo...
- Tik kryžius belikęs.. O koks Burgėnų kaimas buvo...

Tokie prisiminimai, jausmingi atodūšiai girdėjosi tą gražų rugsėjo savaitgalį, kai nepailstančioji Žilpamūšio bendruomenės vadovė Janina Katauskienė gimtąsias vietas aplankyti sukvietė iš šio krašto kilusius. Dabartiniai vilniečiai, kauniečiai ar kiti, ne per toliausiai nuriedėję nuo gimtosios obels, besidairydami po buvusių kaimų laukus, džiaugėsi matydami ne apleistą ir ne dirvnuojančią žemę, o puoselėjamus „Draugystės“ bendrovės laukus, nebepamenu, olandų ar prancūzų kilmės galvijus, kurie čia laikomi pagal griežtus Europos Sąjungos reikalavimus. O kitam Mūšos krante Baltijos keliu be perstojo į vieną ir kitą pusę zujo sunkiasvoriai automobiliai. Prisimenu tuos metus, kai valandomis tekdavo stovėti ant kelio, kol sulauksi tuo žvyrkeliu riedančios „palutarkės“. Paskui, ant

šlapių cukrinių runkelių gulėdamas ir šalto vėjo gairinamas, džiaugdavais – kad ir sustiręs, vis vien pasieksi Pasvalį ar Panevėžį...

Negalima nesigėrėti tarp kelių išlikusių Šunkiškių sodybų išsiskiriančia Pasvalio švietimo darbuotojos Vidos Stokienės tėvelių gūžta. Čia užaugo Vida, užaugo, apsiplunksnavo mokslais ir išskrido. Tėveliai jau ilsisi kapeliuose. O sodyba gyva. Rodos, šeimininkas išėjo tik trumpai, išėjo laukų apžiūrėti. Visi rakandai tvarkingai sudėlioti, lova dailiai paklota. Ant sienų giminės istoriją pasakojančios nuotraukos, etažerė pilna knygų. Tik kukli kalvė Vidos valia virto mažuoju Grūto muziejumi. Gera mums, darvinizmo pagrindus studijavusiems ir Lenino raštus konspektavusiems, o ateina karta, kuriai tie laikai lyg pasakojimas apie šalį už jūrių marių. O čia gali pajusti gyvą tos epochos pulsą. Ne tik pjautuvą ir kūjį pačiupinėti, bet ir rajono „Stalino vėliavą“ pasklaidyti, paskaityti entuziastingą Jono Strielkūno ar mano eilėraščių, dėl kurio dabar galėčiau plaukus nusirauti, žinoma, jei jų dar būtų.

Kai šurmuliuojanti ir prisiminimais besidalijanti ekskursija pasiekė buvusio Burgėnų kaimo pakraštį, pačioje pamiškėje pamatėme dar vieną išlikusią sodybą. Ir šunelis paskalijo, ir gaidys pasirodė. Vadinasi, ir žmogaus čia galime ieškoti. Sodybos šeimininkas Kazys Morkūnas, nors ir ligų kamuojamas, mielai pasakoja apie kaimo praeitį. Visus burgėniečius prisimena. Visas čia gyvenusias 44 šeimas dar ir šiandien gali išvardinti vardais. Į mano klausimą, ar nenorėtų iš šios pamiškės bėgti į Pasvalį, kur gyvena dukterė, ar į Panevėžį pas sūnų, Kazys tik mosteli ranka.

– Čė aš gėmio, čė užaugo. Čė viso gyvenimo dirbo. Ant bruka negalėč gyvent.

Po žmonos mirties jau dešimt metų aštuoniasdešimt dvejų sulaukęs Kazys vienas, bet nenori apleisti gimtinės. Tiesa, jau metai

karvutės nebelaiko, kiaulytės nebeaugina. Bet gyvybės pilnas kiemas. Ta plunksnuota gyvybė, matyt, ir neleidžia galvoti tik apie save ar pinti vien prisiminimų vainikus. Aštuoniolikos metų Kazys pradėjo dirbti „Draugystės“ kolūkio brigadininku, kaip sakosi, net penkis pirmininkus praleidęs, bet į jokias partijas nesirašęs. Dabar bandau prisiminti, kiek tų partijų tais laikais buvę. Vieną tikrai prisiminiau.

– Nebėr sveikatos... Pavasarį čiut išsikapanojau... – ir šypsosi lyg piniginę radęs. O akys tokios gyvos, judrios.

Patogiu autobusu išvingiavę penkių dingusių ir bebaigiančių išnykti kaimų keliukais vėl pasiekėme Žilpamūšį, kietai supresuotą ir gana tvarkingą gyvenvietę. Prisiminiau ir pokario metų Žilpamūšį, pribirusius vienkiamius sodybas, skendinčias medžiuose. Ir dairydamasis po šiandieninį kaimą galvojau, koks jis turėtų būti ateityje. Sovietinio gyvenimo būdo suformuotas kaimas turės pasikeisti iš esmės. Be abejo, tos partietiška supresuotos sodybėlės, lipančios viena ant kitos, neturi ateities. O kokia ateitis? Tą ateitį taip pat pamačiau čia pat, Žilpamūšyje.

Ant Mūšos kranto, prie buvusio dvaro parko, Žilpamūšio pagrindinė mokykla. Tai garbinga Šunkiškių, Geltonpamūšio mokyklų palikuonė ir naujų tradicijų kūrėja. Dievo laimei, mokykla turi nuostabią vadovę Danutę Kazickienę. Nežinau, kiek tokių puikių mokyklų Lietuvoj, bet iš to, kas čia nuveikta ir daroma, regiu tikrai šviesią lietuviško kaimo ateitį. Daug kalbame apie pilietinį ugdymą. Ką pamačiau Žilpamūšio mokykloje, tikrai sužavėjo ir teikia tikėjimo. Čia pilietinis jaunosios kartos ugdymas glaudžiausiai siejamas su gimtojo krašto, aplinkos ir artimo meile. Meilė Mūšai, pamūšiams, meilė medžiams ir gėlėms, meilė krašto praeičiai, meilė išėjusiems...

Mokykla šimtamečių dvaro parko medžių paunksmėje. Kai mokykla buvo statoma, niekas negalvojo, kad ateis diena ir parkas turės

Prieš kelis dešimtmečius čia buvo Burgėnų kaimas su 44 sodybom.

tikrųjų savininkų paveldėtojus. Dabar turi. Ėh, būčiau to parko savininkas, kaip Dievą myliu, šiandien tą parką padovanočiau mokyklai. Gal mano meilė nebuvo tikra, neturiu ko padovanoti...

Bet ir be geradarių, jaunimo rankomis (o gal taip ir geriau) šalia mokyklos kuriamas naujas parkas: 140 tujų, 14 liepų, 14 klevų, 74 dekoratyviniai krūmai, o kur dar šermukšniai ir kiti medžiai. Ažuolai išėjusiems mokytojams atminti...

Puiki pavėsinė, suoliukai, lauko baldai, lauko klasė, puoselėjami gėlynai. Direktorės klausiu, ar nepasitaiko, kaip dažnai būna, kai piktavalė ranka kai ką ir pagadina. Ne, ne, patys kuriam, patys saugom, patys gėrimės. Kartu su krašto bendruomene švenčiama Žemės diena ir kitos šventės. Didžiausias rėmėjas ir pagalbininkas – bendrovės vadovas Juozas Jarašūnas. Mokiniai laukuose surinko akmenis. O tie akmenys labai pravertė tvarkant mokyklos parką. Kiekvienas mokinyš žino, kur ir ką pasodino, pasėjo, tvarkė. Savo sodintą medį jis atpažins po dešimtmečių.

Žilpamūšio krašto bendruomenė, įkurta vos prieš porą metų, šiandien jau turi per šimtą narių. Krašto ieseiviai dabar renkasi kasmet, atgimsta prieš daugelį metų buvę žmonių ryšiai. Kitas, bėgęs iš kolchozinamo kaimo, šiandien čia apsilankė pirmą kartą po kelių dešimtmečių. O Mūšos lankos tos pačios, viską atleido...

Mintimis vėl grįžtu į tą nuostabią rugsėjo šeštadienį, kai, pakeliavę bendrovės laukais, vėl susirinkome prie Žilpamūšio kultūros namų. Čia pat ir kaimo ateities garantas – mokykla.

Užgrojo orkestras, nukrito pastatyta stogastulpis dengusi drobule ir ant tautodailininko Vytauto Jackūno išraiškingo kūrinio perskaičiau žodžius: „Iš vaikystės pareinam į tėviškės sodą, išsilgę Motinos dainos, garuojančios duonos kvapo ir Dievo palaimos“.

O Mūša, jei atleidai klajūnui, palaimink ir į naują kelią.

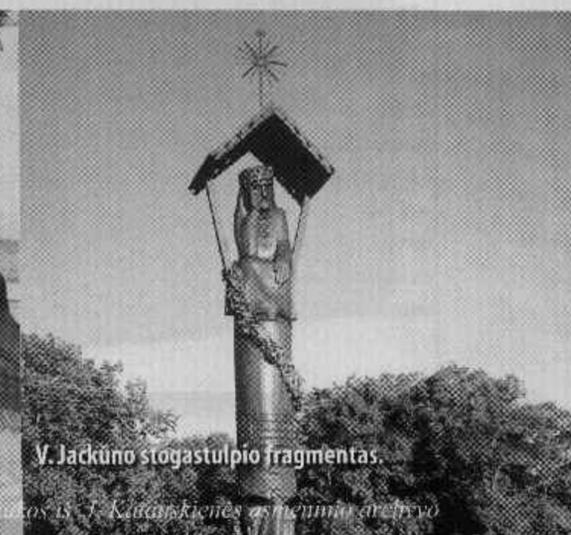
Geltonpamūšio pradžios mokyklos mokiniai 1946 metais. Kelias į mokyklą visiems buvo tolimas bet su dailiom naginaitėm lengvai įveikiamas. Kur jūs dabar? Atsiliepkit.

Gyvulių išgynimas į ganyklas buvo šventė visais laikais. Ir tada, kai žemė priklausė Stalino vardo kolūkiui.

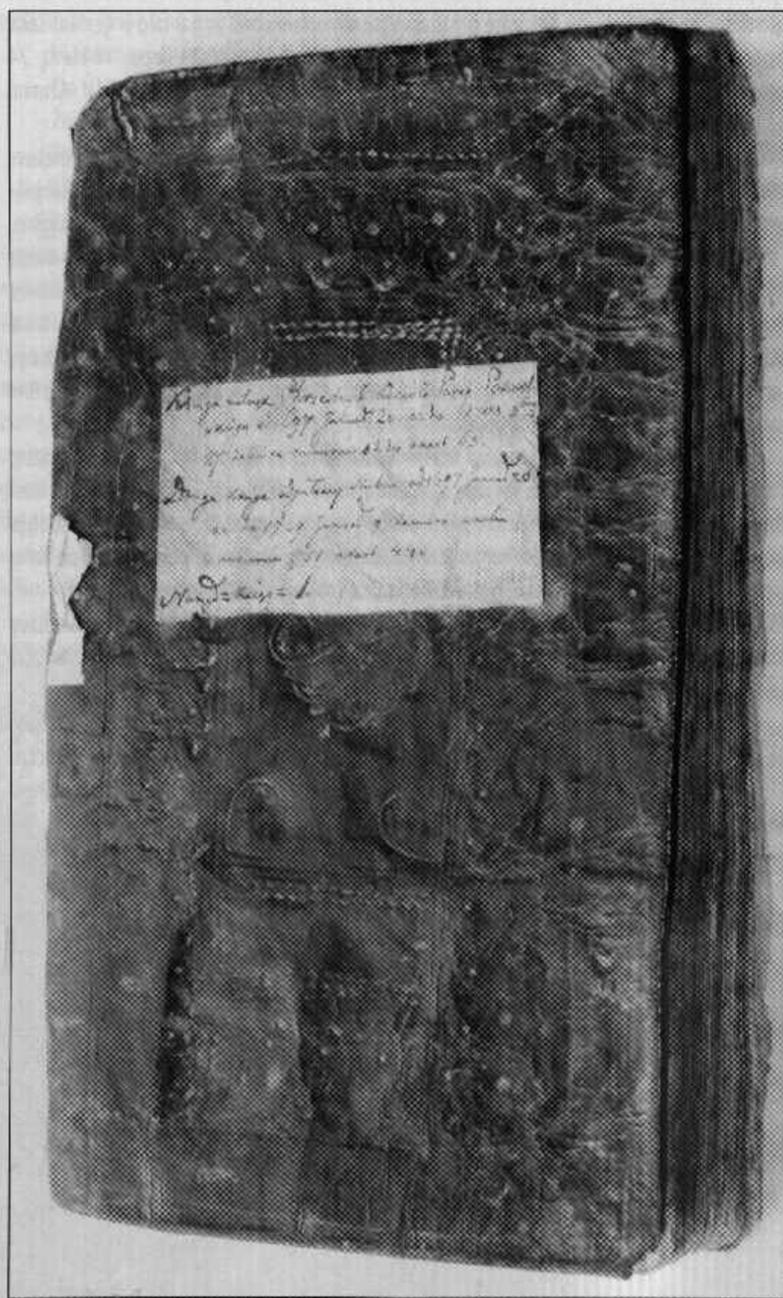
Miežinuko ašotis dainai niekada nekenkia. Žemė ir darba šlovinančias dainas dainavo ir „Draugystės“ kolūkledai.

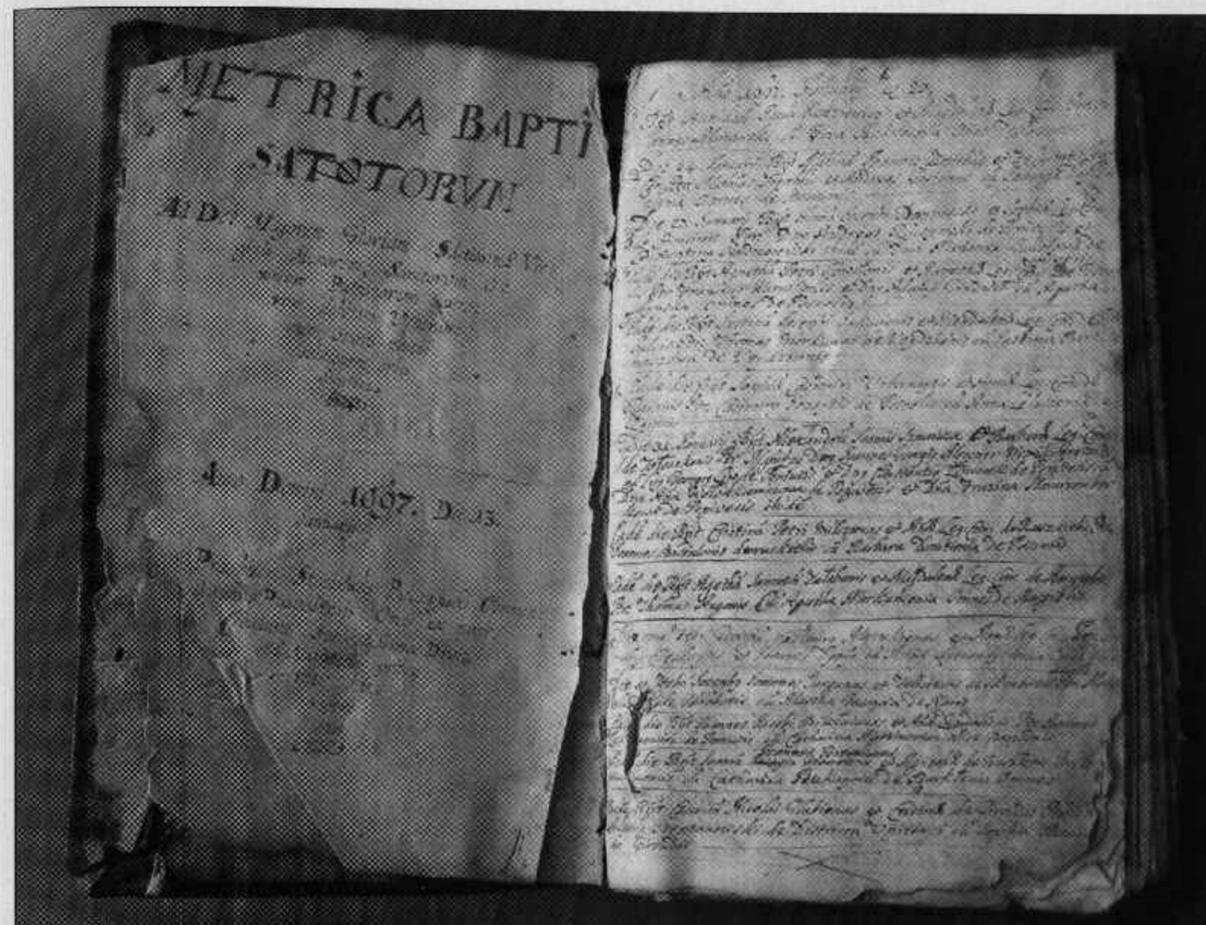
V. Jackūno stogastulpio fragmentas.

Seniausioji Pasvalio bažnyčios knyga (1697-1703)

Motto: Jei nesi istorikas, bet tyrinėji praeities dokumentus, tai kas tada esi?

Senų dokumentų skaitymas – istorikų duona kasdieninė. Bet jeigu nesi istorikas, kas tada yra tas skaitymas? O kas yra tų dokumentų perrašinėjimas į kompiuterines laikmenas, jų vertimas į lietuvių kalbą? Gal į tai galima žiūrėti kaip į performansą – mūsų laikų meno rūšį? Sėdi sau vienas nickam nematomas pilietis ir spaudo mygtukus, žvilgčiodamas į erkiuotą knygą. O jo asmenybė suskilusi į dvi dalis: viena praėity, kita – dabarty. (Ar visi tyrinėtojai – skeldėjančios asmenybės?) Bet yra vilties, kad darbo rezultatai bus naudingi ateity. (Kas žino, kiek tos ateities beliko?) Svarbu, kad būtų ką skaityti. Bet norinčiam Dievulis ima ir paduoda. Taip nutiko ir šįkart. Žinant, kad diduma senųjų Pasvalio krašto dokumentų ilsisi Lietuvos Valstybės istorijos archyve, reiktų laikyti Malone, kad Pasvalio bažnyčios knygos yra savo vietoje, po bažnyčios skliautais. Čia, matyt, klebono rūpestis, kad knygos buvo paslėptos nuo rusų tvarkos, kai pokario metais, tarkim, Biržų archyvas sunkvežimiais buvo vežamas į Vilnių ir dar nežinia kur. Šioje vietoje tiktų pasakyti ačiū už pastangas ir gerus norus šiauriniam Pasvalio dekanui klebonui Algiui Neverauskui, monsinjorui Jonui Balčiūnui ir Mariaus Katiliškio bibliotekos bibliografi-istorikui Vitalijai Kazilionytei, kurių dėka Pasvalio praėitis darosi apčiuopiamesnė besidominčiai ja publikai. Bet pereikime prie temos.

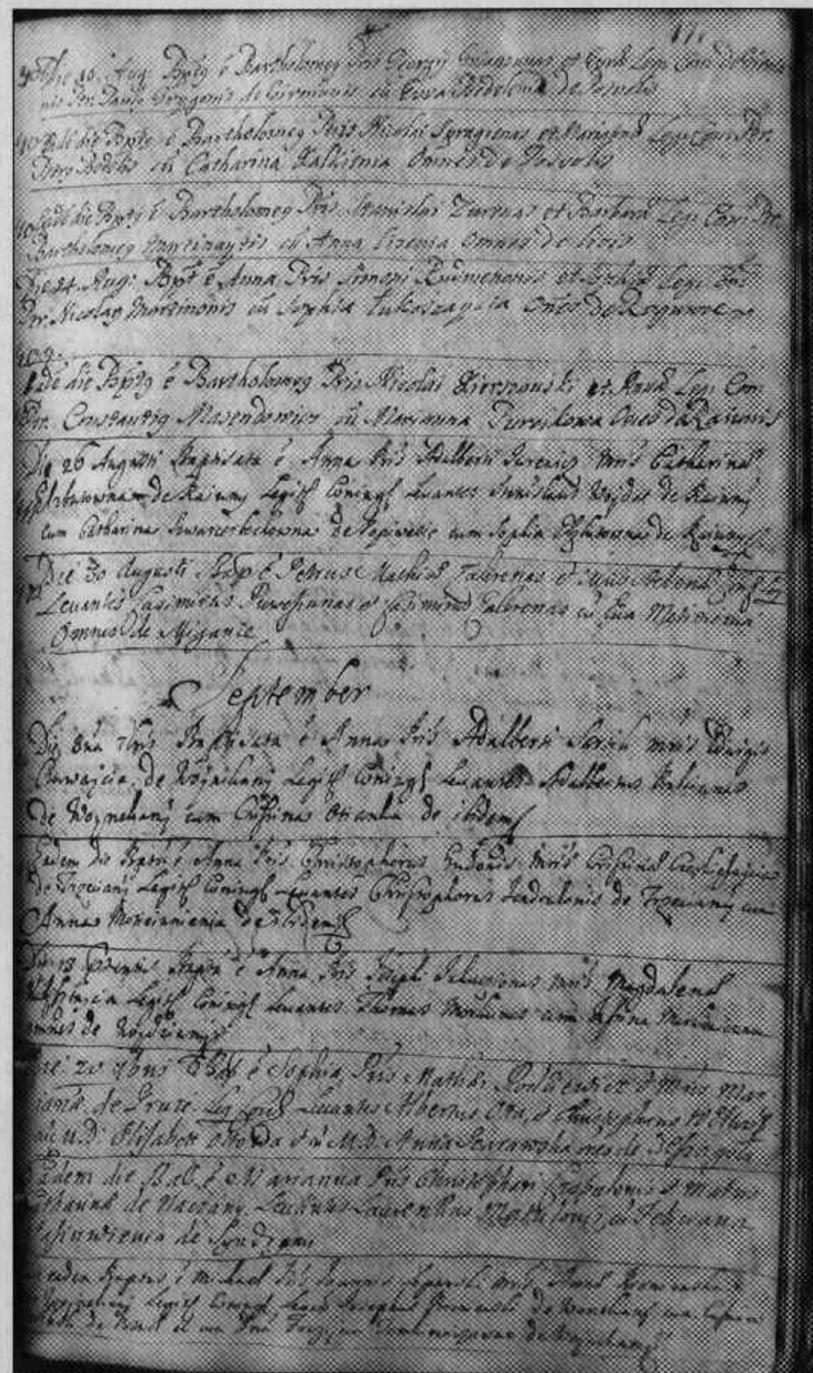
Seniausioji Pasvalio bažnyčios metrikų knyga pradėta rašyti 1697 metais. Tiksliau reiktų sakyti, seniausioji išlikusioji, nes esu tikras, kad jos buvo rašomos ir anksčiau, bet greičiausiai sudegė per gaisrą ar dar kaip nors prazuvo. (Pavyzdžiui, už devynių varstų esančios Krinčino bažnyčios knygos buvo pradėtos rašyti 1669 metais² klebono Stanislovo Urbonavičiaus, bet išlikusios irgi tik nuo 1697 m., nes ankstesnės buvo sunaikintos per 1831 m. neramumus³). Taigi turime bažnyčios metrikų knygą, pradėtą Pasvalio kunigo Stanislovo Pučinskio. Ją sudaro dvi dalys: nuo pradžios rašyta Krikšto knyga, nuo vidurio – Jungtvių. Pirmoji apima 1-63 lapus, rašant ant abiejų lapo pusių. Nuo 64 lapo numeraciją pradedant iš naujo, 1-44 lapai skirti Jungtvių įrašams. Chronologiškai krikštas

pradėtas fiksuoti 1697 metų sausio 20 dieną, o paskutinis įrašas padarytas 1703 m. spalio 27 d. Pirmasis jungtvių įrašas – 1697 m. sausio 20 d., paskutinis šioje knygoje – 1729 m. sausio 9 d. Knyga įrišta į odinį viršelį, turi kaligrafiškai surašytą titulinį lapą, apatinėje lapų dalyje perversa žalia virvele ir gale antspauduota 1834 metais rusišku herbiniu raudono lako antspaudu. Iš viso knygoje yra 109 lapai. (Arba, kaip šiandien sakytume, 218 puslapių!) Knygos dydis – 29,5 x 17,5 cm. Knyga pakankamai gerai išsilaikiusi, tik dalis lapų gerokai išblukę, vietom apiplyšę ar veik neiškaitomi, o pabaiga smarkiai sugrauzta kinivarpių. Visi įrašai vėlesniais laikais numeruoti, bet su nedidelėmis paklaidom. Jie rodo, jog Krikšto knygoje padaryti 1234 įrašai. Jungtvių – 751. Vienoje lapo pusėje randama nuo 7-8 iki 16-17 įrašų. Krikšto knyga prasideda kaligrafiškai įrašytais žodžiais: „Metrica Baptistatorum ad Dei Majorem Gloriam Sanctissimae Virginis Honorem, Sanctorum Omnium Patronorum nostrorum debitam Venerationem, Status nostri solutionem orbis salutem Anno Domini 1697 Die 13 Januarij Praesbiter Stanislaus Puczynski Comendarius Povolensis...“, kas reikštų „Krikšto metrikų knyga didžiai Dievo šlovei, Švenčiausiosios Mergelės garbei, visiems Šventiesiems mūsų Globėjams dėkojame ir sveikiname

¹ Algimantas Miškinis, Pasvalio istorinės urbanistinės raidos bruožai / kn. Užaugau Pasvaly, V., 1997, p. 28.

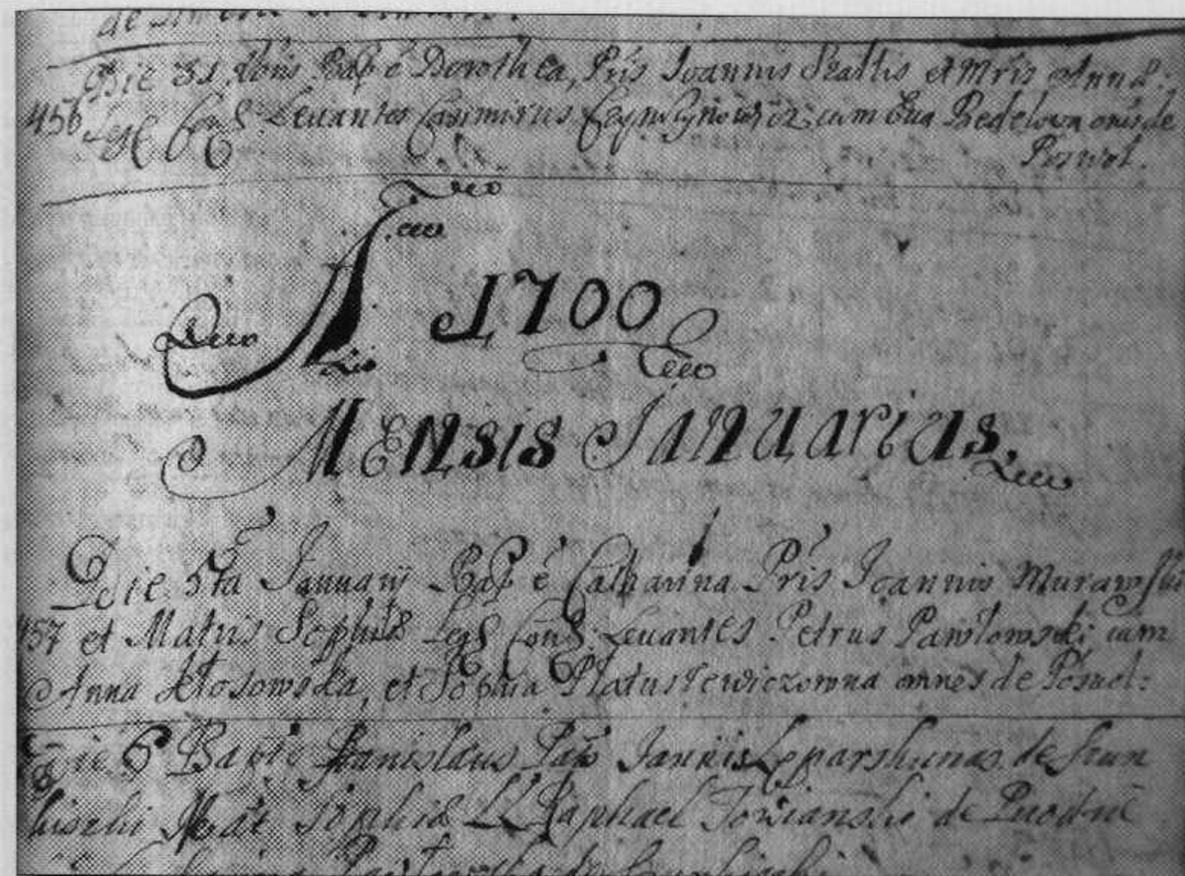
² Žr. Istorinės erdvės beiėskant / II dalis / Senieji dokumentai ir datos (1554-1796). Krinčinas, Savilaida, 2003.

³ Žr. Istorinės erdvės beiėskant / IV dalis / Senieji Krinčino dokumentai ir datos (1796-1918), Krinčinas, Savilaida, 2004.

pasaulį Viešpaties 1697 metais sausio 13 dieną, kunigas Stanislovas Pučinskis, Pasvalio kamendorius...“, o Jungtvių knygos pradžia papuošta tokiu įrašu: „Metrica Copulatorum Sive Matrimonium Contractorum sit Nomen Domini Benedictum Anno Domini 1697 Die 13 Januarij Procurata ab Admo Rndo Dno Stanislao Puczynski commendario Posvolensis Na część y na Chwałę Bogu Wszzechmogące-

mu W Trocy Świętey Iedynemu, y Niepokaianie Poczętey Boga Rodzice Pannie y wszytkim Świętym Bożym osobliwie grzeszney duszy moiey Patronom“ (t.y. Jungtvių metrikų arba Moterystės sakramento knyga, pradėta šiais palaimintais Viešpaties 1697 metais sausio 13 dieną, prižiūrima administratoriaus garbiausiojo pono Stanislovo Pučinskio, Pasvalio kamendoriaus. Visagalio Dievo, Šven-

toje Trejybėje vienatinio, nekaltybėje pradėjusiosios Švenčiausiosios Panelės ir visų Šventųjų šlovei ir garbei, taipgi mano nuodėmingos sielos Globėjui ir Sergėtojui). Taigi knyga rašyta lotyniškai, paskutiniąsias žodžio raides m ir e kai kur užrašant senuoju gudiškuoju stiliumi, t.y. išskeltinėm raidėm, asmenvardžius rašant lenkiškai, vardų formas pateikiant lotyniškai, kai kur lotyninant ir vietovardžius, pvz., Posuolis (Pasvalio), Stanislaus Monastyrski de Ciuitate Crinicensi (Stanislovas Monastyrskis iš Krinčino miesto), ir tik vienui vienoj vietoj pro svetimų kalbų ir svetimo mąstymo luobą prasmuko lietuviškas žodelis isz (iš): „Mathias Gaigalis isz Melenu cum Magdalena Dajgicia“ (Motiejus Gaigalis iš Melėnų su Magdalena Daigyčia). Tokia padėtis su lietuvių kalba 17 a. gale klostėsi visoje Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje.

Knyga įdomi ne tik istoriniam to meto Krašto paveikslui paryškinti (čia rasime Pasvalio ir aplinkinių kaimų bei tolimesnių vietovių pavadinimus, kilmingųjų ir prastuolių vardus, pavardes, pravardes, socialinių charakteristikų nuotrupas, taip pat galime pasiskaičiuoti statistika), bet ir lietuviybės blyksniams stebėti pro lotynų ir ypač lenkų kalbų uždangą (visų pirma turiu galvoje besiformuojančias ar jau susiformavusias žmonių pavardes ar pravardes).

Neketinu užpilti skaitytojo skaičiais ir pavadinimais iš visos knygos, tik norėčiau truputį drauge žvilgtelti į kai kuriuos dalykus, tarkim, iš trijų pirmųjų metų įrašų. (Visą kompiuteriu perrašytą knygą galima rasti Mariaus Katiliškio bibliotekos bibliografijos skyriuje). 1697 metais pakrikštyti 169 naujagimiai (knygoje suskaičiuota 162, bet 6 įrašai praleisti numeruojant, o vienu atveju krikštyti dvyniai – „gemellos“ (lot.)), 1698 metais – 149, nuo 1699 iki 1700 metų – 145 vaikai (knygoje – 146, nes sunumeruotas ir Kupiškio dekanas Petro Karpio vizitacijos įrašas). 1697 metais sujungta 39 poros, 1698 – 31, 1699 – 49, taigi per trejus metus moterystės ryšiu sujungta 119 porų arba 238 žmonės. Krikšto knygoje įrašyta data, vaiko vardas, tėvo ir motinos vardas su pavarde, kaimas ar miestelis, krikšto tėvų vardai, pavardės, vietovės. Jungtvių dalyje – kas tuokėsi ir liudininkai. Jungtvių knygos įrašai rodo, jog per trejus 1697–1699 metus buvo sujungtos 123 poros.

Krikšto vardų (jie pateikiami lotyniška forma) įvairovė gana menka: Adalbertas (tik kartą), Adomas, Aleksandras, Andrius, Antanas, Augustinas (tik kartą), Baltramiejus, Ignotas, Jeronimas, Jokūbas, Jonas, Juozapas, Jurgis, Justinas, Karolis, Kazimieras, Kristupas, Laurynas, Liudvikas, Lukošius, Mykolas, Motiejus, Petras, Povilas, Rapolas,

Simonas, Stanislovas, Steponas, Tamošius, Valentinas, Vladislovas. Ypač tas pasakytina apie moteriškus vardus: Agnė, Agota, Apolonija, Barbora, Darota, Elena, Elžbieta, Gertrūda, Ieva, Joana, Justina, Katrė, Konstancija, Kristina, Magdalena, Marijona, Ona, Regina, Sofija, ir tiek. Kur kas įdomiau atrodo jau susiformavusios ar baigiančios formuotis Pasvalio parapijiečių pavardės.

Štai šiek tiek įdomesnių vyrų pavardžių, duodančių peno lingvistams: Alešutis, Ašakėla, Avižėla, Baltragiūnas, Bedalis, Bėraliūnas, Bizgas, Bobulėnas, Briedis, Bučas, Budrelis, Burdėnas, Bužėnas, Čakas, Čiuplis, Čiviužkuris, Dainuška, Debesevičius, Degutis, Dievinčiulis, Dinderaitis, Drobiliūnas, Dučkėnas, Durstinonis, Garšva, Girilėnas, Grubėnas, Grybas, Gudionėlis, Gūsius, Gūžta, Gvazdikonis, Indra, Indružkuris, Juodkazis, Kalkis, Kalvelis, Kalvis, Karas, Katinonis, Kaunelis, Kazokas, Kergėnas, Kerpulinis, Kiauliūnas, Kiemėnietis, Kilpanonis, Kirnužkuris, Kisielžentis, Košė, Kotlaržentis, Kroklis, Krysėnas, Kubilionis, Kudlėnas, Kudliukėnas, Kudybas, Kulionis, Kuprelis, Lašas, Latvėnas, Latvis, Liukpetris iš Liukpetrių, Ližas iš Ližių, Margis, Mažukna, Melnikonis, Mėsnikėnas, Mozūras, Mulkėnas, Nakvosas, Našlėnas, Navikas, Nickėla, Niekėlaitis, Ogis, Pakulėnas, Pakutis, Paukštaitis, Paukštis, Pezonis, Posilas, Pukiūnas, Pupaitis, Purtikas, Putrėnas, Puvėsiūnas, Raudonikis, Razumaitis, Rožėnas, Šaknis, Šaltis, Šaltėnas, Sargūnas, Sausėnas, Šiaučiuonas, Skamblis, Skautėnas, Skipavičius, Skrumblis, Skurda, Skurka, Šlamelis, Šlamonis, Šliaužėnas, Šlīvas, Smilga, Smilgiūnas, Snukėnas, Spamėnas, Spraga, Spragėnas, Sprutkas, Strelčiūnas, Svarokonis, Svitris, Šlamas iš Šlamų, Šlota, Šmuiša, Šniūraitis, Šulinskas, Šnelionis, Šuniukonis, Šupinionis, Švarkūnas, Švunkis, Tabokiūnas, Tikniažentis, Totoržentis, Tranas, Tranėnas, Tuzjurgaitis, Ubagžentis, Ulbikas, Uparnas, Užkurionis, Užkuris, Vaidila, Vaidilas, Vaisa, Varnonis, Velžys, Verstukas, Vilkėnas, Vitartas iš Vitartų, Žagrakalis, Žansinaitis, Zaukaitis, Žemeliūnas, Žerneliūnas, Zuikis, Žukas, Žusinėlis, Žvieglonis, Žvirblionis, Žvirblis, Žydelionis, Žydukonis.

Moterų: Bokščianka, Dailidienia, Debesevičova, Didžiakienė, Gaidienia, Geibienia, Gugienia, Kalkienia, Kiekštienia, Kisielienia, Krisiuvienie, Kunigėlienia, Leliušienia, Makštinienia, Paukštienia, Pumputienia, Sargūnienia, Ubagienowa, Usonienia, Uždurowna, Viršūnienia.

Merginų: Aklyčia, Baniulyčia, Barbulyčia, Didžgalyčia, Gailėčia, Inaičia, Kaunaičia, Karaliučia, Krušaičia, Laumyčia, Mickučia, Ogaičia, Paukštyčia, Senelaičia, Senulyčia, Samiučia, Vabalaičia, Velzyčia, Žarnaičia.

Bajorai: Kazimieras ir Elena Gincitai, Aleksandras Podbereskis (Upytės maršalka), Jonas Pučinskis, Samuelis Šilingas, Martynas Mažukna, Leparskiai, Jucevičiai, Elzbutai iš Rajūnų, Kazimieras Kaminskis,

Wolberkai, Laumeika, Ottai ir kiti iš Papyvesių bajor-

kaimio, Rajūnų, Talačkonių, Pamūšio dvarų, Vaidekonių ir pan.

Ne visos pavardės yra lietuviškos kilmės, bet dominuoja asmenvardžiai, kurių kilmė – seni lietuviški bendriniai žodžiai, kas rodo, kad daugelis pavardžių susiformavo iš pravardžių. Būtų per ilgą kalbėti apie kiekvieno asmenvardžio etimologiją, manau, skaitytojas susigaudys pats, kad Kisielienia (tarmiškai užrašyta taip, kaip buvo sakoma) yra Kisielienė ir kilo iš žodžio kisielius, Kalvio prosenelis ir buvo kalvis, o Vabalaičia ir yra, šiandieniškai sakant, Vabalaitė, Ogaičia – Uogaitė arba Uogytė. Tik atkreipsiu dėmesį, kaip smalsiai ir kūrybingai liaudis žiūrėjo į kaimynų žentus, o dargi jei tas buvo užkury: Kisielžentis, Kotlaržentis, Tikniažentis, Totoržentis, Ubagžentis, Čiviužkuris, Indružkuris, Kimužkuris.

Lokalinės praeities tyrinėtojams gal kiek pravėrs kaimų ir miestelių sąrašas (čia jų randama virš devynių dešimčių) su nuoroda į 1697-1699 m. krikštytus vaikus:

	1697	1698	1699	Viso
Andriūnai		1		1
Aukštikalnis		1		1
Baluškiai	2	1		3
Barklėnai	2	1		3
Baukai	3	1		4
Berčiūnai	0	1		1
Biliūnai			1	1
Burgėnai	1			1
Ciziškiai			1	1
Dabužiai	1			1
Daučkėnai			1	1
Daujėnai	3	1	1	5
Dekšagalys	1	1		2
Diliauskai	2	2	1	5
Garadiškis		1		1
Girmiūnai	1	2	1	4
Girsūdai	2	5	2	9
Grižtelis		1		1
Grūžiai		1	2	3
Gudgaitis		1		1
Gustontai	1	1		2
Juodmaciai	1	3	1	5
Kaupelis		1		1
Kildiškis			1	1
Kirdoniai		1		1
Kraučiškis		1		1
Krinčinai	2		1	3
Levaniškis	3	1		4
Ličiūnai			2	2

Liukpetriai		1	2	3
Ližiai	4	1	3	8
Malupis	1	2		3
Mediniai	7	3	5	15
Melėnai		1		1
Mekšūnai		1	1	2
Mekšriai			1	1
Mickiškis	1			1
Migoniai	3		1	4
Načioniai	3	4	5	12
Našlėnai	1			1
Nemekšūnai	1	1		2
Norgėlai	1			1
Norgėlai	1			1
Noriai	2	3	5	10
Paberžis	1	1	1	3
Pajiešmcnė		2	1	3
Palėvenė		1	2	3
Pamiškė			1	1
Pamūšis	1	1		2
Papyvesiai	5	3	2	10
Pasvalys	33	36	35	104
Pervalkai	3	4	1	8
Petrašiškis			1	1
Puodžiai		1		1
Puškelis			1	1
Putriai	2	2	2	6
Putrelė			1	1
Raguviai	2	6	9	17
Rajūnai	6	2	8	16
Rauboniai	1	1	1	3
Rimkūnai	1			1
Ruškelis	2			2
Saboniai	1			1
Sereikiškis	1			1
Sindrūnai	3	3	3	9
Skėriai	2	1	1	4
Skrebotiškis	1			1
Smilgiai	4			4
Sodeliškis	1	1		2
Soliškiai	1			1
Stačiūnai	4	1	1	6
Stasiškiai			1	1
Stimbiriškis		1		1
Suntautai		1		1
Šimoniai	5	6	4	15
Šlamai	1			1

Sunkiškiai	2	1	6	9
Talačkoniai	11	4	1	16
Telžiai		1	1	2
Tetirvinai	7	4	4	15
Titkoniai			1	1
Trečioniai		1	1	2
Upytė		1		1
Ustukai	2	3	7	12
Užustukai			1	1
Vainekoniai	1	1	4	6
Varžos	1			1
Vaidžiūnai	2	3	2	7
Vitartai	3	4		7
Žadeikėliai	1	2		3
Židoniai	0	1		1

Iš trumpų knygos pastabėlių galima susidaryti vaizdą apie socialinę gyventojų padėtį. Dominuoja paprasti žmoneliai – valdiniai, valstiečiai. Atskirais atvejais pažymėti vargšai („pauper“), visada – kilmės žodžiai „magnifico domin“ (kilnybė), „domino“ (mylista), syki – vėliavininkas (Andrius chorazy Čapas), kartą krikštateviu buvo pats Upytės maršalka Aleksandras Podbereskis, didžiulės Krinčino valdos savininkas. 1698 metų vasario 21 dienos įrašas rodo, kad Stanislovas Aleksandras Pučinskis jau nebe kamendorius, o Pasvalio bažnyčios klebonas. Dvyniai pažymėti žodžiu „gemellos“ (lot.), o nesantuokiniai vaikai įvardinti žodžiu „illegitimithori“. Įdomi Stanislovo Bembizos pavardė, primenanti neseną tėvo ar senelio pravardę, prilipusią galbūt dėl tikėjimo dalykų. Pagrindinė žmonių masė yra Pasvalio parapijiečiai, retsykais pasitaiko ir iš kitų parapijų kaimų, kaip antai, Trečionių, kur dauguma gyventojų buvo evangelikai, Raubonių, Suntautų, Ličiūnų, Krinčino, Pajiešmenės ir kt.

Žinoma, šios trumpos mano pastabėlės nepretenduoja į išsamią ir tikslią knygos analizę, o ir tikslo tokio neturėjau, juolab kad ir pačioje knygoje daugybė klaidų ir netikslumų, kartais vikaras nesugebėdavo suprantamai užrašyti ne tik žmogaus pavardės, bet ir kaimo, iš kurio anas atvyko. Todėl ir, tarkim, Pervalkų kaimo užrašymas varijuoja nuo Pervalcis, Pelualcis, Przewłok iki Przewalcis, Przewalki ir galų gale Parvalki. O ką jau kalbėti apie išblukusias, nuplyšusias ar pradurtas perveriant knygą vietas, kurios jau amžiams palaidotos, nes nebeperskaitysi to, ko nėra. Teturėjau norą priminti pasauliui, kad dar gyvena tokia sena senutėlė Pasvalio bažnyčios knyga, laukianti savų magistrantų ir doktorantų, sunkiai ir ilgai ją, o paskui ir kitas, vėlesnes, tyrinėjiančių, kurių pradėjo rašyti 1697 metų sausio 13 dieną kunigas Stanislovas Pučinskis ad populi et Dei Gloriam...

Rima Dulevičiūtė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 4b klasės moksleivė

Prisiminimai apie Joną Kvedarą, cirko artistą (1913-2004)

Jonas Kvedaras 1968 m. Nuotrauka iš J. Kvedaro asmeninio archyvo

2004 metais Lietuvos profesionalusis cirkas pažymi savo veiklos 75-metį. 1999m. spalio 23d. Pasvalio rajono laikraštyje „Darbas“ Kazimieras Pūras rašė: „Į daugelį visuomeninio kultūrinio gyvenimo institucijų pasvaliečiai įnešė ryškų indėlį, tad kaip galėjo be jų apseiti lietuviškas cirkas? Šiandien nedaug kas žino, kad lietuviško cirko istorijoje šalia žymiausių mūsų šalies cirko artistų Jadvygos ir Jono Ramanauskų, Evos ir Juozo Šliavinskų, Otilijos ir Kazio Kaluževičių įrašytas ir iš Pasvalio krašto kilusio Mykolo Vilenčiko vardas.“

Bet, ko gero, tik liudininkų atmintyje išliko mažų cirko trupelių pasirodymai Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Jie sutraukdavo gausų žiūrovų būrį, sulaukdavo didelių plojimų ir nušviesdavo žmonių kasdienybę.

Žurnalistas Ridas Viskauskas rašė: „Bet štai 1929-ai-

siais Gargžduose susitiko skaudviliškis Pranas Gudauskas (jį Antrojo pasaulinio karo metais Kaune sudraskė tigras) ir grįžęs iš gastrolių po Vokietiją pancvėžietis fakyras Petras Tarutis <...> Taigi šiedu vyrai nutarė sujungti Lietuvos cirko pajėgas, kurios buvo išsisklaidžiusios po mažas trupeles. Susikūrė klajojantis cirkas simbolišku pavadinimu „Aušra“.“¹

Tai štai kokios Lietuvos cirko ištakos. Jau minėtas pasvalietis Mykolas Vilenčikas, grįžęs iš darbo Italijos cirke, sukūrė savo cirko trupę ir pradėjo gastroles po Lietuvą.

O aš noriu papasakoti apie vieną iš Lietuvos saviveiklinio cirko atstovų. Tai Jonas Klemensas Kvedaras. Jis gimė 1913 m. Jurgėnų kaime, Pasvalio rajone. Jis buvo

¹ „Lietuvos aidas“. 1999 m. spalio 16 d. Nr. 203

Gimtoji Jono Kvedaro sodyba Jurgėnų kaime Pasvalio rajone. R. Dulevičiūtės nuotr. auka

jauniausias ūkininkų Veronikos ir Juozo Kvedarų šeimoje. Vyriausia jo sesuo Emilija – tai mano prosenelė. Labai susidomėjau tuo, kad mano giminėje yra garsus žmogus, apie kurį visi kalba su pagarba. Norėjau kuo geriau pažinti jį patį, jo gyvenimą.

Pirmiausia įrašiau į magnetofono juostą prisiminimus tu giminaičių, kurie artimiaus bendravo ar tebebendravo su Jonu Kvedaru. Labai laukiau susitikimo su senoliu. Tas susitikimas pranoko visus mano lūkesčius. Gavau iš senolio ne tik nuotraukų, liudijančių jo, kaip cirko artisto, darbą, bet ir chronologiškai surinktą medžiagą apie cirko numerius, kuri buvo spausdinama to meto laikraščiuose. Tik prisiminimais senolis nebegalėjo pasidalinti. Iš atminties jam išbluko įžymesnės datos. Veidas nušviesdavo, kai pokalbis pakrypdavo apie beždžionėlę Moką, kalbančią papūgą Arą, balandžius ir kt.

Medžiagą rinkau 2004 metų pradžioje, o štai rudenį – rugsėjo pradžioje – Jonas Klemensas Kvedaras mirė.

* * *

1998 metų pavasarį mano šeima dalyvavo Kvedarų giminės susitikime. Čia vėl pamačiau jau pažįstamus veidus, susipažinau su naujais giminaičiais. Jau Pumpėnų bažnyčios šventoriuje pastebėjau seną, barzdoto senelį, prie kurio ėjo visi, dalyvavę šv. Mišiose už giminę, pagarbiai sveikinosi. Girdėjau, kad tai seniausias kartos atstovas, kad jam jau 84 metai ir kad jis atvažiavo net iš Kauno. Padedamas artimųjų senolis pamažu judėjo kartu

su visais automobilio link, vis pajuokaudamas, o einantys šalia linksmai pritardavo.

Pajstriečių kaimo kapinėse senolis suklypo prie seno paminklinio kryžiaus, kuriame buvo įdėta nuotrauka. Mamytė į mano klausiantį žvilgsnį atsakė:

– Čia palaidoti dėdės Jono tėveliai.

Prisiminiau, kad močiutė ir mamytė šį kapelį prižiūri, sodina ir laisto gėles (ir man tenka dalis šio darbo), o giminaičiai, būdami kapinėse, stabteli, pamerkia gėlių.

Toliau viskas ėjo pagal scenarijų: moterys ruošė bendrą stalą, vyrai pylė į ašočius pasvalietišką alų, o mes, vaikai, apžiūrėjome senomis vinkšnomis apsodintą vienkiemį Berklainių kaime. Vėl pastebėjau senolį, atsirėmusį į senos vinkšnos kamieną. Jo skruostais riedėjo ašaros. Pastebėjęs mane senolis subarė:

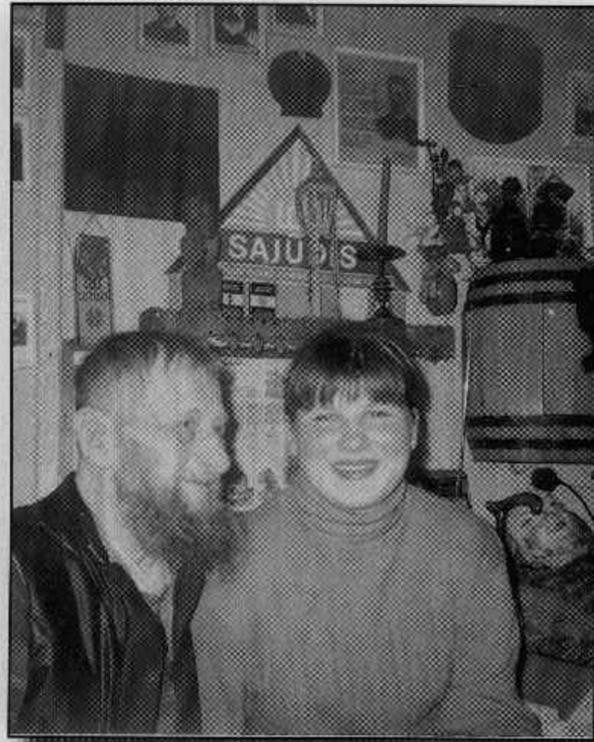
– Bėk, bėk, o tai pagausiu, ir bus tau.

Vinkšnas sodino jo brolis ir tik dabar supratau, kad dėl tų ašarų jam buvo gėda.

Paskui prisimenu, kaip tas pats senolis sėdėjo prie stalo ir ... rijo ugnį! Mes, vaikai, tokius dalykus buvome matę tik per televizorių, o geriausiu atveju – cirko arenoje. Pamišę viską pasaulyje, stebėjome tą stebuklą, kuris vyko šalia mūsų.

1998 m. mokiausi Pasvalio muzikos mokykloje 3-ioje kanklių klasėje, todėl giminės susitikime teko pagroti kanklėmis. Prisimenu, po mano „koncerto“ senolis stipriai apkabino, pabučiavo mane ir garsiai ištare:

– Va, čia tai muzika! Čia tai muzika!

Jonas Kvedaras su Rima Dulevičiūte 2004 m. savo namuose B. Dulevičienės nuotrauka

* * *

Pasakoja Emilija Rapkevičiūtė – Duliebienė, Jono Kvedaro dukterėčia, gyvenanti Jurgėnų kaime, Pasvalio rajone:

„Kvedaras Jonas Klemensas yra mano mamos brolis. Mūsų sodybos šalia viena kitos, skiria tik mažas keliukas. Mes, maži vaikai, bėgdavome pas senelį ir bobutę, nes ten gyveno dėdė Jonas. Jis labai mus mylėjo. Tėvų sodyboje augindavo daug gražių kambarinių gėlių. Buvo išvykęs į kariuomenę, o grįžęs apsigyveno Vabalninko miestelyje, atidarė savo krautuvėlę. Vedęs grįžo į tėviškę. Tėvų sodybą apsodino gražiais dekoratyviniais medeliais. Buvo susidomėjęs „Pavasarininkų“ veikla, dirbo jos pirmininku. Jam patiko bendrauti su jaunimu, todėl rengdavo vakarėlius, gegužines, vaidinimus. Mėgo dalyvauti visuose susirinkimuose, susibūrimuose. Mokėjo vokiečių, lenkų, rusų kalbas. Daug keliavo, mylėjo gamtą. Rinko informaciją apie paukščius, žvėrelius. Dėdė Jonas yra Lietuvos patriotas. Daug bendraujantis žmogus susipažino su cirko artistais ir prisijungė prie jų. Išmoko cirko triukų, susipažino su Ramanauskais. Atvažiavęs į tėviškę rodydavo triukus ir mums. Pavyzdžiui, kaip balta nosinaitė virsta spalvota, uždegtą vatą įsikišdavo į burną ir pūsdavo žiežirbas lauk. Iš tvarto atneštą vištą užmigdydavo ant stalo, ji miegodavo tol, kol jis jos nepakeldavo. Turėjo kalbančią papūgą, kuri sakydavo: „Kvedaras buva“, beždžionėlę, vardu Moka, meškutę, balandžių. Jie mokėjo cirko numerių. Išvažiavęs

į Kauną, dirbo Kauno zoologijos sode. Rodydavo cirko numerius lankytojams, daug keliudavo po mažus miestelius su jais. Paskui pradėjo dirbti Rokų keramikos gamykloje. Aikštelę apsodino įvairiaisiais dekoratyviniais medeliais, įvairiaspalvėmis gėlėmis. Aplinka būdavo gražiai sutvarkyta. Dabar jam 90 metų, tačiau jis moka padainuoti ir „pašposauti“.

* * *

Pasakoja Eugenija Rapkevičienė, mokytoja pensininkė, gyvenanti Pakruojo rajone, Trišonių kaime:

„Jonas Klemensas Kvedaras yra mano giminaitis iš vyro pusės. Jo dėdė. Su juo esu ne kartą bendravusi. Jis apsiskaitęs žmogus, įdomus pašnekovas. Esame lankęsi pas jį ir jis pas mus. Iš jo pasakojimų žinau, kad jis galėjo bendrauti lenkų, vokiečių ir rusų kalbomis. Turėjo artimus ryšius su cirko artistu Jonu Ramanausku ir jo žmona ekvilibriste, kurie dažnai lankėsi jo bute prie Rokų keramikos gamyklos. Dalyvavo Kvedaro 70-mečio jubiliejuje, į kurį buvo pakviesti ir jo pažįstami – aktorius Stonys ir Bernadeta Lukošiuūtė (Teta Beta). Dėdė mokėjo iliuzionisto numerių, pavyzdžiui, prarydavo ugnį, mokėjo padaryti, kad tuščia dėžutė virstų gėlių puokšte ir kt. Mačiau, kaip atsiguldavo ant stiklo šukių, užsidėdavo lentą, o ant jos užlipdavo žmogus. Mačiau, kaip basas vaikščiojo po stiklo šukes ir pan. Jis turėjo beždžionėlę, vardu Moka, meškutę, balandžių, šuniuką ir buvo išmokęs juos cirko numerių. Yra dirbęs Kauno zoologijos sode, su savo dresuotais augintiniais rodė cirko numerius zoologijos sodo lankytojams. Gastroliavo po miestelius, pvz., Linkuvą, ir mes ten buvome pakviesti, jis mokėjo kepti šakočius, tortus. Buvo profesorius Tado Ivanausko mokslinis bendradarbis, padėjo rinkti informaciją apie Lietuvos paukščius, žvėris. Turėjo didelę biblioteką, mylėjo gamtą. Dirbo Rokų keramikos gamyklos apželdintoju. Jos teritoriją papuošė dekoratyviniais krūmais ir gražiausiomis gėlėmis. Be to, prižiūrėjo du šiltnamius, kuriuose buvo įvairiausių kaktusų ir egzotiškų gėlių. Jis – didelis patriotas, labai myli Lietuvą. Sovietmečiu išsaugojo Lietuvos herbą, buvo ištremtas į Kolos pusiasalį, sėdėjo lageryje. Dabar jam 90 metų, gyvena Rokuose prie keramikos gamyklos.“

* * *

Pasakoja Bronislava Duliebaitė – Dulevičienė:

„Mano mamytės dėdė Jonas Kvedaras mano prisiminimuose išlieka kaip įdomus ir labai paslaptingas žmogus. Giminėje jis vadinamas tiesiog Dėde Jonu. Pamenu, kaip su savo augintiniais važinėdamas po miestelius ir kaimus, buvo užsukęs ir į mūsų kaimą. Gyvenome tada Jurgėnų kaime, vienkiemy. Buvau gal aštuonerių metų panelė. Mačiau, kaip Dėdė Jonas priėjo prie vartų rudą meškutę, kaip pasilenkęs jai į ausį kažką pakuždėjo ir neskubėdamas žengė į kiemą. Ant peties sėdi ir žvitriai į šalis sukiojasi beždžionėlė. Ant kaklo jai spindi apykaklė su metaline

grandinėle, kurios kitą galą tvirtai laiko dėdės ranka. Aš taip norėjau kuo greičiau pasisveikinti su svečiu, bet nepatiko man ta reikalaujanti beždžionė, kuri, kaip man atrodė, vis stengėsi atsukti visiems savo nelabai gražų užpakalį. Todėl atsitraukiau atgal. Dėdė suprato mano baimę ir, o varge, – beždžionė, šaižiai klykdama, stryktelėjo žemėn, trim šuoliais pasiekė tvorą, nubėgo jos viršumi ir dingo pirmame pasitaikiusiame medyje.

– Moka, Moka, išdykėle, ko nenori sveikintis, ko nesisveikini?! – nesupratau, šaukia ar klausia Dėdė Jonas.

Pasipiktinusi draugės laisve, prie vartų sujudo meška. Šleivomis, apžėlusiomis letenomis ėmė draskyti velėną ir vis urzgė, net riaumoję. Su baimė stebėjau, kaip vis labiau ir labiau ima klebėti vartų įtvirtinimai. Taip ir spoksojau tai į klykujančią beždžionę, kurios balso prisipildė visi sodybos medžiai, tai į baigiančią vartus griauti mešką. Ir nesupratau, ar sugebės kas nors suvaldyti šitų žvėrių siautėjimą. Ir ką jūs manote, labai lengvai šią netvarką sutvarkė Dėdė Jonas. Moka pati sugrįžo pas šcimininką, meškutė nurimo, vos dėdei priėjus arčiau. Kai dėdė išvyko, mamytė man sakė, jog jis beždžionę paleido, kad aš nebijočiau, o aš maniau, jog ji pati paspruko.

Dar menu, kaip maždaug 1978 metais buvau svečiuose pas Mamytės dėdę. Jis tada gyveno Rokų keramikos gamyklos kieme esančiame namelyje, nes prižiūrėjo gamyklos gėles ir šiltnamius. Buvo ten ir sodelis, o jame bičių aviliai. Vos atvykusią ir pasisveikinusią, dėdė tuoj nuvedė į Mergos kamara. Mergos kamara – tai nedidelė to namelio patalpa, kurios sienos buvo iškaltos medžių ir karklų šakomis, viduryje kelmas (stalas) ir kelmeliai (kėdės). Man ten besėdint ir besidairant ėmė čiulbėti kikičiai, lakštingala ir kukuoti gegutė. Pasirodo, Dėdė Jonas tuos balsus buvo įrašęs į magnetofono juostą. Kai išėjau iš kameros, pirmas klausimas buvo:

– Na, ką matci, ką girdėjai?

Ir žiūri, kokį įspūdį padarė viešniai Mergos kamara.

Dėdė Jonas visada buvo, yra ir bus žmogus iš didžiosios raidės, savo ir aplinkinių gyvenimus paverčiantis įdomiais, nesutinkantis su to meto (sovietmečio) įprastu mąstymu. Jis visada ieško, kuo praturtinti kasdienybę, kaip sukurti šventinę nuotaiką. Be galo daug įvairių minčių turintis, šviesus, gyvenimo universitetuose išsilavinimą įgijęs žmogus. Toks mano Mamytės dėdė Jonas Kvedaras.“

* * *

Pasakoja Vida Rapkevičiūtė – Bernadišienė, gyvenanti Panevėžio rajone, Raguvoje, dirbanti kultūros namų direktore:

„Apie Kvedarą Joną, buvusį cirko artistą, galiu papasakoti tiek, kiek prisimenu iš savo vaikystės. Mano gimtinė yra Niurkoniai, už Lavėnų pensionato, Pasvalio rajone. Niurkonių pradinėje mokykloje mokytojavo mano mama. Ji buvo ištėkėjusi už Antano Rapkevičiaus, mano tėčio, iš

Jurgėnų. Prisimenu, man buvo 4-5 metai, kai per Elizos atlaidus (jeigu aš neklystu), kurie vykdavo Niurkonių bažnytelėje, atvažiudavo dėdė Kvedaras. Kadangi į atlaidus suvažiudavo giminės, tėtis padarydavo alaus. Būtinai pasikviesdavome dėdę Joną. Gal negerai, kad vadinu dėdę, nes Kvedaras Jonas išeitų man kaip močiutės brolis. Tačiau visi giminėje jį vadiname Dėde Jonu. Aš atsimenu, kad mūsų gyvenamas kambariukas buvo nedidelis. Susirinkdavo visi giminės, susėsdavo aplinkui ant lovų, ant kėdžių ir tada dėdė pradėdavo rodyti cirko numerius.

Labiausiai prisimenu, kaip užmigdydavo ant galvos gaidį. Ant galvos pasideda apverstą gaidį, o jo galva dėdei ant kaktos nukrisdavo. Su rankom po sparnais paglostydavo ar kažką panašaus padarydavo, o tėtė mums sakydavo, kad dabar dėdė užmigdys gaidį. Na, tikrai gaidžio kojos aukštyn iškeltos, o galva pakabinta ant dėdės kaktos ir guli. Kiek jis ten gali gulėti, niekas nežino. Dar ant pečių ir ant rankų užsidėdavo balandžius. Tai vienas jo toks numeris būdavo.

Paskui būdavo tokios dėžutės. Pro vieną dėžutės galą balandį įdėdavo, o kada atidarydavo kitą dėžutės galą ir ištraukdavo lentelę, to balandžio nebebūdavo. Na, va, irgi įdomu. Visi stebėdavosi, kaip čia padaro. Ir parodo, kad tikrai įdeda tą balandį į dėžutę, o kai parodo kitą galą, to balandžio nebėra, laukiam, kada išskris balandis, o to balandžio kaip nėra, taip nėra. Kaip jis tai padarydavo, nesakydavo.

Dar prisimenu, kaip per stiklinės dugną ištraukdavo nosinę. Paimdavo paprasčiausią stiklinę alui gerti. Matome visi – tikrai nuo stalo paima stiklinę ir deda už kampelio paėmęs nosinę. Deda, deda tą nosinę į stiklinę. Stiklinę laiko kaire ranka, o dešine – deda nosinę. Na, ir paskui žiūrim per dugną į nosinę. Štai patraukdamas, papurtydamas ir ištraukia tą nosinę. Duoda stiklinę apžiūrėt visiems, vyrams įsipilt alaus. Niekur alus nebėga, tai reiškia – niekur skylės nėra. Ir kaip ten padarydavo – niekas iki šiandien nežino.

Paskui atsiveždavo tokią beždžionytę Moką. Tai aš prisimenu, kai ją paleido, ji nuplėšė užuolaidas nuo lango. Mano mama sako: „Va! Tavo beždžionė užuolaidas nuplėšė!“ Tai dėdė Kvedaras sako: „Niekio nieko!“ Čia jis tuoj tą beždžionytę pasiėmė, pasodino ant peties, paglostė, nuramino ją. Moka per pasirodymus sėdėdavo jam ant peties ir būdavo dėdės asistentė. Beždžionė šokdavo tokiam lanke, dėdė jį sukdamo ant rankos, o Moka atlikdavo kokį cirko numerį. Šiaip tai beždžionę dėl grožio atsiveždavo.

Paskui prisimenu su spalvotom skarelėm irgi darydavo tokį moną. Paimdavo cilindrinį indą, padėdavo ant stalo, tada deda tas skarytes, pvz., geltoną, žalią, melsvą. Taip sumeta į tą indą, paskui apverčia, dar kartą apverčia. Ištraukia indą iš po skaros ir nėra nė vienos skarytės. Niekio nėra. Rodo visiems. Purto. Kur tos skarytės, dingo niekas nežino.

Dar prisimenu, kai paimdavo ilgą virvę ir duodavo vienam vyrui vieną galą, o kitą kitam. Daug mazgų primezgiota virvė. Dėdė Jonas ir sako: „Vyrų, užmezgkit mazgą!“ Jie užmezga ir pažiūri, ar ta virvė tikrai stipri. Duoda laikyti vienam vyrui už vieno galo, kitam – už kito. Virvę ištempia. Na, ir kaip jis ten padaro? Pasisukioja, rankom pavedžioja aplink tą virvę, tik perbraukia per virvę nuo vieno galo iki kito, ir dingsta visi mazgai. Papurto rankas, ir viskas.

Būdavo labai malonu, kai dėdė atvažiuodavo. Aš ir sesė buvom dar mažytės, tai atsimenu ir atsimenu, kai dėdė iš kažkur atsiveždavo ar čia, Lietuvoj, buvo gaminamos tokios nedidelės metalinės dėžutės su rankenėlėmis, pilnos saldinių be popierėlių. Be galo buvo skanūs, ilgiausiai užtekėdavo, taupydavom, ilgai nešiodavomės po kiemą. Labai laukdavome dėdės, nedažnai atvažiuodavo, bet kai turėdavo laiko, visada atlėkdavo. Atveždavo plokštelių, nes daug turėdavo. Turėjo senovinių, dar Smetonos laikų, prieškarinių dainų. Padovanojo mano tėčiui gramofoną, kuris buvo skirtas senovinėms plokštelėms groti. Dėdė atveždavo plokštelių, o kartą atvežė pilną senovinę spintelę. Ji buvo suskirstyta į siauras lentynėles. Ant durelių buvo plokštelių sąrašas nuo 1 iki 20, berods. O šiaip – ar prie stalo, ar būry draugų – žodžio kišenėje neiškodavo. Visokie šposai, juokai, iš nieko padarydavo kažką įdomaus.

Prisimenu vieną pokštą, kuris, mano akimis, buvo labai žiaurus. Dėdė Jonas iš burnos ištraukdavo skutimosi peiliuką („britvučių“). Kai tik nurydavo seilę, atrodydavo, kad jis atryja daugiau jų. Skutimosi peiliukai būdavo surišti tokiu plonu siūlu ar kuo kitu. Juos taip traukia traukia. Atrodo, kur ten taip telpa, juk gali ir kraujas pradėti bėgti, gal jis ten susipjaustys liežuvį. Dar patraukia patraukia, lyg būtų kur užsikirtę.

Su spalvotom gėlėm irgi darydavo pokštą. Pvz., rausvą puokštę iš popieriaus įdeda į tokią dėžutę, uždaro, ištraukia stalčiuką ir išima visai kitos spalvos gėles. Dabar, kai galvoji, tai ten kažkokia apgaulė. Būtų galima išanalizuoti.

Savo paslapčių dėdė, ko gero, niekam nėra perdavęs, turbūt nusineš į amžinybę. Kažkada yra sakęs, kad išmokti gali kiekvienas. Turėjo daug literatūros, skaitydavo, domėdavosi, važinėdavo po užsienį. Prisimenu laikraščio straipsnį, kad dėdė Jonas ir garsieji Ramanauskai dirbo „Aušros“ cirke. Važinėdavo po Lietuvą ir už jos ribų su koncertinėm programom. Taip pat gyveno Kauno zoologijos sode, ten turėjo dresiruotą beždžionėlę Moka. Dresiruodavo ir kitus žvėrelius bei paukščius.

Dėdė Kvedaras labai mylėjo gamtą, medžius, gėles. Jo tėvų sodyba dar tebestovi Jurgėnų kaime. Jis kartu su broliu Broniumi apsodino sodybą medžiais, kurie dabar tapo šimtamečiais. Dabar gyvena Rokų keramikos gamykloje. Man labai įsiminė įvairiausių gėlių prisodintos plantacijos. Gal todėl ir aš labai pamilau gėles. Man labai patikdavo

kaktusai. Dėdė sakydavo, kad juos augina iš sėklų. Pasakodavo, kad susirašinėja su botanikais iš viso pasaulio. Jis mokėjo lotynų, vokiečių kalbas. Siųsdavo jam sėklas, iš jų išaugindavo įvairiausių augalus. Jei kokios reikėjo, tai duodavo daigelį ar sakydavo, jog kitą kartą padaugins.

Kai aš gyvenau Veselkiškiuose, jis buvo atvažiavęs į Linkuvą su visa cirko artistų trupe iš „Aušros“ cirko. Kai sužinojome, jog bus cirkas Linkuvoje, visi nuvažiavome pažiūrėti. Ten buvo didelė programa. Buvo atvykę ir Ramanauskai. O mums buvo pasididžiavimas, kad mūsų dėdė Jonas ten dalyvauja, taip širdžiai malonu, gera.

Ilgai buvo geros atminties, gal dabar kiek atmintis šlubuoja, o šiaip tai su juo buvo įdomu pašnekėti. Kick papasakodavo iš savo gyvenimo atsitikimų! Labai įdomu pas jį būdavo per vardadienius ar gimtadienius. Susirinkdavo jo draugai iš cirko ir pasakodavo atsitikimus iš cirko dienų. Kartais blogai baigdavosi cirko artistams, kurios su dviračiais ant lyno važinėdavo.

Širdį pamalonina, jog močiutės brolis – toks įžymus žmogus iš Pasvalio krašto. Ir pasvaliečiai, ir jurgėniečiai turėtų didžiutis juo. Šalia visų garsių Pasvalio krašto rašytojų, poetų, manau, reiktų įrašyti ir Joną Kvedarą, kaip cirko artistą, garsinusį šį kraštą“.

* * *

Pasakoja Regina Dirmienė:

„Mes gyvename kartu su Jonu Kvedaru Rokuose ir pažįstami jau apie 30 metų. Jis įdomus žmogus, daug matęs, daug pasaulio apvažiavęs. Kažkada mokėsi Vatikane, kurį laiką gyveno Kryme. Buvo tremty, kalėjime Prancūzijoje. Žodžiu, žmogus labai įdomus. Daug metų dirbo cirke, buvo iliuzionistas. Darydavo fokusus, paskui pradėjo dirbti daugiau su žvėreliais, su gyvūneliais. Turėjo beždžionę, vardu Mokutė, buvo Rokuose atsivežęs, augino šiltnamiuose. Abu eidavo į vakarones ir rodydavo cirko numerius. Dar turėjo balandžių, vištyčių, turėjo kalbančią papūgą. Ji labai gražiai kalbėdavo. Kai baigė su gyvūneliais koncertuoti, čia, Rokų gamyklos kiemo šiltnamiuose, jis padarė mini žiemos sodą. Turėjo labai daug įvairiausių augalų. Susirašinėdavo su viso pasaulio gamtininkais net iš Indijos, Japonijos, Kinijos. Gamtininkai jam atsiųsdavo daug įvairių rūšių sėklų. Užveisė šiltnamiuose botanikos sodą, atvažiuodavo labai daug žmonių, apžiūrėdavo. Tuo metu gamykla dar dirbo, tai buvo maždaug 1970 metai. Jonas Kvedaras augindavo egzotinius augalus. Augalai žiemą ir vasarą buvo apšildomi ir neišaldavo. Tvarkydavo gamyklos aplinką, jam padėdavo gamyklos darbuotojos. Jonas Kvedaras labai įdomiai gyveno, viskuo domėjosi. Buvo geras kulinaras, kepdavo šakočius, grybukus. Vėliau prasidėjo Sąjūdis, tada į tą Sąjūdį labai įsijungė. Buvo Pirmojo Sąjūdžio suvažiavimo delegatas. Vėliau pasiligojo. Maždaug 1990 metais susirgo tuberkulioze. Atitrūko nuo visos Sąjūdžio veiklos.“

Labai įdomus žmogus. Mokėjo daug kalbų, šiek tiek kalbėjo vokiečių, čekų, rusų, anglų, prancūzų kalbomis. Dirbęs įvairius darbus, labai daug kuo domėjosi. Na, o dabar nėra sveikatos. Jam neseniai sukako 90 metų. Ir tai dar palyginti švicsaus proto. Dažnai prisimena praeitį, mini savo tėviškę, o dabar atitrūkęs nuo išorinio pasaulio.“

* * *

Pasakoja pats Jonas Klemensas Kvedaras, buvęs cirko artistas:

„Šiauliuose ir Biržuose buvau subūręs saviveiklininkų cirkus. Dirbau fokusininku – iliuzionistu. Cirke buvau vienintelis fokusininkas. Mėgau daryti įvairius triukus. Ypač visiems patikdavo ugnies rijimas. Tai darydavau labai paprastai. Degančią žvakę įsikišdavau į burną, orą traukdavau į plaučius, nes jei netrauksi oro, tai degins gomurį. Žvakės liepsna būdavo tiesi. Į pasirodymus ateidavo daug žmonių, ypač vaikų, o kartu ir tėvelius atsivesdavo. Didieji cirko mylėtojai buvo vaikai. Biržuose įsikūrusiame cirke „Kosmosas“ programą sudarė vaikai. Daug keliaudavome su pasirodymais. Taigi kartą užsukome ir į Jurgėnų dvarą. Atvyko cirkas su žvėreliais. Tuo metu buvau žvėrelių dresuotojas. Po pasirodymo su meškute ir beždžionėle Moka nuėjome aplankyti Miliutės (Emilijos). Jos dukra Bronytė labai bijojo meškos, nes riaumojo, o Moka ant tvoros užlipus sėdėjo. Gyvūnus dresuodavau pats. Gyvūnai labai greitai išmokdavo triukus, o už gerai padarytus triukus paglostydavau ar duodavau cukraus gabaliuką. Visi gyvūnai man buvo meilūs, nė vieno neišskirdavau išskirtine meile. Mylėdavau visus: ir papūgą, ir šuniukus, ir meškutę, ir beždžionę, ir vištas, ir balandžius, ir pelėdą. Pastaroji labai gražiai lesdavo. Vištas užmigdyti būdavo lengviausia. Paguldai aukštyn kojom ir miega. Turėjau kalbančią papūgą, kurią, kai nebedirbau cirke, auginau savo šiltnamyje. Buvau ją išmokinęs kelių frazių: „Kvedarai, pabučiuok!“ arba „Kvedarai, ką darai?“. Pažinojau Joną ir Jadvygą Ramanauskus. Jie dirbo „Aušros“ cirke. Dažnai susitikdavome. Cirke dirbau nuo jaunystės. Labai jį mylėjau, buvau visa širdimi atsidaavęs. Kai nebedalyvaudavau cirko pasirodymuose, išitraukiau į Sąjūdžio veiklą. Dalyvavau pirmojo Sąjūdžio suvažiavime. Buvau delegatas.“

Atsiliepimai spaudoje apie Joną Kvedarą

Šiaulių rajono kultūros namų direktorė E. Tarabildienė 1961 metais rašė: „Šiaulių rajono kultūros namų saviveiklininkai <...> suaktyvino savo veiklą. Į jų gretas įsijungė ir micsto cirko entuziastai, kurie nusprendė paruošti naujus numerius. Prasidėjo repeticijos, treniravimasis... Respublikinės Šiaulių ligoninės darbuotojas K. Kvedaras ruošė įvairius iliuzionisto numerius <...> Ir štai pirmasis pasirodymas Bubiuose <...> Ypač žiūrovai negailėjo plojimų iliuzionistui K. Kvedarui <...> Jo kvietimu vienas po kito į sceną kilo vakaro dalyviai, padėjo jam atlikti visokiau-

sius „stebuklus“. Visų pasigėrėjimą sukėlė „magiškas“ iliuzionisto mostelėjimas. Greta jo pradėjo skraidyti taikos balandžiai.“²

Respublikinio laikraščio „Tiesa“ žurnalistas Biržų rajone rašė, kad į cirką ateina daug vaikų, norinčių tapti klounais, iliuzionistais. Tačiau vieni neturi tam gabumų, kiti blogai mokosi mokykloje ir yra nedrausmingi, todėl J. Kvedaras vaikus perspėjo: „Jei kuris iš jūsų blogai mokysis, nesirodykit, vis vien nepriimsiu į kolektyvą. Pirmoje eilėje turi būti mokslas, darbas namuose, ir tik laisvalaikį galite praleisti cirke.“ Iš vaikų buvo reikalaujama tėvų ir auklėtojų parašų ir net pažymų apie sveikatos būklę. Jauno cirko dalyviai žadėjo atidaryti Biržų jaunimo saviveiklinį cirką „Kosmosas“.

Žurnalistas R. Prekeris 1967 metais rašė: „Vos prieš porą savaitių nuskambėjo koncertas, šokiai, kino filmas Pergalės krantinės mikrorajono aikštelėje. Nauji skelbimai pakvietė gyventojus vėl susirinkti į aikštę, nuotaikingai praleisti popietę. Visą programą užpildė Kauno zoologijos sodo visuomeniniais pagrindais suorganizuotas cirkas. Etatinis dresuotojas Jonas Kvedaras parodė savo auklėtinių meną. Dresuoti šuniukai, balandžiai, beždžionė, meškinas Neronas vienas po kito, kai kur ir visi kartu linksmino susirinkusius.“³

Žurnalistas J. Saulius rašė: „O štai scenoje ir gyvulių bei žvėrelių dresuotojas J. Kvedaras. Ilgamečio ir kruopštaus darbo dėka jo rankai paklūsta meška, pro lanką šokinėja žvitrioji beždžionė Li, jodinėja ant šuns.“⁴

Po kurio laiko J. Kvedaras įsidarbino Kauno zoologijos sode, kuriame smalsiems lankytojams rodydavo cirko numerius su žvėreliais.

Žurnalistas Gaigalas: „Nustebusi margaspalvė papūga sveikina žiūrovus, dresuotojo kviečiama, scenoje nedrąsiai pasirodo jaunutė stirmaitė. „Šoka“ balandžiai. Greit slenka laikas, bežiūrint gyvūnų pasirodymo. Zoologijos sodo lankytojų plojimai – nuoširdi padėka ne tik žvėreliams, atlikusiems įvairius programos numerius, bet ir jų dresuotojui Jonui Kvedarui. Gamtos mylėtojas su savo „saviveiklininkais“ pabuvojo įvairiuose Lietuvos vietose, aplankė daugelį mūsų šalies miestų.“⁵

Jonas Kvedaras laikraščiuose minimas kaip grožio puoselėtojas. Daiva Pyplytė rašė: „Jo kambario langai atgręžti į šiltnamį, tad vakare visame bute gali nedegti šviestos. Vaikščioti žalsvoj prieblandoj ir pro langą lyg ekrane matysi žydinčių gėlių pasaką <...> Jono Kvedaro, Rokų keramikos gamyklos gėlininko, šiltnamyje daugiau kaip 360 rūšių gėlių.“

² Šiaulių rajono laikraštis „Leninietis“. 1961 m. lapkričio 2 d. Nr. 138 (330)

³ „Kauno Tiesa“. 1967 m. liepos 16 d. Nr. 165 (6286)

⁴ „Šilalė“. 1968 m. vasario 10 d. Nr. 17 (1843)

⁵ „Kauno Tiesa“. 1968 m. rugsėjo 13 d. Nr. 215 (6642)

Vido Dulčės nuotrauka

Tomas Taškauskas

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 4f klasės moksleivis. Gyvena Talačkonių kaime, Pasvalio rajone.

Papasakok, Tomai, apie erdvę, kurioje gyveni.

– Gyvenu kaime, kur nuostabūs saulėlydžiai, lygūs laukai ir miškas netoliese. Didžiąją laiko dalį praleidžiu savo kambarėlyje. Svarbiausią vietą jame užima rašomasis stalas ir mano sapnų raktus sauganti lova...Kambario aplinka chaotiška, bet man atrodo labai jauki.

– **O kas daugiausia vietos užima tavo vidiniame pasaulyje? Kada pajunti dvasinę pilnatvę? O ko tame pasaulyje dar trūksta?**

– Dėl savo uždaro būdo turiu daug laiko savęs, kitų žmonių, gamtos stebėjimams ir apmąstymams, skaitymui. Svarbią vietą mano pasaulyje užima ir muzika, kuri nuolat manyje arba su manimi. Galiu klausytis ir klasikos, ir roko, ir džiazo, ir pop dainų – tai priklauso nuo mano minčių ir nuotaikos. Vis svarbesnes pozicijas mano pasaulėjautoje įgauna Dievas – kaip šaukiantis paskui save pažinimo, supratimo ir teisingumo aidas. Stipriausią dvasinę pilnatvę, kuri kartais panašėja netgi į ekstazę, aš pajuntu kūrybinio akto metu ir galvodamas apie Dievą, besimeldamas. O trūksta manyje atvirumo, sugebėjimo rasti stipresnį ryšį su kitu žmogumi.

– **Pakomentuok frazę: „...tik mylintys pažįsta Dievą“ (V.Kukulas).**

– Dievas man asocijuojasi su dviem dalykais – su meile ir kančia. Meilė yra priartėjimas prie amžinybės, t.y. Dievo. Kartu tai ir aukščiausias pažinimas, stimulus kurti rojų žemėje ir skleisti gėrio šilumą. Meilės netekimas dažnai

verčia kentėti, įvertinti tai, ką turi ar kažkada turėjai. Tai irgi suartina su Dievu.

– **Kas tave paskatino rašyti eilėraščius? Ar daug jų esi parašęs?**

– Paskatino noras išsilieti, kalbėtis su visais ir kartu su kiekvienu atskirai. Nemažai žmonių stengiasi kaip nors „prastumti“ laiką, vadinamą gyvenimu, bet man toks požiūris nepatinka ir kurdamas bandau mokytis gyventi – gilinuosi į vidinį žmogaus pasaulį, į mąstyseną. Esu parašęs apie 80 eilėraščių, bet labai gerų, man pačiam patinkančių tėra keliolika.

– **Kas, tavo nuomone, yra svarbiausia eilėraštyje?**

– Kūrybos pradžioje svarbiausiais dalykais laikiau mintį ir skambumą. Dabar pradėdu ieškoti originalesnės raiškos, pabrėžti ne tik mintį, bet ir jausmą. Kurdamas eilėraštį vadovaujuosi nuojauta. Manau, kad poezija turi išsaugoti savitumą – eilėraštis turi skirtis nuo prozos kūrinio, jis turi skambėti. Negalima nutolti nuo poezijos šaknų, prigimtinio jos lyrizmo. Sugebėjimas „pagauti“ žodžių prasmes, sudėlioti jas į skambančią grandinę, suteikti akimirkai formą – šitai aš suprantu poeziją.

– **Ar esi girdėjęs, kaip skamba tylą?..**

– Realybėje tylą neįmanoma. Ją visada drumsčia garsai. Todėl lieka jos ieškoti už sąmonės ribų, sapnuose. Esu tylą išgirdęs...Skambesys sunkiai nusakomas, jis daugiau juntamas. Tai lyg įsiskverbti į oro srovę, kuria teka laikas, matyti, kaip tavyje gimsta mintis kristi ir, palietus lūpomis besiformuojančių plunksnų aksominį blizgesį, pajusti jų švelnumo skleidžiamą garsą...

– **O kas bus tavo ateityje?**

– Kultūrinę veiklą, kūrybą, katalikybės praktikavimą laikau prioritetinėmis savo gyvenimo sritimis. Iš ateities tikiuosi daug naujų patirčių, kurios subrandins ir išbandys mane kaip asmenybę. Baigęs gimnaziją, ketinu studijuoti Vilniaus pedagoginiame universitete.

Kalbėjosi Regina Grubinskienė

Ant kranto

Šiltas vakaro brizas
Gainioja pilką dvasios šydą.

Į klimpo į molį
Tavo trumpos kojos.

Nepasiilgsti originalių pavidalų
Savojoj realybėj?

Parduota vasara

Kai mano rankos nuogos
Bučiuoja gaivią vėsa,
Jau rimsta juodaplaukės šokis
Ir tirpsta paskutinių taktų aidas.

Iš prieblandos išnyra žalias milžinas.
Kvapai juodi, garsai kažko, kas baigias,
Susimaišys su manimi ir žadins ilgesį.
Mėnulis tirpsta akyse kaip sniegė.

Nusimeti ir paskutinį lengvą rūko rūbą;
Eini artyn tokia nuoga ir gundanti.
Paimtas bučinys, padėtas į pasąmonės galerijas.
Nusišypsok ir patylėki – mirė Aš.

Su pirštais šoka lengvasparnės fėjos.
Juoda, juoda tu ir gaivi, naktie!
Užbūrei, pavergei, sugėrei.
Sapnus, spalvas ir viską viską į mane suliek.

Su akmeninėm pėdom nepakilsiu.
Vėl krenta gėstanti žvaigždė. Tyla.
Išnykdama ji dovanuoja viltį.
Kad būsi kažkada ir vėl tokia.

Paguodos neužtenka, matymas blyškus;
Akimirkų tėkmė ilga, o kelio nieks nerodo.
Aš būsiu, būsim mes, ji bus.
Bet juk prasidedam ir baigiamės visi vienodai.

Visatos laikrodžiai tuoj muš, tuoj rytas.
Šunų lojimas, įkyri uodų malda.
Lašai praskiesti rudeniu... taip smarkiai pila.
Už juos parduota vasara ir išvežta.

Nostalgija

Tylus vakaras vėl pakvies į kelionę,
Į namus, kur šeima ir senieji draugai.
Nežinojai, kuo būsi, ko nori, kam gyveni.
Ir jau niekad širdis nebeplaks kaip dabar –
Žingsniais glostant miegančią gatvę.
Kaulus smelkiantis šaltis dingsta kažkur.
Tėvo rankos, motinos veidas.
Švelnu...

Meluosiu sau

Puodelis šermukšnių arbatos garuos.
Pailsusi saulė paplūdus kraujuos.
Rytojui nereikia tavo dainos,
Rytojui nereiks ir tavo galvos.

Nuplikusiais medžiais keliauja ruduo.
Medieną iš liūdesio griaužiantis šuo.
Surytų jis tavo dėmėtas mintis,
Suėstų jis tavo rasotas akis.

Su žliaugiančiom žemėm myluojas vanduo.
Žalsvais trafaretais štampuotas akmuo
Kaip stringantis, dar neištartas skiemuo,
Pradėtas sapne sau meluojant.

Pražystančio kvapo naktis dar turiu
Tavam siluetai po kiemo klevu.

Mano grįžkeliai

Kas iš sapno prižadins, tas šventas.
Smilkalai kausto laiką miegu.
Išeinu aš! Išlaksto pasaulis fragmentais,
Nesudaužomų disko tiradų garsu.

Atsimerkiu. Kraujuojantis žvilgsnis
Sudėlios nebe taip jau natas.
Užsmuikuoja žiogai mano grįžkelius,
Šitas kelias suranda ribas.

***

„Pradžioje buvo žodis ir tas žodis buvo pas Dievą“
Iš Šventojo Rašto

Iš vasaros lukšto kalasi žodis;
Rodyklėmis laikrodžio šypsos ironija;
Aš gyvas, bet tai ne įrodymas,
Veikiau nuolatinis neigimas.
Ar to Tu tikėjaisi tardamas pirmąjį žodį?..

Edita Žurumskytė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 4f klasės moksleivė, Maironio literatūros muziejaus organizuojamo respublikos moksleivių kūrybos konkurso (2003 m.) laureatė, jaunųjų filologų ir kitų literatūrinių konkursų dalyvė

Esė

Uola

Aš dar nemoku gyventi? Nuolat – bum, auč, štiš, o, mm, keberioškšt.. Moku. Nesgi tai ir yra gyvenimas. Va. Man taip atrodo. Tik, hmm, reikėtų tikslo... Tokio didelio didelio kaip, tarkim, Petro Vileišio. Uolos. Na, kokį gi žmogų aš dar galėčiau laikyti pavyzdžiu, jei ne tą, kurį kasdien matau, kurio pavardę nuolat girdžiu ir rašau, apie kurį žinau...

Neleisti niekam atimti to, kas tavo. (Rusai lietuvišką spaudą turbūt buvo uždraudę dar ir dėl pavydo (!), nepaisant noro kuo greičiau okupuoti, palaužti, priversti vergauti. Nors jų buvo keliasdešimt kartų daugiau – mes

iniciatyvesni ir vieningesni. Be be be!). Mylėti tai, kas tavo. Ir tau brangių žmonių.

Didžiausias uždavinys – išmokti tai daryti... Saugoti, aukotis, branginti, atiduoti visas jėgas ir išsemti dvasią. Nebūtinai dėl tautos ir laisvės. Dėl žmogaus. Kai šiandien viskas lengvai nuperkama ir parduodama, ar dar mokame necgoistiškai mylėti? Na, rodos, myliu. Draugą. Nes jis geras, gerbia mane ir gina, sušildo rankas, atveria širdį (oi, kaip įdomu ten!...). Myliu, nes jis man visa tai duoda? O jei nebeduotų? Nieko nieko. Jei tik būtų, ir viskas. Egzistuočiau. Ar mylėčiau? Nieko negaudama.

Petras Vileišis buvo namai. Vilties. Petras Vileišis yra namai. Antrieji. Mūsų tūkstančio.

Jis mokėjo dalintis.

Einu gatve. Elgeta prie didžiulio prekybos centro. Įmetu pinigėlį. O kam? Gi vis vien pragers... Man taip sako. Ir antrąsyk mesti nebelcidžia. Na, tegu ir geria! Jeigu jam reikia, jeigu dėl to jis bus laimingesnis. Čia jo gyvenimas. Pinigų man tai negaila. O užuojautos? Prieš Kalėdas žmonės agituojami padėti našlaičiams. Žiūrint į tokius gyvenimo ne itin apdovanotus vaikus, gaila. Bet tik dešimčiai minučių – paskui pasimiršta. Vėl prisimenu. Gaila. Ašarėlė kokia nurieda... O padėti, pakeisti ką nors? Atsidūstu. Jų gi tūkstančiai. Beviltiška stengtis visus padaryti laimingus (dabar man ypač prisireikia Petro Vileišio – namų pirmąją prasme). O gal nors vieną? Taip taip taip! Bet vėliau. Nes dabar negaliu. Sąlygų nėra. Pasiteisinimai...

Vyrai stiprūs. Šis vyras buvo labai stiprus. Rašė vadovėlius (fizikos), švietė žmones, nors galėjo likti neišklauskiamas, tiesė tiltus, nors jie galėjo būti sudėginti, gaivino, nors už tai jo širdies dūžiai galėjo būti nutildyti... Ir aš užaugsiu. Rizikuosiu. Ir nebijosiu. Nes darbas dvasioje išsiuvinėja saulę.

Ir aš mokėsiu laikyti taip ištiestas į dangų rankas, taip išdidžiai rodyti pulsuojančią gyvą širdį, taip kovoti. O kiti nenori? Kodėl? Nes viską turi – laisvę, nes visada atsiras geriau mokančių? Nes vis dar bijo atiduoti tai, kas jiems brangu, dėl to, kad būtų ką branginti kitam.

Aukojamasi iš meilės. Mylint. Aš galėčiau aukotis? Jei matyčiau tikslą. O jis matė. Ir šventai tikėjo. Ačiū.

Sniegas

Aš labai labai nemėgstu sniego.

Veidmainis. Baltas, spindintis ir tyras, neva geras ir nekaltas. Tiesiog! Fu. Netgi nekenčiu. Bet ne todėl, kad jis žudo. Smulkiają fauną ir florą, žmones (jei yra sniegas – yra ir šaltis, jei yra šaltis – yra ir tie, kuriuos jis užklupo netikėtai, tuos, kurie neturi namų. Ir šilumos). Ne...

Bjaurus nedidelio tankio purutis sniegas...

Išėina vyras. Iš namų. Trumpai (o gaila...). Susitikti su

draugais. Irgi vyrais. 80% viso kaimo vyrų populiacijos kone kiekvieną vakarėlį galima sutikti bare. Kaimo bare. Tai veikia snarglėta ir prarūgusi šlapimu trenkianti skylė, bet virš durų (angos) kabo išraiškingos raidės „Baras“. Ką gi, nesiginčysiu.

O moterys lieka. Kuičiasi namie, ruošia nuolat gaminiamo būsenoje esančius (nespėja stalo pasiekti) pietus, gano begalę vaikų. Vyro dovanos. Gimtadienio, sukaktuvių ar šiaip, be progos, įteiktos dovanėlės. Tarsi gėlės. O juk žiedelius padovanojai, ir viskas – negi rūpinsies, drabužėlius pirksi, bendrausi?! Kvailiu dar palaikys. Kiti vyrai.

Pasisvečiavusi pas pusbroliuką, važiuoju namo. Su dviračiu. Per ledą. Peniu savo kraują adrenalinu – griūsiu dabar ar kai suksiu į kiemą? Vakaras. Pilnas dangus žvaigždžių. Ir žvaigždučių. Pavienės, krūvelėmis... Dangus labai giedras. Todėl ir šąla. Bet vis dėlto – kokios žvaigždės!.. Arti. Danguis moterys. Kurioms mėnulis vaikų nedovanoja – gražios, ramios ir labai labai šaltos. Matau, vyrai eina namo. Eina, bėga, plaukia, leidžiasi stumiami. Antgamtiskų jėgų. Kartais pipi prie pakelės berželių padaro. Kodėl gi ne? Apgrūna. Pasivolioja, atsikelia ir vėl eina. O vienas atsikelti nebegali. Pažįstu – Titkūnas. Pristabdau – gal padėti? Ne, ateina žmona. Titkūnienė, gera mano močiutės draugė. Pasiima vyrą ir tampa ta antgamtiška jėga, stumiančia jį. Snieguotą vyrą. Pusę vyro.

Kodėl ji kenčia? Ją muša, nesuvokiamai daug vaikų dovanoja, žemina... O ji būna. Rūpinasi. Nes gėda gyventi vienai su krūva vaikučių? Nes bijo? Nes myli? Nes jie visgi yra vyrai – o jų mums reikia?..

Ir štai kodėl aš nekenčiu sniego. Nes bijau. Vyro, iki pusės sniege. Ką nors kaltinti juk reikia...

Karas

JAV užpuolė Iraką. Laukė laukė, mėnesių mėnesius tempė gumą, bet vis dėlto užpuolė. Nemažų susirėmimų, kaip kad karas Vietname ar kova su tuo pačiu Iraku dėl Kuveito išlaisvinimo, būta ir anksčiau, bet šiandien galiūnės JAV žmonės bijo labiau. Bijo ne jos ekonominės galios, o kraujo, bijo jos modernios karo technikos ir žiaurumo. Trečiasis pasaulinis karas? Ne, turbūt ne. Bet juk ne pavadinimas esmė. Vėl, kaip ir prieš pusšimtį metų, žmogus ims drebėti dėl savo laisvės, gyvybės, dėl savo vaikų ateities...

Ir dėl ko visa tai? Dėl supuvusių bestuburių liekanų, kurias dabar vadiname nafta, ar tik todėl, kad kažkas sumanė pažaisti ir iš arti pažiūrėti į kitus žmones? Bus daug žuvusių. Bus sužeistų, bus gedinčių, sugrius miestai, žmonės praras pasitikėjimą vieni kitais. Juk tokios sąjungos ir organizacijos sukurtos tam, kad užtikrintų taiką ir ramybę pasaulyje! Vieni tik iš to ir duoną tevalgo,

dirba neva kitų labui... Ir štai kas iš viso to išėjo – šnipštas. Ir tik dėl to, kad kažkas panorė žaidime būti marionečių karaliumi...

Šįryt broliukas manęs paklausė, kodėl ta mergaitė televizoriaus ekrane taip gaudžiai verkė, kodėl ji buvo be batukų... Pasimečiau. Aš pati nežinau, kodėl taip yra? Ir neturiu ko paklausti. Žmogus žiaurus. Ir labai protingas. Jis kuria sudėtingiausius ginklus, išleidžia krūvas pinigų tam, kad galėtų žudyti kitus...

Man patinka stebėti smėlio dėžėje žaidžiančius vaikus. Jie krykštauja, dalinasi vieni kitų žaislais, kartais pasipeša. Bet jie susitaiko. Jie suraukia mažas savo kaktytes, nususka, o po to vėl kartu laksto aplink medžius, nes pamiršta. Arba tiesiog žino, kad supykti negerai, taip neįdomu, nes vienam bėgti medžių tuneliu liūdnoka. Reikia kitų. Vaikai pykti nemoka. Ir aš nemokėjau. Ir jie, žudantieji, nemokėjo. Kaip ir mano broliuko draugai jie kadaise žaidė smėlio dėžėse, raukydavo mažas kaktytes... Vaikai užaugo. Vaikai tapo žiaurūs.

Man dar ir dabar patinka žaisti. Daryti ką nors savo malonumui, daryti tik todėl, kad tai suteikia džiaugsmo. Neįpareigojantys, nieko (nebent tik tai, kad draugai man taps dar artimesni) nereiškiantys išsidirbinėjimai ir nusišnekinėjimai padeda atsipalaiduoti, į aplinką pažvelgti su šypsena lūpytėse. Štai kokie turi būti žaidimai. Ir man jie patinka. Manau, patinka visiems. Nuoširdumas ir abipusis pasitikėjimas juose būtini. Taip jau yra ir to keisti nereiškia.

Nuolatinis skubėjimas, įtampa, nežinomybė, kaukės dabar mane lydi vos ne kiekviename žingsnyje. Betgi tam ir yra gyvenimas – kad galėtum tai įveikti, nusišypsoti ir pasakyti „Aš laimėjau“. Kad galėtum pajusti, kokias saldi – kad ją kur balti arimai! – ta pergalė. Pergalė kovoje su kasdienybės šiukšlėmis.

Man reikia šuniuko. Aš noriu žaisti. Aš noriu jaustis šeiminike ir kurti drauge. Noriu ką nors sukurti. O po to sugriauti. Nes aš šeiminkė...

Jie žudo. Jie nekuria, bet sugriauna. Jie irgi nori žaisti, bet kiti jų nepriima į savo smėlio dėžę, nes žudančiųjų bijo. O žaidime juk daroma tik tai, kas suteikia džiaugsmo... Buvimas šalia tų, kurie nemoka dalintis žaislais, pamiršti, kad supyko, kurie atsisako tau padėti išipurtyti smėlį iš plaukų, kuriais negali pasitikėti, džiaugsmo nesuteikia. Tačiau žudantieji irgi nori žaisti... Todėl jie tai ima daryti praliedami kraują, vadovaudamiesi principu „Jei tai yra ne mūsų, tai, vadinasi, nebus ir jūsų“. Jie nemoka žaisti. Jie nemoka kovoti su kasdienybės šiukšlėmis ir žudydami kitus bando pajusti tą saldų pergalės skonį. Jie praranda žvelgimo į aplinką su šypsena lūpytėse teikiamą džiaugsmą. Jie bando tai atpirkti. Jie žudo. Jų žaidimai suteikia skausmą kitiems. Reikia jų gailėtis. Nes jie nemoka. Arba jų nekęsti. Nes jie skaudina.

Tiesiog nenoriu būti banali

Mirė. Kaimynė. Sena, auksarankė močiutė. Suvažiavo visi giminės – seserys, vaikai, anūikai, bambliai proanūikai ir dar ten visokie kiti devinti vandenys nuo kisieliaus. O jau ašarų, ašarų!.. Prisiminė mat galų gale. O kai ji gyva buvo ir draugijos troško, kai sirgo... Ji buvo viena. Ir numirti norėjo. Kai nupirkusi duonos sėsdavau ant vienos iš dviejų širdelėm išdrožinėtu kėdžių jos aprūkusi kambarėly, ji guosdavosi. Kad pavargo. Dabar juodaskarės ir kostiumuotieji rauda: „Kas MUMS dabar taip gražiai bedainuos, kas pasakas bescks, pas ką MES vasarą važiuosim, daugiau MES niekada niekada nebesigardžiuosim pasakiško skonio bandelėmis, kaip MES dabar be jos gyvensim?..“ Egoistai.

Bet net ir tokiom akimirkom aš nenorėčiau būti Ledo Karalienė. Taip taip, tokia pat kaip tame rusiškame, dar ne kompiuteriu pieštame filmuke. Kur gėris nugali. Šalta, bejausmė, visiškai abejinga kitų skausmui ir tam, kas vyksta aplinkui. Besirūpinanti tik savimi. Akla. Taip būtų lengviau, bet kodėl ne? Nes tai jau būtų banalu.

Einu per miestą. Gimtąjį Panevėžį. Konteinery, prie kalėdiškai pasipuošusio „Iki“, maisto, butelių ir prisiminimų (jis irgi kažkada nevalgydavo duonos plutelės) ieško žmogus. Jos žiūri. Ir taip žavingai, mergaitiškai krizena. Nori priėti. Išsitraukia iš indėniškais motyvais puoštos mažytės rankinės gumos pakelį. Artinasi. Mesteli frazę su sparniukais: „Sakiau, kad konteineriai mūsų miestui tik papildomų problemų sukels“, kuri įplasnėja tam žmogui širdin. Turbūt žiūrėjo vakarykštę laidą apie žmones, atsiradus konteineriams iš šiukšlynų besikeliančių į miestus. Pačios kažin ar būtų taip tiksliai mintį suformulavusios. Klapt gumą į burną, o pakelį lėtai lėtai paleidžia konteinerin, stengdamasi įžvelgti, ką žmogus laiko rankose. Tuoj atsisuka į drauges ir ima taip pat žavingai, mergaitiškai taukšti apie jį. Žmogų. Žeminti. Nes jos – Ledo Karalienės.

Albertas Bieliūnas

30 metų Pasvalyje

Albertas Bieliūnas prieš 62 metus gimė Rokiškio rajone, Pakriamių kaime. Baigęs Obelių vidurinę mokyklą, tarnavo armijoje, įsigijo tolimųjų ryšių radisto specialybę. Teko skraidyti įvairių tipų lėktuvais, daugiau kaip 60 kartų iššokti su parašiotu. Parašiutizmas buvo tapęs smagiu hobiu. Bet gyvenimui Albertas pasirinko ramesnę, anot jo, mediko specialybę – baigė Utenos aukštesniąją medicinos mokyklą. Pasvaliečiai jau 30 metų jį pažįsta kaip medicinos felčerį. Greitosios medicinos pagalbos mašina skubantį pas susirgusius, nelaimėn pakliuvusius. „Balandžio 1-ąją suėjo 30 metų, atiduotų Pasvalio krašto žmonėms, – sako Albertas. – Tenka dalyvauti ir jiems gimstant, ir iškeliaujant į Anapilį“.

Mėgstamiausias Alberto laisvalaikio praleidimo būdas – meškeriojimas. Jo gyvenimas apvirtęs aukštyn kojom: naktimis arba hudi Greitojoje medicinos pagalboje, arba vos prašvitus, lekia su meškere prie upės. Dienomis miega. Arba skaito knygas – jas ir perka, nepagalėdamas net šimtinės, ir nešasi iš bibliotekos. Ir ne tik lietuviškai parašytas.

Dar dienomis (gal ne tik dienomis?) rašo eilėraščius. Mėgsta sonetus. Literatūrinės kūrybos pradžia – Obelių vidurinėje mokykloje. Alberto eilėraščiai spausdinti Utenos, Akmenės, Pasvalio rajonų laikraščiuose, dienraštyje *Panevėžio rytas*, almanache *Svalinėjimai*. Albertas ištikimas klasikinei ketureilei strofai, eilėraščiuose dominuoja išgyvenimas, sužadintas jaunystės prisiminimų, meilės jausmo, gamtos pasaulio – ypač daug pavasario ir rudens motyvų. Kartais nustebina neįprasta raiška, nors iš esmės kalbama paprastai apie visiems artimus dalykus – nei įmantraujama, nei filosofuojama. Tai gryoji lyrika – jautraus žmogaus kalbėjimas apie gyvenimą.

Regina Grubinskienė

Albertas Bieliūnas

Pavasario vizijos

Žiemos ledai upe vėl nušnarėjo,
Ir saulės burtuose pranyko šalčio rūmai.
Akimirka sutikti aš norėjau –
Lai šį pavasarį jos stebuklingos būna.

Skambės lakštingalų pilkųjų fleitos,
Lėvens undinės melsis mėnesienoj...
Ir sielvartus visi savus palaidos –
Tie rūpesčiai staiga pražus kasdieniai.

Kalbėsiu ažuolinį užkeikimą
Piliakalnio šlaite žvaigždėms ir saulci.
Kur mano laimė, klausiu aš likimo, –
Norėčiau jos turėt mažytę sauja.

Atminties šešėliai

Vėl upė patvino lelijom –
Baltais kaip drugeliai žiedais.
Gaivūs vasaros lietūs nulijo.
O tu vėl ateik kaip kadais

Į krantą, kur mes susitikom.
Ėjo laikas aistrų svaiguly...
Atminty bučiniai pasiliko,
Bet sugrįžti atgal negali.

Eis dienos ir baltos lelijos
Tarsi žiburėliai užges...
O mintys vaizdus nusivijo
Per kupinas sapno gatves.

Rudens motyvai

Šitą vėsu vėjuotą rudenį
Plikos šakos berželių žegnosis,
Mane žvilgsniu savo pabudins,
O striptizą atliks plikas uosis.

Dardės dangumi Ratai Grįžulo,
O per dieną riedės saulės centas.
Štai laukimo pamėklė – grįžo ji.
Nežinia, kas įvyks, kas bus lemta.

Gyvenimo dienos į nuokalnę
Nuriedės tarsi sniego lavinos.
Kai giltinė dalgį tau nukala,
Iliuzijos vis dar vaidinas.

Pamiškė

Tai vartai miško karalystėn –
Riba, kur baigiasi laukai.
Skambiųjų vieversių balsai
Toliau jau niekad nenuklysta.

Tarsi neklaužados vaikai
Eglutės mažos pamiškėj
Nerūpestingai žaidžia vėjais...

Ir jeigu aš kažko ilgėjaus
Ar kankinausi paslapčia,
Į pamiškę ateinu čia,

Kur toks gaivus eglynų oras –
Nuplauna sielos dulkes jis,
Pranyksta pilkas ilgesys,
Gyventi, kurti vėlei noris.

Peizažas vakare

Užsidegė žvakės alyvų
Violetiniais savo žiedais.
Gegužio melodiją gyvą
Šlames kaip jaunystėj kadais.

Pavasario nerimo bangos
Nuplasnos su balandžio sparnu.
Būties šios akimirkos brangios
Pradings ir vėl bus neramu.

Saulėleidžio debesys puokštę
Surinks iš Vakarių žvaigždžių –
Praėjusius darbus kad puoštų.
Nakties tamsų žingsnį girdžiu.

Linguoja alyvų sietynai –
Melancholiją pilka pakvies.
Ateities mūsų niekas nežino.
Lieka nerimas mano širdies.

2004-ųjų metų kultūriniai renginiai

(Spaudos atgavimo šimtmečiui)

Sausis

23 d. – Petro Vileišio 113-osioms metinėms ir lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečiui paminėti skirta šventė „Petro Vileišio kelio tąsa – mūsų darbai“ Pasvalio Petro Vileišio gimnazijoje.

Kovas

19 d. – Spaudos atgavimo šimtmečio minėjimas Tetirvinių bibliotekoje; Pasaulinei poezijos dienai skirti renginiai Pušalote, P. Vileišio gimnazijoje, M. Katiliškio bibliotekoje.

21 d. – Popietė, skirta lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečiui ir Poezijos dienai, Meškalaucio pradinėje mokykloje.

24 d. – Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje pristatyta prof. Egidijaus Aleksandravičiaus knyga apie Antaną Baranauską „Giesmininko kelias“.

Balandis

15 d. – Spaudos atgavimo 100-mečio minėjimas Joniškėlio AŽŪM.

27 d. – Pasvalio Mariaus Katiliškio bibliotekoje visuomenei pristatyta Senųjų metrikų knygų, saugomų Pasvalio parapijos bažnyčios archyve, paroda „Rašytiniai Pasvalio liudijimai“.

Gegužė

5 d. – Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio šventinis minėjimas Pušaloto pagrindinėje mokykloje.

7 d. – Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje ir Lėvens pagrindinėje mokykloje – renginiai Kazimiero Zalenso 80-mečiui. Vytautas Girdzijauskas, Nijole Baužytė, Kazimieras Pūras, Virginijus Zalensas ir Regina Grubinskienė pristatė Kazimiero Zalenso knygą „Sudrumstas šaltinis“.

19 d. – Konferencija, skirta lietuviško spausdintinio žodžio atgavimo 100-mečiui paminėti Pasvalio krašto muziejuje.

20 d. – Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio minėjimas Mikoliškyje

29 d. – Susitikimas su poetu Mykolu Karčiausku Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje.

Šventė, skirta lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečiui: eisena, Kazio Gumbelevičiaus sodybos pagerbimas, teatralizuota gegužinė.

Teatralizuotos gegužinės dalyviai prie knygnešio Kazio Gumbelevičiaus namo.

Muziejininkas Vytautas Stragis pasirūpino, kad į pasvaliečių gegužinę atvyktų pats Petras Vileišis su šeima ir pilnu lagaminu draudžiamų knygų. Vido Dulkės nuotraukos

Birželis

20 d. – Vaškų bibliotekoje – lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo 100-osioms metinėms skirtas renginys „Kalbėjimas iš meilės pozicijų“, kuriame dalyvavo prof. Vanda Zaborskaitė, akad. Bronius Grigelionis.

Rugsėjis

17 d. – Leidyklos „Danielius“ ir Pasvalio savivaldybės remtų knygų parodų atidarymas Pasvalio Mariaus Katiliškio bibliotekoje, Mariaus Katiliškio skaitymai.

19 d. – Krinčino istorinėse kapinėse atšventintas spaudos draudimo laikotarpio Krinčino klebono Pranciškaus Mizgirio antkapinis kryžius.

Spalis

28 d. – Popietė dailininko, publicisto Prano Žitkevičiaus 135-osioms gimimo metinėms Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje.

Lapkritis

18 d. – Konferencija, skirta pirmojo lietuviško dienraščio „Vilniaus žinios“ 100-mečiui paminėti, Pasvalio P. Vileišio gimnazijoje

22 d. – Pasvalio M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje parodos „Spaudos draudimo laikų dokumentai ir leidiniai“ iš Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos fondų atidarymas.

23 d. – Spaudos atgavimo šimtmečio minėjimas Švobiškyje.

24 d. – Spaudos atgavimo šimtmečio minėjimas Kiemėnuose, Namišiuose ir Pumpėnuose.

Gruodis

1 d. – Vilniaus rotušėje – mokslinė konferencija „Vilniaus žinios“-lyg stebuklinga pašvaistė“. Dalyvavo Pasvalio savivaldybės meras Gintautas Gegužinskas, P. Vileišio gimnazijos atstovai.

3 d. – Vilniaus rotušėje pristatyta „Danieliaus“ leidyklos išleista Vytauto Pociaus knyga „Antanas Macijauskas“. Gausiai susirinkę pasvaliečiai, biržiečiai, Žiemgalos atstovai apibendrino visus metų renginius, skirtus lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečiui.

5 d. – Rajono kultūros namuose – miesto gimtadienio šventė, kultūros premijų įteikimas (G. Jusaitienei, A. Kutkauskenei, A. Rapkevičienei, N. Sakalauskienei)

6 d. – Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje parodos „Ryšys su praėjusiuoju laiku: Pumpėnų bažnyčios senosios rašytinės knygos“ atidarymas.

10 d. – Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje – Mariaus Katiliškio 90-ųjų gimimo metinių minėjimas.

11 d. – Pasvalio krašto muziejuje surengtoje literatūrinėje šventėje pristatytos literatūros išleistos knygos:

B. Černiauskienei „Audžiau abrusėlį“,
A. Gulbino „Per nerimą ir viltį“,
P. Latvėno „Stebiu pasaulį margą“,
V. Žukausko „Kruvinas karo kelias“,
E. Rauduvaitės „Pamūšių sakmės“ ir „Vieversių laukas“.

Parengė B. Lapinskaitė

Kurt Marti

Da geht ein Mensch
Dert geht e Mönch

Stai eina žmogus
Va ain žmogs

Ausgewählte Gedichte
Ungavāltā Gedicht
Rinktiniai eilėraščiai
Rinktinė ališrašė

Saulės delta
2004

Pirmą kartą sulaukėme Kurt Marti eilėraščių rinkinio „Štai eina žmogus“, kurį iš vokiečių ir Berno vokiečių kalbų į lietuvių kalbą ir pasvaliečių tarmę vertė Markus Roduner ir Vladas Braziūnas. Spausdiname porą eilėraščių.

nebijam

mas nebijam
mat ka
mokėtom bėjot'
reikėtū
ne bėjot'
baimės

mas nebijam

kėp ainas?

Ataīn
ėšain

aš prādžių
ataīn daugiau
kėp ėšeīn

bet' pask graīt
aīnas tēp
kėp ėšeīn

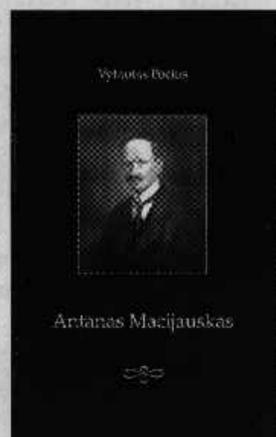
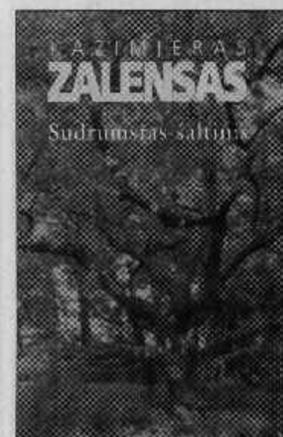
ė kėpmāt
ėšeīn daugiau
kėp ataīn

kol' viskas ėšeīn
ė nieks nebataīn

2004-ųjų metų leidiniai

Šiais jubiliejiniais spaudos metais sulaukėme ir daugiau naujų knygų. Daujėnuose vykusiose iškilmėse pristatyta Antano Šimkūno sudaryta knyga „Daujėnai“, Kiemėnuose – Kazimiero Pūro istorinė apybraiža „Kiemė-

nai“, Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje Kazimiero Zalenso knyga „Sudrumstas šaltinis“, Vilniaus rotušėje pristatyta „Danieliaus“ leidyklos išleista Vytauto Pociaus knyga „Antanas Macijauskas“.

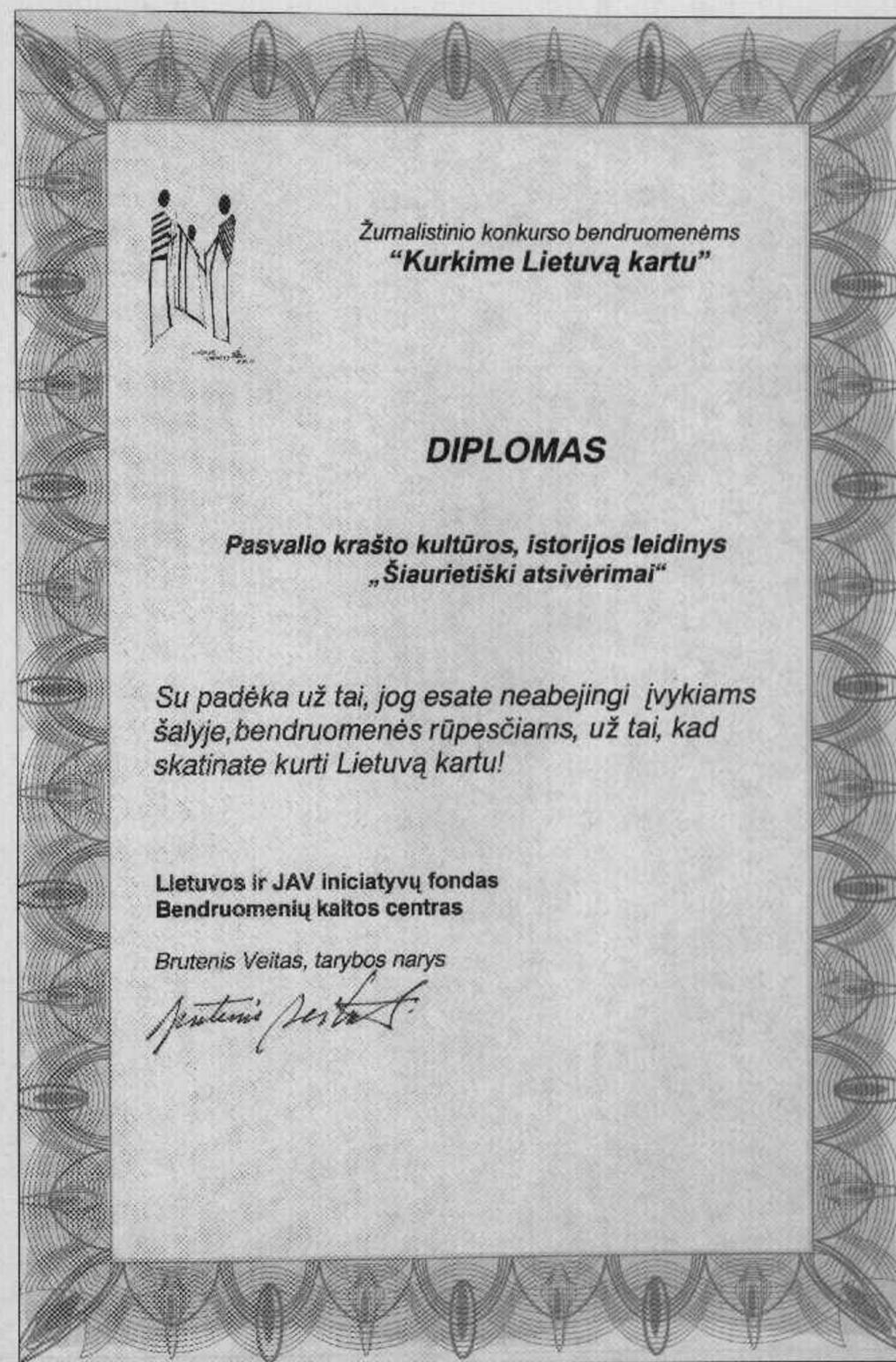
Kraštiečio leidėjo knygos

Šių metų Pasvalio miesto šventės dienomis Mariaus Katiliškio bibliotekoje buvo surengta kraštiečio Danieliaus Mickevičiaus leidyklos „DANIELIUS“ išleistų knygų paroda. Per 150 įvairių knygų išleidusi leidykla sostinėje darbuojasi daugiau kaip 10 metų. Leidyklos aruode, kuris į mūsų krašto biblioteką buvo persikėlęs ilgiau kaip mėnesį, daug pedagoginės literatūros leidinių, pradedant – mažiesiems skaitytojams skirtais ir baigiant aukštųjų mokyklų studentams išleistais vadovėliais. Nemažai yra švietėjiško pobūdžio ir pažintinės literatūros. Parodos lankytojai pamatė ir pirmą kartą pasaulyje išleistą karaimų kalbos vadovėlį. Visa atskira lentyna parodoje buvo skirta „DANIELIAUS“ leidyklos išleistoms knygoms apie Pasvalio kraštą. Parodos

dienomis D. Mickevičius Mariaus Katiliškio bibliotekai padovanojo net kelias dešimtis išleistų knygų bei nemažai leidinių iš savo asmeninės bibliotekos. Parodos atidarymo dieną vykusių tradicinių Mariaus Katiliškio skaitymų metu pasvalietis leidėjas dvi premijas paskyrė jauniems mūsų literatams.

Leidėjas Danielius Mickevičius su jaunaisiais kūrėjais. Vido Dulkės nuotrauka

Šiuo diplomu pažymėtas praėjusiame „Šiaurietišku atsivėrimu“ numeryje išspaudintas straipsnis „Kaimo įvairovę galime išgelbėti tik mes patys“

2004

Šis...
 g...
 p...
 B...

su...
 h...
 Kra...
 š...
 p...
 r...
 š...
 v...
 d...
 k...
 p...
 v...
 d...
 k...

ŠIAURIETIŠKI ATSIVĖRIMAI

Pasvalio krašto istorijos ir kultūros žurnalas

Leidžia žurnalo „Šiaurietiški atsivėrimai“ visuomeninė redakcija.
 Vytauto Didžiojo a. 6/1, LT-39149 Pasvalys.
 ISSN 1392 6810. Apimtis 8 sp. I.
 Spaudai parengė Danieliaus leidykla.
 Spausdino Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, Vilnius.

ŠIAURIEŲ ŠKI ATSIVĖRIMAI

LEIDŽIA ŽURNALO „ŠIAURIEŲ ŠKI ATSIVĖRIMAI“ VISUOMENINĖ REDAKCIJA
Vytauto Didžiojo a. 6/1, LT-39148 Pasvalys. Tel. 343319, 34447

ISSN 1392-6810

